

גיליון תורני בעניני מצוות התלויות בארץ ובשורות המזון

תשובות שדה

גיליון 184 | שבט - אדר תשפ"ו



מידע הלכתי • גנוזות וכתבי יד • הגות ומחשבה • מאמרים הלכתיים • תשובות בהלכה



♦ תפילת האתרוג ♦

נהגו להתפלל על האתרוג ביום ט"ו בשבט, ומקור הרבדים בספר הקד' "בני יששכר" (חודש שבט, מאמר ב, סימן ב') וז"ל שם: "טעם שאמר התנא במתניתין בא' בשבט - ר"ה לאילן, כדברי בית שמאי. ובית הלל אומרים בט"ו בו. ונאמר "אילן" לשון יחיד, ולא אמר "אילנות". לרמז מה שאמרו רבותינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר ומתורדר שיומין הקב"ה בעת שיצטרך למצווה.... וזהו שאמר התנא: אילן - לשון יחיד, לרמז על האילן המיוחד המבואר בתורה למצווה".

להלן נוסח התפילה שחיבר ארונים בעל הבן איש חי וז"ל (לשון חכמים ח"א סימן לח):

יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו, שתברך כל האילנות האתרוג
להוציא פרותיהם בעתם, ויוציאו אתרוגים טובים ימים ומתחרים ונקיים מכל
טום. ולא יעלה בהם כל תולדות ויהיו שלימים, ולא יהי בהם טעם חסרון, ואפילו
עקיפת קוץ. ויהיו מצויים לנו וכל ישראל אחינו בכל מקום שהם, לקיים בהם
מצות נטיעה עם מצות נטיעה עם הולך בפתח הסבות שיבא עלינו לחיים
טובים ושלום, באשר צויתנו בתורתך על ידי משה עבדך: וליקחם לכם
ביום הראשון פרי עץ תדר בפתח הסבות ונענף עץ עבת וערבי נחל.

ויהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו, שתעזרנו ותסייע לנו לקיים מצות
זו של נטיעת לולב ותרם וערכה ואתרוג בתקנה בזמנה בפתח הסבות שיבא
עלינו לחיים טובים ושלום בשמחה ובטוב לבב, ותומך לנו אתרוג יפה
ומתורדר ונקי ושלם וכשר בהלכותו.

ויהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שתברך כל מיני האילנות ויוציאו
פרותיהם ברבוי, שמנים וטובים, ותברך את הנפנים שיוציאו ענבים תרבה,
שמנים וטובים, כדי שיתנה תינו הוציא מהם מצוי לרב כלל עמך ישראל
לקיים בו מצות קדוש ומצות הברכה בשמחות וימים טובים ויחגגו לנו וכל
ישראל אחינו מקרא שבתוב: לך אלה בשמחה לחמך ולשתה בלב טוב ויגד
בי כשר רצה האלהים את מעשיך. ונאמר: באתי לפניך ואתה בלתי אריתי מזרי
עם בשמי אבדתי וערי עם דבשי שחיתי ימי עם הלבי אבדתי רעים שתי ושכרתי
הודים. יהי רצון אגרי פי ותענין לבי לפניך ה' צורי ונאלי.

ויהי רצון מלפני אלוקי השמים, שיתברכו כל פרות האילנות למטה, וישמע
שמע ברכה והצלחת ממקור האילן למעלה, עלינו ועל כל עמו ישראל בכל
אתר ואתר.



הצטרף עכשיו לבית המעשר!
הפרשת תרומות ומעשרות בדרך הקלה והמהודרת
03-9030580

בית המעשר
עליו זמנים טובים ופירות טובים
תרומות ומעשרות בדרך הנכונה והקלה

ג'ר'ון תרנ' בעניני מצוות התלויות בארץ ובשרות המזון.

תגובות שדה

ג'ר'ון 184 | שבת - אדר תשפ"ו



מידע הלכתי ♦ גנוזות וכתבי יד ♦ הגות ומחשבה ♦ מאמרים הלכתיים ♦ תשובות בהלכה

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'
הקובץ יז"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:

הרב מנחם דרורי

tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים, מחקריים,
בתחומי עיסוקו של המכון, או תגובות
על הנכתב, לדואר האלקטרוני
המערכת תערוך ותפרסם את החומרים
לפי שיקול דעתה



הבהרה: גליון 'תנובות שדה' משמש
במה לרבנים ות"ח שונים
הפסיקה ההלכתית המוסמכת
מתפרסמת במאמרים שעל ידי המכון



עמוד, עיצוב וכריכה:
מיכאל אמרוסי

כתובת המערכת:

'המכון למצוות התלויות בארץ'

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טלפון: 03-9030580

פקס: 03-9030891

מנויים:

דמי מנוי לשנה: 60 ש"ח

ניתן לקבל את הגליון בקובץ
דיגיטלי ע"י שליחת בקשה
למיייל המערכת:

tnuvot@macon.co.il



© כל הזכויות שמורות

תוכן ענינים

♦ גרלין 184 | שבט – אדר תשפ"ו ♦

דבר העורך.....ה

מידע הלכתי – ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
♦ מעבר לשנת מעשר שני + מעט מדיני הפרוטה שעליה אפשר לחלל
♦ ערך שווי הפרוטה נכון לימים אלו.....ו

נגזרות וכת"י

רבינו שריה דבליצקי זצוק"ל – הפרשת תרומות ומעשרות.....י

הגות ומחשבה

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א – חיבוב הארץ ומצוותיה והחינוך לזה.....יג
הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א
בשנה הרביעית קודש הילולים, שאביו מקדישו לתורה.....טז

מאמרים הלבתיים

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א – בדין רבעי שנבלע בכלי אם אפשר לפרותו.....יח
רבי משה יהודה לנדאו שליט"א – גידולי בית במצוות התלויות בארץ.....ל
רבי ישראל אנקווה שליט"א – הפרשה בזה"ז מדרע על היפה.....לז
רבי אדיר כהן שליט"א – שיעור הפרשת חלה למעשה.....לט
רבי דניאל רווח שליט"א – בידך על הענבים ולאחר מכן סחט יין.....מא

ביני עמודי

הלכה למעשה – שו"ת מאת ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

שתילת עצי הדר שאין ידוע מקורם * צמח ופרי 'מורינגה' * הפרשה נכונה של מעשר שני/עני מפרי
ה'אבוקד' * הנוסח הנכון להפרשה בתקופת המעבר ממעשר עני למעשר שני * כסף מעשר ראשון
* לעלות לתורה פעמיים * ברכת שהחיינו על לימן * כשרות עוף מזן 'אווז המצרי' * כשרות דג
'מרלין' * כשרותם של תוספי מזון שונים * שום וסוכר בפירוק הבן * הרכבת עצי סרק

מב.....

סקירת ספרים – שו"ת שש משור חלק ד.....מח

מעלת ארץ ישראל

ארץ ישראל – ידוע מעלתה כי רבה, כמבאר בזהר הקדוש (ח"ג דף עב) ובשאר ספרי הקדש, אשר יבחר בו ה' יקריב אליו לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו. **וצריך כל אדם שיחיו עיניו ולבו שם כל הימים**, על דרך הכתוב (תהלים מב, א) "צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבא ואראה פני אלהים". ובכן ישתדל בכל עז לקבע דירתו בארץ ישראל ...

ועיקר הליכת ארץ ישראל היא לתקן הנפש, והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה כמו שנתנה, והנשמה תהלל יח, כי קדשת המקום והמנוחה מטרדות הזמן הוא סיוע גדול לענין זה. הנה כי כן, מי שיוכה לילך שם קדוש יהיה, פרוש יהיה, ואף אם הרחיב ה' את גבולו, לא יתענג בדשן נפשו, רק חיי צער יהיה, ובדרכי התשובה יתנהג, ובכל דרכי החסידות. ומי שאינו בקי, ילך אצל חכם וילמדנו, ינחנו במעגלי צדק והיה צדק אזור מתניו, ויהא מצטמק ויפה לו, ויוציא מגופו ויכין לנפשו. **ויזהר בכל עז לקים מצוות התלויות בארץ בכל נפשו ובכל מאדו, כי זה כל פרי ישיבת ארץ ישראל**. וכבר אסף איש טהור הרב בעל ספר "חרדים" בסופו כל מצוות התלויות בארץ.

וידוע כי החוטא בארץ ישראל ענשו כפול מהחוטא בחוץ לארץ, כי היכל ה', הוא. על כן כל בעל נפש יחוס על נפשו, ולילה כיום יהיה דבק בה, ובתורתו, אל יתן דמי לו, וכפר עליו מאשר חטא על הנפש (במדבר ו, יא) כל ימי חייו, כי עת לחננה, ולהתרחק מן הבטלה הרחק מאד, רק קדוש יהיה גדל "פרע" חובת גברא כי רבה. הכלל הוא יום כפורים ממש יהיה להם כל הימים אשר הם חיים על האדמה, מורא שמים יהיה חופף עליהם, וגדול כחה של תפלה במקום החוא ארץ חפץ, וכבר יש להם תפלות נוראות שמתפללים על כל בני הגולה, ומפיהם אנו חיים. וכל אחד יתפלל על קרוביו לפי צחות לשונו, ויתפלל על בנין בית המקדש, על קבוץ גלויות, ושניאלנו האל יתברך שמו גאלה שלמה במהרה בימינו אמן (וכבר אני עני סדרתי תפלה, וסמכתיה בבית תפלות). **וצריך היושב בארץ ישראל לחיות שמח תדיר במצותו התדירה, וכל היסורין יקלו בעיניו באהבתו אותה:**

פלא יועץ (ערך 'ארץ ישראל', לרבי אליעזר פאפו ז"ע 'א תקמ"ו – תקפ"ח)

'אילן אילן במה אברכך'

מגישים אנו בהתרגשות ובתנופות התחדשות לפני הקוראים הנכבדים, ת"ח יושבי אהלים ויושבי מדין, את הגיליון הדו חודשי של 'תנובות שדה', המכיל מאמרי הלכה ומחשבה מאת רבני ישראל שליט"א על מצוות התלויות בארץ וכשרות המזון.

בגליון זה היוצא לאור לקראת טו בשבט ראש השנה לפירות האילן, מתפרסמים מאמרים והלכות הקשורים לסדר זרעים, כאשר במדור 'גנוזות' זכינו גם הפעם להוות אכסניה לתורתו של הגאון המקובל רבי שריה דבילצקי זצוק"ל, ובמדור 'הגות ומחשבה' התחדשנו במאמרים מרתקים על חביבות החינוך למצוות התלויות בארץ ועל הרמז הנלמד מערלה על מנהג ישראל לגזוז את שערות הקטן בגיל 3.

ב'מידע הלכתי' המתפרסם בראש גיליון זה, תקבלו מידע יקר ערך לגבי המעבר ממעשר עני למעשר שני לפי התוצרת המצויה בשווקים, על האופן הנכון לחילול מעשר שני, ועל שימת לב לשינוי התנודות החריפות בשווי הפרוטה, כאשר לאחרונה נערכו במכון ישיבות והתייעצויות ביחס לאופן הנכון ביותר לכתחילה עבור אלפי המנויים ב'בית המעשר'.

בפתח חודש שבט שבו חל ר"ה לאילנות, המסמל את התחדשות פנים האילן, שמחים אנו להיות אנשי בשורה לעולם התורה ולעם הספר, ממחלקת 'הוצאה לאור' שע"י המכון: בשמחה ובהתרגשות עלה ממכשב הדפוס הספר 'שש משור - חלק ד' אשר התקבל במעמד 'לחיים' צנוע ונרגש באולם הישיבות של המכון בהשתתפות כלל הרבנים מורי הצדק שע"י 'בית ההוראה' [עוד חזון למועד לסקור בעז"ה את הפעילות הברוכה והמסועפת לאורך כמעט כל שעות היממה, בפרט לאור תוספת חיזוק לאחרונה של מורי הוראה ת"ח מופלגים אשר הוסמכו ע"י מורינו הרב שליט"א].

ספר זה מצטרף לסדרת הספרים המבוקשת, אשר תפסה מקום של כבוד במזרח ארון הספרים התורני, ואשר נלמדים בעיון בבתי מדרשות ברחבי העולם היהודי, בזכות הלימוד העיוני והבהיר של הרב המחבר מורינו הרב שליט"א, בשילוב ידע ופרקטיקה מעשית. אשתף את הקוראים בשיתוף קטן: בזמן כתיבת שורות אלו נכנסתי לכולל אברכים חשוב בן מאות אברכים בעיר אלעד, כאשר קבוצת אברכים גדולה החזיקו בספר ובצינונים ממנו, ועמדו והתפללו בתשובה של הרב [לגבי עושה עיסה ע"ד לחלק]. פירוט על הכרך החדש של 'שש משור' במדור 'סקירת ספרים' בסוף גליון זה.

לסיום, נברך בברכת 'אילן אילן במה אברכך' את המכון למצוות התלויות בארץ והעומד בראשו איש חיל אשר רוח בו מורינו הגרש"ז רוח שליט"א. 'פירותיך מתוקים וצילך נאה ואמת המים עוברת תחתך' בפעילות ענפה ומסועפת במחלקות השונות: מחלקת 'כשרות ופיקוח' השוקקת חיים ופעילות, 'בית המעשר' של אלפי מנויים מכל העדות והחוגים המוסיף והולך כאשר רבים מצטרפים מידי יום, 'בית הוראה' פעיל לקבלת קהל ומענה טלפוני כמעט כל שעות היממה ואף בדיגטל, מחלקת 'מחקר תורני' המעסיקה חוקרים ת"ח הבקיאיים בעולם המעשה, מחלקת 'הוצאה לאור' חדשנית לספרים וחומרי הסברה, 'מעבדת מחקר' משוכללת ומאובזרת לבדיקת חרקים אשר קנתה מקום של כבוד בזכות שילוב ידע ופרקטיקה, ועוד ועוד.

'יה"ר שכל נטיעות שנוטעים ממך יהיו כמותך' להמשיך במלאכת שמים להנגיש ולהאהיב על בני התורה ועל העם שבשדות את התורה בכלל ותורת ארץ ישראל בפרט.

בברכה, העורך

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש 'המכון למצוות התלויות בארץ'

♦ מעבר לשנת מעשר שני

♦ מעט מדיני הפרוטה שעליה אפשר לחלל

♦ ערך שווי הפרוטה נכון לימים אלו

המעבר בפירות האילן לשנת מעשר שני

א. טו בשבט ראש השנה לאילנות. והחל מתאריך זה כל פרי שעבר את השלב שלו למעשרות, יש להפריש ממנו מעשר שני.

ב. השלב הקובע איננו אחיד בכל סוגי האילנות, כאשר להוציא את האתרוג, שאר פירות האילן משתייכים לשנת המעשר לפי שלב 'חנטה', והיינו כאשר מגיעים היבולים לעונת המעשרות, שהוא שליש בישולם, ולכן: אם הפירות חנטו, דהיינו שהגיעו לשליש בישול, לפני טו בשבט, הם משתייכים לשנה הקודמת, ואם חנטו אחר טו בשבט, הם משתייכים לשנה החדשה.

ג. לכן יש להבחין בפירות האילן בין פירות חורף ואביב כגון האבוקדו שגם בהמשך השנה ימשיכו לעשר ממנו מעשר עני, לבין פירות הקיץ שבדרך כלל יביאו פירות הקיץ שליש לאחר טו בשבט, ולכן יפרישו מהם מעשר שני. וזה כולל בדרך גם את זני האפרסק שמקדימים לבוא [להוציא בשנים מיוחדות או את הגדל בעציצים ניידים בבתי קירור], שמגיעים לשליש בישול לאחר טו בשבט. פרי השסק בדרך כלל מגיע לשליש לאחר טו בשבט, אולם יתכן וכמות מועטה תגיע לשליש בישול קודם טו בשבט. ולכן הקונה שסק בתחילת העונה (לערך עד חודש ניסן בשנות המעבר), יתכן שיש ספק לאיזו שנת מעשר שייכים, ולכן בשנים שאין מעשרותיהן שוות, יעשר מהן שני עישורים מספק, אם לא שברור לו אחרת.

ד. פירות שמצויים כל השנה, מקירור או אחסון - כגון האגסים והתפוחים [להוציא תפוח ענה שהוא משיווק טרי בלבד], שנמצאים בשוק בחורף ובתחילת הקיץ הם מקירור מהשנה הקודמת. וכל האגסים והתפוחים החדשים שישווקו החל מהקיץ עד לתחילת הקיץ הבא, מעשר מהן כמעשר השנה. ומ"מ בתחילת הקיץ החדש עדיין משווקים פירות מקירור ומעורבים עם פירות חדשים. וע"כ בכל מקרה של ספק יעשר שני עישורים. תקלות מחמת איחסון קיימות באגוזי פקאן, שקדים וכיו"ב, ויש לברר בכל מקרה. ואם א"א לברר יעשר שני עישורים מספק.

ה. אתרוג - ראש השנה שלו הוא טו בשבט כשאר אילנות, אולם השלב הקובע את השתייכותו לשנת המעשר הוא הלקיטה כשאר ירקות, ולא חנטה כשאר פירות, וזאת מחמת שבתכונותיו הוא דומה לירק, כיון שצורך הרבה מים, לכן אם נלקט האתרוג קודם טו בשבט הוא שייך לשנה הקודמת, ואם נלקט לאחר טו בשבט הוא שייך לשנה החדשה, למרות שנגמר בישולו בשנה הקודמת.

ו. פירות הדר כגון לימונים, תפוזים ועוד, ראש השנה שלהם הוא כשאר אילנות, בטו בשבט. ואילו לגבי השלב הקובע את שנת המעשר, יש מי שכתב להסתפק אם דינם כאתרוג שהולכים אחר הלקיטה כירק, כיון שהם דומים בתכונותיהם, או אחר החנטה כשאר אילנות. ויש מי שכתב בפשיטות שדווקא האתרוג שונה שהקובע הוא הלקיטה, ולא שאר פירות הדר, והגם שיותר

נראה להלכה כדעה אחרונה, מכל מקום טוב וראוי להפריש גם מעשר שני ולפדותו בלא ברכה, וגם מעשר עני.

ז. חרוב - ראש השנה שלו הוא טו בשבט כשאר אילנות, אולם השלב הקובע את השתייכותו לשנת המעשר הוא הלכית. אולם כתב הרמב"ם שדין זה אינו אלא בחרובי צלמונה שאינם ראויים למאכל רוב בני אדם, ואף שחשב עליהם לאכילה אינם חייבים במעשרות אלא מדברי סופרים, ולכן הולכים בהם אחר לקיטה, אבל שאר חרובים הם כשאר פירות האילן.

ח. אסור להפריש מפירות של שנה אחת על פירות של שנה אחרת [כמבואר לעיל לפי סוגי היבולים השונים], אף אם שתי השנים הן אותו סוג של מעשר, שנאמר (דברים פ"ד פס' כב): היוצא השדה שנה שנה ואם הפריש, לא חלה ההפרשה.

מעט מדיני הפרוטה שעליה אפשר לחלל

א. מטבע שפודה בו, צריך שיהיה ברשותו ומצוי לו לקחתו, שנאמר 'וצרת הכסף בידך'. אבל אין צריך להיות תחת ידו ממש, אלא אפילו הוא במדינה אחרת, כל שיודע היכן הוא, ויכול להגיע אליו, נחשב ברשותו, ויכול לפדות בו.

ב. פרי של מעשר שני שאין בשוויו פרוטה נחלקו הראשונים אם חייב בפדיון. ואם חייב בפדיון אם אפשר לפדותו על מטבע או שאי אפשר לפדותו על מטבע, כיון שפחות מפרוטה לא נתפס פדיונו אף שהמטבע שוה פרוטה, אלא יפדהו על מטבע שכבר יש בו קדושת מע"ש [או נטע רבעי] מחילול קודם [ובלשון הגמ' 'מעוה הראשונות']. ונתפשט המנהג בארץ ישראל כדעה אחרונה לפדות על מטבע שיש בה מפדיון קודם בשווה פרוטה. ובשעת החילול יאמר 'ומחולל בשוויו על המטבע'.

ג. מכל מקום בדיעבד אם פדה מעשר שני שאין בו שוה פרוטה על מטבע חדש, הפדיון נתפס.

ד. עוד פשט המנהג שהפדיון הראשון על המטבע יהיה מפירות שדרגת החיוב שלהם היא גבוהה יותר, שבהמשך יוכלו לפדות גם מיבולים שדרגת חיובם נמוכה, והרוצים עוד להדר יקפידו שבפדיון הראשון יהיה המעשר שוה ד פרוטות ויפדהו על ד פרוטות שבמטבע.

ה. הרוצה לייחד מטבע לחילולי מעשר שני, נכון שיפדה בתחילה על המטבע פירות ששווים פרוטה שהם בדרגת החיוב הגבוהה ביותר, והנכון יותר שיהיה מפדיון כרם רבעי, ואם אין בידו שיהיה של נטע רבעי, שהם לרוב ככל הדיעות נוהג בזמן הזה מן התורה. להבדיל ממעשר שני שנוהג מדרבנן לרוב ככל הדיעות, הפרוטה הזו שבמטבע נקראת "פרוטה חמורה". וטוב לחלל את החילול החמור בשיעור של כמה פרוטות, שמא יעלה מחיר הפרוטה. ולאחר מכן יכול לחלל על מטבע זה כל מעשר שני, גם אם שוויו פחות מפרוטה.

ו. מי שיש לו מטבע לפדות בו מע"ש, יכול לפדות בחזקת שהמטבע עדיין קיים ולא אבד, אף שאינו לפניו. אמנם אם לאחר זמן לא נמצא המטבע, ואינו יודע מתי אבד, עליו לחשוש על כל הפדיונות שנעשו מאז שראה את המטבע בפעם האחרונה.

ז. מי שכבר חילל על המטבע כמספר הפרוטות שבו, והתמלא כל סכום הפרוטות שבמטבע, יכול בזה"ל לחלל את המטבע [חוץ מפרוטה חמורה שיש בו, כדלעיל] על פרוטה במטבע קטן אחר [ויאמר: "פרוטה חמורה של מעשר שני שבמטבע זו תישאר מעשר שני, והמותר יהא מחולל על מטבע זו"], ושוב חוזר ומחלל פירות מעשר שני על המטבע הגדול כפי מספר הפרוטות שבו [חוץ מפרוטה חמורה שהיא כבר קדושה, שאותה מחלל רק בזמן הביעור בערב שביעי של פסח בשנה הרביעית והשביעית]. ואת המטבע הקטן ישמיד ע"י שישליך לים הגדול וכיו"ב. וראוי שיאמר

- שמחלל כל דרגת חיוב על פרוטה נפרדת במטבע הקטן. ומ"מ לא יחלל מטבע על מטבע אחר השווה לגמרי לאותו מטבע, כגון שמחלל מטבע של שקל על פרוטה בשקל אחר.
- ח. נחלקו הפוסקים אם צריך להוסיף חומש בשעת הפדיון בזמן הזה. ולדעות שאין מוסיפים בזה"ז, יהיה אסור להתפיש את החומש בתוך הפרוטה כיון שנמצא ששאר הקדושה תיתפס בפרוטה חסר רבע, ואי אפשר להתפיש על פחות מפרוטה. ומכל מקום מנהג ארץ ישראל לפדות את קדושת הרבעי כולל החומש ולהתפיש הכל על פרוטה אחת, אלא שמהיות טוב ראוי להתפיש על 'פרוטה ורבע' שבזה יוצא ידי חובת כולם, וגם מונע חשש שמא החילול המסויים פטור מחומש וכגון פירות של אשה שהיא פטורה מחומש, ואם בכל אופן תתפיש את החומש נמצא שאין חל הפדיון כלל. וכל שמייחד לחומש מקום בפני עצמו, הוציא את עצמו מכל חשש.
- ט. יכול אדם לחלל את קדושת פירות המעשר שני שלו על מטבע השייך לאחרים כל שנתן לו בעל המטבע את רשותו לכך. ומכל מקום, טוב שבעל המטבע יפרש שהוא עושה אותו שליח להתפיש את קדושת המעשר שני [של בעל הפירות] על המטבע שלו. הרשות לחלל על המטבע מועילה גם אם החילול יהיה לאחר זמן, ואפילו אם בשעה שהרשה עדיין לא היו הפירות בעולם, אלא רק המטבע. ויש מי שאומר שראוי לכתחילה למנות את השליח בכתב, שבאופן זה י"ס שמועילה השליחות גם בדבר שלא בא לעולם.
- י. מאחר שישנם פרטים שונים לגבי פדיון המעשר, כאמור לעיל, וגם הבקאים בהלכות מתקשים לעתים בפרט המעשי [כגון] - לארגן מטבע שבה פרוטה חמורה בדרגת החיוב הגבוהה, וכן לשמור אותה, ולזכור לרוקן את המטבע מקדושתה כדי שיהיה ניתן לחזור ולפדות בה, וכן יש לשים לב לשווי הפרוטה המשתנה, וביעור מטבעות המעשר בזמן הביעור, מחמת זה ומחמת הסיוע לצרכנים לבצע הסכם עם לוי ועם עני שחייבים ליתן להם גם בזמן זה, הוקם 'בית המעשר' שע"י 'המכון למצוות התלויות בארץ', שמטרתו לאפשר בנקל ובביטחה את פדיון מע"ש ונטע רבעי בכל עת [ובנוסף, נתינת מעשר ראשון ועני כמצוותו]. הפדיון הוא על דרך שליחות של בעל המטבע, שהוא "המכון", אשר ממנה מידי יום את המנויים כשליחים. וכאמור בסעיף הקודם. 'בית המעשר' מייחד מעות שבהם נתפסה כבר פרוטה חמורה. המטבעות מסודרות וממוספרות. כל מפריש הוא שליח של "בית המעשר". לכל מגוי יש מקום מוגדר במטבעות להתפיש את הפדיון. השליח אינו זוכה במטבע, ועל כן אינו צריך להפריש חומש. בדרך זו חל פדיון המעשר באופן היותר מהודר.

שווי הפרוטה והתנודות החריפות בשווי המתכות

- א. ערך שווי פרוטה משתנה לפי שווי מתכת כסף בשווקים, והתנודות לפעמים חריפות ביותר. די לציין שבמרחק של שנתיים, כאשר אז היה אפשר לחלל 11 פעמים על מטבע של 1 ₪ והיום שהפרוטה היא 29.5 אגורות - נכון להיום כה טבת, אפשר לחלל לכל היותר 3 פעמים [בימים האחרונים סידרנו את המטבעות של סניף ארצות הברית, וראינו שם, שאם בזמן ההקמה שלו לפני עשור היה אפשר לחלל 71 פעמים על מטבע 1 דולר. ולפני חמש שנים ירד מעט ל 62 במטבע של 1 דולר. נכון להיום ניתן לחלל 11 פעמים על מטבע של 1 דולר]. וזו קפיצה גדולה מאד וחריגה בבת אחת, שהחלה בשנה החולפת.
- ב. על מנת לדעת כיצד בודקים שיעור פרוטה בימינו מהו, אז הנה הרגילות בימינו לשערר בחלק אחד מארבעים של גרם כסף טהור. וראה בשו"ע (בס"י רצ"ו ס"ו, ובס"י שלא סע"י קלד) שביאר כמה היא הפרוטה. וראה בחוברת קול סיני (גליון מס' 72 עמ' 13 הערה 21) מה שכתב מרן הראשון לציון"ל כיצד לחשב את שווי הפרוטה, ושלא כפי שכתב הרב נהר מצרים, ע"ש. ובספר קצירת השדה (ח"ב פ"ח

הערה 19) כתבתי שלמעשה הנכון הוא לחשב שהמעה היא רביע דרהם, ומשקלה 0.8 גרם, ופרוטה שהיא $1/32$ ממעה משקלה $1/40$ גרם. שער הכסף המתפרסם כיום בשווקים הבינלאומיים נערך לפי מחיר האונקיה שמשקלה הוא 31.1035 גרם, כך שהרוצה לדעת שווי גרם כסף עליו לברר את מחיר האונקיה באותו זמן. וכדוגמא נכון ליום זה [כה טבת תשפ"ו שעה 12:00] מחיר אונקיית כסף היא 284.77 ₪. לאחר הוספת 10% מחיר לסיטונאי, ו 18% מע"מ לצרכן, מחיר האונקיה היא: 369.6 ₪ לאונקיה. כאשר אם נחלק ל- 31.1035 נקבל שהמחיר לגרם: 11.88 ₪. וממילא שיעור הפרוטה יתקבל לאחר שנחלק הגרם ל-40 ונקבל את הסכום של 0.297 לכל פרוטה.

ג. נמצאת למד מן האמור שבמטבע של 1 ₪ יש עד 3 חילולים בלבד. ואם התפיס בפעם הראשונה פרוטה חמורה, לא נותר יותר מפעמיים, ואם הדר והתפיס סכום גבוה יותר, מפני חשש עליית המחירים, יתכן שלא נותר כי אם פעם אחת. ולאידך גיסא, רבים שהכינו פרוטה חמורה כפול ממה שהיה בעבר והתפיסו כ 20 אג' או 25 אג', זה הפך כבר ללא רלוונטי. [בבית המעשר יש קבוצה מיוחדת של מאות מטבעות, שם הפרוטה החמורה הוא בשיעור גבוה מחילול מעשר שני של יין לא של לקוח, להבטיח שלכל המנויים, תהיה פרוטה חמורה כדבעי, ובמטבעות האחרות תפוסה פרוטה חמורה מחילול רבעי].

בברכת התורה

שניאור ז. רווח

רבינו שריה דבליצקי זצוק"ל

כתב יד^א

בדין ספק טבל בחו"ל מפירות שבאו מאר"י

בס"ד יום ג' שלח תשמ"ו

לכבוד ידידי היקר יר"א מרבים
הרב ר' יעקב דרדק שליט"א.

שלו' וברכה וכטו"ס.

בתשובה על מכתבו החשוב מלפני כמה חדשים.

א. בענין תרו"מ, כל סוגי פירות וירקות שיש לחשוש שהם מארץ ישראל, בין מז' מינים ובין שאינם מז' מינים, וכן כל תערובת שיש לחשוש שיש בהם מיבול הארץ כגון כל מיני מיצים וכדומה, חייבים בתרומות ומעשרות גם בחוץ לארץ ובלי ברכה.

ב. תערובת המיצים הנ"ל אפשר בהחלט לעשר וחושבים כאילו הכל חייב במעשר.

ג. אי אפשר לתת לכל אחד נוסח של מעשר והקצבת פרוטות וכו' כי רובם אין להם מושג בזה בפרט בחו"ל. משום זה אני מציע כך: אצל כת"ר יהיה מונח בכתב נוסח מפורט שהנני מצרף בזה, וכבודו ידפיס לזיכוי הרבים הרבה פתקאות שבהם יהיה כתוב "אזהרה לעשר כל מינים שיש בהם חשש שהם מתוצרת הארץ".

לוקחים חתיכה שהיא מעט יותר מאחד ממאה מהכל או מעט משקה שהוא יותר מעט מאחד ממאה מהכל, (דהיינו מקילו תפוחים לוקחים לפחות 12 גרם). שמים בצד או המשקה בכוסית קטנה, ואומר: "כל ההפרשות וחילול מעשר שני וחילול נטע רבעי יחולו כמו שכתוב בנוסח שברשות הרב דרדק, כדת".

אם כבודו בעצמו, לעצמו אומר יאמר בנוסח שברשותי כדת. אפשר לומר זה גם באנגלית.

את החלק שהפרישו עוטפים בנייר או שקית ניילון וישים באשפה ואת המעט משקה שופכים בכיור.

בשבת ויום טוב אסור לעשר (עד כאן להדפיס בפתקאות).

אצל כת"ר יהיו מונחים גם כן צרור מטבעות זה על גב זה וידביק עליהם פתקאות מספרים 1,2,3 וכו'.

ויאמר פעם לתמיד: "אני מתנה שכל המעשר שני והנטע רבעי שיתחלל על מטבעות אלו יתחלל כפי הסדר, מקודם מטבע 1 אח"כ מטבע 2 עד שיתמלאו כל המטבעות כפי סידורן המספרים. ואני נותן לכל מי שירצה רשות לחלל על מטבעות אלו".

המטבעות האלו יהיו המטבעות הכי גדולות ממתכת היוצאות באר"ב ואפשר לחלל על כל מטבע כשיעור שעולה גרם אחד כסף, 40 פעם.

על המטבעות האלה יחללו כל אלה שיהיה להם הנוסח המקוצר וכבודו ישים מטבעות (ממוספרות כנ"ל) כפי שיעור שישער שאנשים יחללו (דהיינו בשבוע אחד בערך 1000 איש כל אחד בערך פעמיים בשבוע = 2000 פעם).

כל ערב שבת כבודו יאמר כך, יקח בידו לרגע מטבע (לא מחופן המטבעות הנ"ל) ויאמר: כל המעשר שני שיש בכל המטבעות שיחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי חוץ מפרוטה אחת של מעשר שני הכי

א. מתוך מכתבים ותשובות שהשיב רבינו זצוק"ל, ונסדרו על ידו. נמסר לנו ע"י בני המשפחה, זכות הרבים תעמוד להם להצליח בכל מעשה ידיהם.

חמורה שבכל מטבע ומטבע הרי הוא מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע שבמטבע שבידי.

כל הנטע רבעי שיש בכל המטבעות שייחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי חוץ מפרוטה אחת של נטע רבעי הכי חמורה שבכל מטבע ומטבע הרי הוא מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע שניה שבמטבע שבידי.

כל המעשר שני שיש במטבע שבידי מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שייחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי. כל הנטע רבעי שיש במטבע שבידי מחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שייחדתי לחילול מע"ש ונטע רבעי. והמטבע שבידי יצא לחולין. וכן יעשה כל ערב שבת.

על ידי פעולה זאת, חילל כל המע"ש ונטע רבעי שבכל המטבעות על שתי פרוטות במטבע שבידי, ומיד בחזרה, מחלל שתי פרוטות אלו על שתי פרוטות במטבע שייחד לחילולים הנ"ל.

נוסח הפרשת תרומות ומעשרות שיהיה מונח אצל כבודו:

אני רוצה שהכל יתפרש על צד היותר טוב כפי תורה"ק. מה שיש כאן יותר מאחד ממאה בצד צפונה הרי הוא תרומה גדולה כל מין על מינו, אחד ממאה הנשאר ועוד תשעה חלקים כמותו בצד צפון של השירים כל מין על מינו הרי הוא מעשר ראשון. אותו אחד ממאה שעשיתי מעשר ראשון עשוי תרומת מעשר כל מין על מינו. מעשר שני בדרומו כל מין על מינו, ומחולל הוא וחומשו על פרוטה ורביע במטבע שייחד הרב דרדק לחילול מעשר שני. אם יש במעשר השני כמה דרגות חיוב הרי כל דרגת חיוב תהיה מחוללת היא וחומשה בנפרד על פרוטה ורביע במטבע שייחד הרב דרדק לחילול מעשר שני. אם אינו שווה פרוטה הרי הוא מחולל הוא וחומשו בשוויו.

אם צריך מעשר עני הרי מעשר עני בדרומו כל מין על מינו. אם המצרכים הם נטע רבעי הרי הם מחוללים הם וחומשם על פרוטה ורביע במטבע שייחד הרב דרדק לחילול מעשר שני ונטע רבעי. אם אין בהם שווה פרוטה הרי הם מחוללים הם וחומשם בשוויים.

יד"ע דור"ש וטובתו כל הימים
ש. דבליצקי



בדיני תנאי למעשר בערב שבת

ב' ואתחנן תשנ"ט

שלו' וברכה.

א. אינני עושה תנאי לעשר כל ער"ש, רק בערב שבת שלמחר אולי אלך לאיזה שמחה.

ב. אפשר במשך כל היום להתנות, ולענין אחר שקיבל שבת או בבין השמשות צריך בירור מיוחד, ואכמ"ל. [א"ה, עיין לעיל בקיצור דיני תרומ"מ פ"ה סע' ג' וט"ו].

ג. אני עושה התנאי בערב רה"ש אחר התרת נדרים וסומך עליו רק אם לא עשיתי תנאי מער"ש, והוצרך לי לעשר בשבת וכמובן רק דברים שהם ספק טבל קרובים לדמאי מכיון שלא היו ברשותי בשעת עשיית התנאי בער"ה, וז"ל הלק"ט ח"א סי' פ"ח: שאלה, הא דתנן דמאי פ"ז האומר מער"ש מה שאני עתיד להפריש למחר וכו' אם יועיל תנאי זה מתחילת השנה, תשובה, כל מה שמתנה האדם ועומד על דעתו אפילו ממאה שנה תנאו קיים, ע"כ.

ד. נוסח שלי של ער"ה, יותר מאחד ממאה ממה שאני עתיד להפריש בכל השבתות וימים טובים של שנת בצד צפונה הרי הוא וכו'.

ואני מוסיף בסוף "וחתיכה קטנה שאפריש מכל מאפה החייב בחלה הרי זה יהיה חלה", עיין קיצור שלחן ערוך סי' ל"ה בלחם הפנים שם.

ה. אין לסמוך על התנאי של ער"ש או של ער"ה כשבידו לעשר מער"ש, רק כשאין בידו או שהוא צריך עבור לחם משנה שישאר שלם.

יד"ע שריה דבליצקי

בגידון ששולחים משלוח מנות שמקבלים מאחרים ולא מעשרים אותם

ד' שמיני תשל"ו

הנה בפורים מצוי מאד ששולחים משל"מ מה שקיבלו מקודם מאחרים ולא נוהגים לעשר את זה לפני המשלוח ששולחים הלאה כי אי אפשר לעשר עוגה יחידית או בקבוק של יין או יי"ש או שוקולדה וכדומה ולשלוח את זה אח"כ חתוך וחסר, כ"ש שאי אפשר לפתוח קופסאות שימורים ולשלוח אח"כ, ורק נוהגים המדקדקים לצרף פתקא או לרשום על גבי המשלוח, שהם לא עישרו את זה, או שאומרים לשליח למסור כן למי שנשלח אליו, שהם לא עישרו את זה. ולכאורה כל זה הוא נגד הדין המפורש הנפסק ביור"ד סי' של"א סע' קי"ז דאסור לשלוח טבל אפי' חבר לחבר. והוא משנה בדמאי פרק ג' משנה ג' ששם איתא כן ושרבי יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו, ור"ל בדמאי גם לר"י אין לסמוך על ההודעה, ובטבל ודאי לרבנן אין לסמוך על ההודעה ולר"י יש לסמוך. ודוחק גדול לומר שסומכים שספק מעושר שבידנו יש לו דין וודאי וסומכים על דעת רבי יוסי במקום הדחק, דהרי נפסקה ההלכה כרבנן.

אמנם אחר העיון בירושלמי שם יש שפיר למצוא סמך למנהג לסמוך על ההודעה, דשם איתא בירושלמי והובא בביאור הגר"א בשו"ע כאן במקומו דרבי יוסי ברבי שלח לרשב"ג אתרוג ולמד ממנו ר"י ברבי שהאתרוג הוא ודאי והוא בלתי מעושר ושלא היה לרשב"ג אתרוג אחר באותה שעה דאילו היה בידו אתרוג אחר באותה שעה היה מעשר על זה, אך מכיון שלא היה לו והוא חשש להא דבר קפרא שאין דרך בני אדם להיות משלחין לחבריהם דברים חסרים, משום הכי שלח לו בלתי מעושר ונתן לו להבין שזה אינו מעושר ושזה עשה גם אליבא דרבנן, דאילו לר' יוסי בלאו הכי מותר לשלוח טבל ודאי בהודעה, והובא הירושלמי הזה בביאור הגר"א כאן בשו"ע במקומו. למדנו מזה, שיש הלכה שהיא מהלכות דרך ארץ שאין משלחין לאדם אחר דברים חסרים, וממילא כשאי אפשר לעשר הדבר מדרוצה לשולחו מותר או לשלוח גם אליבא דרבנן בהודעה בעלמא. אלא דיש לחקור אם הדבר מותר או אליבא דרבנן דוקא בודאי אבל בדמאי דקילא לא הקילו בהודעה גם לא משום דבר קפרא, ולפי זה לא פליגי ר"י ורבנן במשנה אלא רק במקום שאפשר אך במקום שאי אפשר ודהיינו משום דינא דבר קפרא מודו חכמים לר' יוסי אך אין מקילים יותר ממנו, ולפי"ז אם ניתן לספק מעושר שלנו דין דמאי שוב יהיה אסור, או שנאמר דמשום הא דבר קפרא מקילים חכמים גם בדמאי בהודעה וגם רבי יוסי לא יחלוק על זה. ונראה דעכ"פ לחכמים כן הוא מדסוף סוף אין לחכמים חילוק בזה בין וודאי לדמאי ובשניהם לא סגי בעלמא בהודעה ואם הקילו כן משום הא דבר קפרא הקילו בשניהם.

ולפי זה בין שניתן לספק טבל שלנו דין דמאי או ספק ודאי מ"מ בכל אופן שעל ידי המעשר יפגעו בדינא דבר קפרא מותר לשלוח את זה בלתי מעושר בצירוף הודעה, ועיין בטור אור"ח סי' קצ"ט ובסמ"ג מ"ע כ"ז אי סמכין לעשות עובדא כמעשה רב דירושלמי במקום שחולק על הבבלי, וכאן הרי אין הירושלמי חולק כלל על הבבלי, ופשוט. ועיין מה שכתבתי בזה בספה"ק פורים משולש ע' מ"ו [בנמ"ח פ"ב מו"ה כ"ח עמ' מד]. אבל עכ"פ צריך לדעת כי כל דברנו הוא דוקא בשולח לאיש שיודע בו שאם יודיעוהו הוא יעשר אבל בלאו הכי לא.

חיבוב הארץ ומצוותיה והחינוך לזה

וכי תבואו אל הארץ, ונטעתם כל עץ מאכל, וערלתם ערלתו את פריו, שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הילולים לה'. ובשנה החמישית תאכלו את פריו, להוסיף לכם תבואתו, אני ה' א-ל-היכם. (י"ט, כ"ג, כ"ה).

וכתב באוה"ח הקדוש, שכאן נצטוינו שלש מצות, א' ביאת הארץ, ב' לנטוע כל עץ מאכל לשבח הארץ, ג' לנהוג שני ערלה. עו"כ בזה"ל: עוד ירמוז וכי תבואו אל הארץ שלא תהיה הכונה לתאבון המורגשות אלא תהיה כונת הביאה אל הארץ לחיבוב ולחשק הארץ הקדושה אשר בחר ה' בה הר' שמה, ואמר כי אין כונת דיבור זה להחליט המניעה מהשתדל בישוב הארץ, אלא ונטעתם וגו', הא למדת שמה שהתנה במאמר אל הארץ הוא בבחינת תכלית המחשבה שתהיה למעלת הארץ במושכלות, ולא להנאת הגוף. עכ"ל.

וכדי להשיג מעלה חשובה זאת שלא להביט אל ההנאה החומרית שהיא קרובה ללב האדם ולרצונותיו הטבעיים, אלא להתעלות למעלה גבוהה, ולשים מגמתו ולרכז כונתו אל הצד הרוחני שהיא קדושת הארץ, ולזכות בקיומם של המצות התלויות בארץ, שאין להם מקום לקיימם אלא בא"י בלבד, לזה צריך הכנה דרבה, עם לימוד ורוב ההתבוננות, ולהיות שליט על רצונותיו, עד שלבו יהיה ברשותו, כפוף ונכנע למוחו והבנתו, כולי האי ואולי.

או יש עוד דרך אחרת, והיא נוחה ליכבש ביד כל אדם, והיא התמימות שכל המתהלך בדרכי אבותיו בתמימות, ולא שם לבו אל חידושי העולם והבליו, אלא הולך בעקבות אבותינו ורבותינו בכפיות ראש וקומה ובהתבטלות כלפי קדמונינו שהם ראו והבינו, ודי לנו אם מתהלכים בעקבותיהם, (בבחינת אם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן, ורעי את גדיותיך, ודרשו בגמ' כתובות ס"ז ע"א אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך). ודרך זה היא כבושה שכבר כבושה קדמונינו, והיא בטחיה באמת ובתמים שכל ההולך בעקבות הזקנים מובטח הוא, שלא יכשל ולא יבוש ח"ו.

והואיל ודורות רבים ציפו וקוו בכליון עינים לחזות בנועם ה' בציון ברחמים, והציפיה היתה כל כך חזקה שלא פסקה מהם מעולם, והיו אסורים וכלואים בתקותם, באופן חזק מכל צד ופינה, עד שלא נתנו דעתם ומחשבתם לשום פניה זרה, ולא לשום הנאה כלל וכלל, רק לחזות בנועם ה', כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהלים ק"ב, ט"ו), ולהם היה קל ליחד לבם בצפיה לארץ ישראל רק אל ה' ולתורתו ואל קדושתו.

ובעניי ראיתי כל זה אחת אל אחת בעלותנו ארצה בשנת התשכ"ב ממרוקו, ונער הייתי למטה מגיל י"ד שנים, ועיני ראו ולא זר באיזו דבקות עלו ובאו ציון בהתרגשות עמוקה וקדושה, אחר ציפיה של דורות על גבי דורות. ציפיה שלא פסקה מעולם אלא דור לדור מסר אותה ציפיה בכל עוצמתה והדור הבא המשיך לצפות באותה מתכונת ובאותה התרגשות וכך העבירו לדור שאחריהם, ומעולם לא שאל אדם איפה נגור ומה נאכל, ואיפה ואיך נחיה, אלא קיימו בנפשם את הפסוק בתהלים (נ"ה, כ"א), השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, שממש השליכו עצמם אל תוך ידיה של קודשא בריך הוא, בלי שום חשבון ובלי הגיון, השלכה ממש, וגם כשהגיעו לארץ רובם הלכו בתמימות מתוך ביטחון בה' בשלמות, ומה שנתנו להם קיבלו באהבה ובמזמור לתודה, גם אם זה היה מועט ובתנאים לא פשוטים, ואין טענות ואין מענות, אלא כל מה שקיבלו היו



חיוב הארץ ומצותיה ודחינך לזה • הגות ומהשבה

מודים ומהללים לה' גואלם, ומודים לשולחיו שהביא להם, כי לא היתה להם שום ציפייה ולא קיוו לשום הנאה כלל וכלל, כי אם להגיע ארצה ולחונן עפרה, ולנשום אוויר דארץ ישראל.

וכבר באניה ממרוקו למרסיי שבצרפת אי אפשר לתאר את ההתרגשות שאחזה בוקנים ובכל המבוגרים, והיו אומרים ושונים בלי הרף שאנחנו בדרך לארץ ישראל. במחנה ארינס במרסיי השמחה היתה גדולה ועצומה, וההתרגשות לא ידעה גבול, וכל יום וכל שעה שם היו חג גדול, מעצם העובדא שאנו מתקרבים לארץ ישראל, ומשם טסנו לארץ וקשה לתאר את השמחה ששררה באותה טיסה, ומיד כשנחתנו בלוד בחצות הלילה, היו מחזות שלא נשכחים, ורובם בכו בכי גדול של גילה ושמחה ורוב התרגשות בלתי נשלטת עם הודאות ותשבחות לא-ל עליון גואלם, אחר שדורות רבים מצפים ומחכים, באמונה עמוקה, עד שכבר לא היו מאמינים שהם יזכו בעצמם להגיע ארצה.

ואני זוכר ולעולם לא אשכח איך מור אבי ע"ה השתטח על אדמת הקדש וחשבתי שהתעלף, וניגשתי להעיר אותו ולסייע לו לקום, ראיתיו בוכה ומשקה בדמעותיו את עפר הארץ, וכשאמרתי לו אבא אבא קום זה לא נעים, אמר לי בני, אתה לא מבין שזו א"י הגענו ארצה, הארץ שאבותינו ואבות אבותינו התפללו לזכות לבא אליה ולא זכו ואנו זכינו וכו'. ונשא עיניו לשמים בהודיה עמוקה לפניו יתברך, ואחר שנרגע התפלל ואמר, רבונו של עולם אין לי כוח ויכולת להודות לך על כל מה שעשית לנו, ורק בקשה אחת אותה אבקש, אנא ה' זכני לחיות עד שאעשה קידוש של שבת בא"י, ואח"כ קח את נשמתי לפניך. ומלים אלו נחרטו עמוק בלבי, ולא ביקש ישוב טוב או פרנסה ולא כל דבר שבעולם, כי היה די לו בא"י, ורוצה לקבל מקדושתה ע"י קידוש של שבת בא"י.

וזיכהו ה' וחי בארץ קרוב לעשרים שנים, והן הם דברי קדוש רבנו אוה"ח, שכתב: שלא תהיה כונתו לתאבון המורגשות אלא תהיה כונת הביאה אל הארץ לחיוב ולחשק הארץ הקדושה וכו'.

וגם מה שכתב עוד לשבח הארץ, ונטעתם וגו'. באמת כך הוה, שאבא ע"ה עבד בארץ בקרן קיימת לנטוע עצים על ההרים הגבוהים, ולמרות גילו המתקדם, היה שמח ואומר ב"ה אנו נוטעים עצים בא"י, וכשהיה שב הביתה לא נח ולא שקט אלא עיבד את הגינה סביב הבית בפרדס חנה, ונטע בה עצי פרי מכל המינים והסוגים, וכשהיה רואה פירות או ירקות מגידולי הארץ גדולים ויפים, היה מנשק אותם בדמעות של גיל ושמחה, ושונה ואומר אלו הם מפירות ארץ ישראל.

ודברים אלו מילאו כל תאות לבו, ובזה היה בהרגשה שבא אל סיפוקו וייעודו בחיים, ולא היה לו דבר יקר מהם. (ועי' עוד במה שהארכתי בזה בהקדמה לברכת אליהו בראשית).

ואולם גם לזאת יש לשים לב ששיגרת החיים היא כל כך חזקה, שיש בכוחה להעביר ולמחוק גם אהבה והתרגשות גדולה כזאת, ואחר שהאדם מתרגל, שוב לא מרגיש אותה הרגשה, וצריך עבודה של שינון ושימור בבחינת, והשבות אל לבבך, כדי שלא יעקרו דברים אלו מלבו ומנפשו.

ושמעתי שהגאון הצדיק רבנו אליהו לאפיאן זללה"ה, אחר איזה זמן שהיה בארץ, פעם אחת תוך כדי הילוכו נזדמן לו רוק והשליכו ארצה בעפר, ומיד נאנח עמוק ונראה בצער גדול, ושאל לו התלמיד שליווה אותו לשלומו, כי חשב שלא חש בטוב, וא"ל אוי מה ההרגל והשיגרה עושים, מיום שבאתי ארצה לא ירקתי בעפרה מהרגש של קדושתה, ועתה ירקתי בעפר כי הרגש הוקהה מכוח השיגרה.

וע"ש עוד באוה"ח שכתב ואולי שרמז באומרו עץ מאכל על בני תורה, שגם הם נקראו נטעים וכו' ואמר שלש שנים יהיה לכם ערלים, שעד שלש שנים אין התינוק יכול לדבר, ובשנה

הרביעית שהתחיל לדבר ילמדו לומר תורה צוה וגו' (סוכה מב.), וזה נקרא קדש הלולים, ובשנה החמישית תאכלו את פרי, כמאמרם (אבות פ"ה) בן חמש שנים למקרא, ויתחיל להיות עץ מאכל (תנחומא קדושים י"ד). עכד"ק.

וחובה על כל מי שיש בכוחו להשפיע על הורים לנטוע נטעיהם הרכים והנאמנים בגנים של תורה ויר"ש, כדי שיגדלו בתורה, ויהיו דבוריהם והגיגיהם בתורה, לחנכם ולגדלם על ברכי התורה עד שתהיה אהבת ה' ואהבת תורתו נטועה על לבם ומושרשת בנפשם פנימה, וגם כי יזקינו לא יסורו ממנה, וכל בניך לימודי ה', עד שכל רואיהם יעידון יגידון כי צאן קדשים הם, ורע קדש ברך ה', וחוט של חסד משוך על ראשם והדר ה' ויראתו על פניהם ולא יחטאו לעולם, כי הפקד הפקיד ה' אותם נשמות רכות וטהורות בידינו לשומרם ולחנכם ללמדם ולהדריכם, איזו היא דרך ישרה שבה בחר ה' וציוה עלינו אשר בה נלך, ואנו בניו של אברהם אבינו ע"ה, שעלינו אמר ה', כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו', והיא חובתנו ונעשנה באהבה רבה ואהבת עולם, מעתה ועד עולם.

השתוקקות משה רבנו להיכנס לארץ

יש לעיין בכוונת דברי המדרש (דברים רבה יא. ו): "אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם אם אין אתה מכניס אותי לארץ ישראל הניח אותי בחיות השדה שהן אוכלין עשבים ושותין מים וחיין ורואין את העולם. כך תהא נפשי כאחת מהן. אמר לו, רב לך. אמר לפניו, רבונו של עולם ואם לאו, הניח אותי בעולם הזה כעוף זה שהוא פורח בכל ארבעת רוחות העולם ומלקט מזונו בכל יום ולעת ערב חוזר לקינו כך תהא נפשי כאחת מהן. אמר לו, רב לך". ולפי המבואר לעיל שרצונו של משה רבינו היה לקיים כל המצוות במעשה ממש, אינו מובן איזה תועלת תצמח לו בכך שיכנס לארץ אפילו כבעל חי או אף כאבן דומם, הכיצד יקיים מצוות הארץ בכך?

ופירשתי בזה, שבמצות הארץ מצאנו כמה וכמה דינים חשייכים לבעלי חיים. וכגון במצות שביעית, דקיימא לן שגם במאכל בהמה ישנה קדושת שביעית [עיין במשנ"ת בזה בהרחבה בספרנו 'שביתת השדה' פרקים ט, יא]. וגם מצות הביעור בשביעית תלויה ב"בהמתך ולחיה אשר בארצך" (ויקרא כה. ו), ודרשו רז"ל "כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמה שבבית כלה לחיה אשר בשדה כלה לבהמתך מן הבית" (פסחים נב. ב), ועוד כיו"ב.

וזהו שרצה משה רבינו שתתקיימנה מצוות התלויות בארץ בגופו, אף אם נגזר עליו שלא ייכנס בגוף בשר ודם בר חיובא, ואפילו אינו מקבל שטר, ובלבד שעל ידו תיעשה המצוה מכל מקום ומאיזה צד שיחיה, וכן יש לדרוש בלשונו של רבי שמלאי שביקש משה רבינו "שיתקיימו על ידי" דייקא.

ישמח ישראל (ח"א ס"ס ב, למורינו ראש המכון שליט"א)

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש 'המכון למצוות התלויות בארץ'

בשנה הרביעית קודש הילולים, שאביו מקדישו לתורה

יום ראשון שמנה ימים לחודש טבת תשפ"ו

"ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש" (ויקרא יט, כד)

ונטעתם וערלתם הכתוב מדבר בתינוק, שלש שנים יהיה לכם ערלים שאינו יכול להשיח ולא לדבר ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש שאביו מקדישו לתורה הילולים לה', מהו הילולים שבשעה שהוא מהולל להקב"ה, ובשנה החמישית תאכלו את פרי משעה שהוא מתחייב לקרות בתורה מכאן ואילך להוסיף לכם תבואתו מכאן שנו רבותינו בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה, לפי שבעה"ז אדם מישראל מוליד בן מוליכו לבית המדרש יגע עמו ומלמדו תורה גרמו עונות הוא מת ואינו שמח ממנו, אמר להן הקדוש ברוך הוא בעה"ז ע"י שיצר הרע מצוי בכם אתם חוטאים ובניכם מתים, אבל לעתיד לבא אני מסיר יצר הרע מכם ומבניכם ואתם מולידים ושומחים שנאמר (ישעיה סה) לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה.

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת קדושים סימן יד

מנהג נפוץ בעם ישראל שלא לספר את שיער הבנים הקטנים עד שיגיעו לגיל שלוש, ואז מספרים את שערותיהם ומשאירים להם פאות. וזוהי מחנכים אותם למצוות 'לא תקיפו פאת ראשכם' (ויקרא יט, כד), שעניינה לא לספר את שערות הראש בעיגול, תוך גזיזת הפאות.

ומצאו רמז למנהג זה במצות ערלה, שאמרו חז"ל על שלוש השנים של ערלה שמרמזות לשלוש השנים הראשונות של תינוק שאינו יודע להשיח ולדבר, ואז אין מקיימים בו מצוות, אך 'ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קודש' (ויקרא יט, כד), שאביו מקדישו לתורה (תנחומא קדושים יד). וכך למדו בעלי מנהג זה, שבשלוש השנים הראשונות הוא דומה לעץ שהוא ערלה ואין גוזרים שערותיו, ובעת כניסתו לשנה הרביעית שכבר יכול להתקדש, גוזזים את שערותיו ומשאירים לו פאות, וזו המצווה הראשונה שמקיימים בו (כ"כ בשו"ת ערוגות הבושם או"ח סי' ר"י).

ואכן קבעו חז"ל כי ראשית זמן החינוך לתורה הוא במלאות לילד שלש שנים, כמ"ש במדרש (פסיקתא זוטרא פרשת בלק): 'מי מנה עפר יעקב, אמר מי יוכל למנות מצוות שעושים ישראל משעה שנולד עד שעה ששב לעפרו כו', היה בן שלש אביו מחנכו לתורה'. ובשלחן ערוך (יורה דעה ס"ו רמה ס"ח) הביא מור"ם לדין את דברי הרב אברבנאל בפירושו למסכת אבות, שמיד כשהיה הילד בן שלש שנים שלמות מלמדין אותו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה.

עוד יש להפליג ברמז זה של גזיזת השערות במלאות שלש שנים כקטיפת פירות האילן בתום שנות הערלה, שכן מלבד הדמיון הכללי של האדם לעץ הנותן פירות, כמו שדרשו חז"ל על הכתוב 'כי האדם עץ השדה', הרי ישנה שייכות מיוחדת בין שערותיו של אדם לאילנות השדה, כדאיתא באבות דרבי נתן (פרק לא): עולם קטן זה האדם, יצר באדם כל מה שברא בעולמו - ברא חורשים בעולם וברא חורשים באדם וזה שערות של האדם. פירוש חורשים הוא מלשון יער, כפי שמצינו בתרגום הפסוק 'ואשר יבא את רעהו ביער' (דברים יט, ה) - 'ודיייעול עם חבריה בחורשא', והיינו שהשערות של אדם דומים הם לאילנות הנטועים זה בצד זה.

כיוון שבמצווה זו מתחילים לחנכו למצוות, נהגו לשמוח כדי לחבב המצוות, ומזמינים קרובים וידידים ומכבדים אותם במאכל ומשקה. ורבים מבני הגליל נהגו לספר את הקטן ליד קברו של רבי שמעון בר יוחאי במירון, כדי שתחילת חינכו למצוות תהיה מתוך התחברות לצדיק. ובני ירושלים שרחקה להם הדרך להגיע למירון היו הולכים למערת שמעון הצדיק שמצפון לעיר העתיקה. ויש קהילות שהיו רגילים לספר הקטן בבית הכנסת. ובכל מקום רבים נוהגים לבקש מתלמיד חכם שיתחיל לספר את הילד.

והנה מנהג זה של התספורת הראשונה בצד ציוני הצדיקים יסודו בהררי קודש ברבותינו בעלי קבלה, כמו שכתב הר"ח ויטאל (שער הכוונות ענין ספירת העומר): מנהג שנהגו ישראל ללכת ביום ל"ג לעומר על קברי רשב"י ור"א בנו אשר קבורים בעיר מירון כנודע וכו', אני ראיתי למורי ז"ל [הוא רבינו האר"י הקדוש] שהלך לשם פעם אחת ביום ל"ג לעומר הוא וכל אנשי ביתו וכו', והה"ר יונתן שאג"ש העיד לי שבשנה הא', קודם שהלכתי אני אצלו ללמוד עם מורי ז"ל, שהוליך את בנו הקטן שם עם כל אנשי ביתו, ושם גילו את ראשו כמנהג הידוע, ועשה שם יום משתה ושמחה. עכ"ל. [אמנם רבי שמואל גרמיזאן (מרבני ירושלים לפני 400 שנה) כתב בשו"ת משפטי צדק סי' עד, שלא ידע מה שורש מצוה יש להסתפר על קברי צדיקים. ועיין עוד בס' בין פסח לשבועות (יט, א-ב, ח-ט) בדבר המנהג לספר במירון ובקבר שמעון הצדיק].

יש נוהגים לספר בל"ג בעומר במירון את כל הקטנים שיום הולדתם השלישי חל בסמיכות של כמה חודשים לפני או אחרי ל"ג בעומר. ויש מקפידים שלא לספר את הילד לפני יום ההולדת של גיל שלוש, ולכן אם יום הולדתו אחר ל"ג בעומר מספרים אותו ביום הולדתו. ואם נולד לפני ל"ג בעומר, אם יום הולדתו בסמיכות של מספר שבועות לל"ג בעומר, ממתינים לספרו בל"ג בעומר, ואם נולד כמה חודשים לפני ל"ג בעומר מספרים אותו ביום הולדתו.

בענין הקדמת התספורת קודם לגיל שלש, מצינו אצל אחרוני זמננו שהזהירו שלא להקדים התספורת לפני כן, ולאחר כדי לספרו בל"ג בעומר במירון אפשר בכמה שבועות אבל לא בכמה חודשים (ראה שו"ת ערוגות הבושם שם על יסוד דרשתו שהוא כעין ערלה, וכן סבר וקיבל בשו"ת אפרקסתא דעניא סי' קסא ועוד. וכן נפוץ במנהג החסידים, וראה בדברי האדמו"ר רמ"מ מלובביץ בס' שלחן מנחם סי' צ). אך מסופר שבעל שו"ת מנחת אלעזר המליץ למי שבנו נולד בכ"ד מנחם אב שיקדים לספרו בל"ג בעומר. ועוד מעשה פלאי סיפר גאב"ד ערלוי זצ"ל, שהיה נוהג להביא את ילדיו אל האדמו"ר מהר"א מבעלז בכדי לספרם בגיל שלש והקפיד שלא לעשות זאת קודם, אך אצל בנו שמלאו לו שלש ביום ג' אלול תשי"ז, שנה שנסתלק בה האדמו"ר מבעלז ביום כ"א באב, צוה לספרו בל"ג בעומר הקודם (נסעי גבריאלי, תגלחת הילדים פרק ב הערה ג).

למעשה יש להדגיש כי דברים אלו הם בתורת מנהג ולא באו לדין, ואין חובה לנהוג כמנהגים הנזכרים. יתר על כן, מנהג תספורת הקטנים לא נזכר כלל לא ברמב"ם ולא בשולחן ערוך ולא בספרי הפוסקים הידועים. וכל הרוצה רשאי לספר את שער ילדו גם לפני שהגיע לגיל שלוש (ובודאי כאשר השערות הארוכות מפריעות לילד, אין לעכב התספורת ולגרור לו צער), וכן ראיתי ושמעתי שנהגו בבתיהם של תלמידי חכמים, ולא חשו בזה כשהיה להם צורך כל שהוא.

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש 'המכון למצוות התלויות בארץ'

בדין רבעי שנבלע בכלי אם אפשר לפדותו

ח"י טבת תשפ"ו

לכבוד

מעלת ידידינו הגדול

הגאון רבי משה יהודה לנדאו שליט"א

השלום והברכה.

במה אשר שוחחנו והתכתבנו בימים האחרונים אודות האפשרות לפדות את הבלוע, אשר כתבנו בעץ השדה (מהדור"ק סו"פ יד), שרוב המפרשים אינם סוברים כהר"ש, הנה שבתי והתבוננתי, שאין הדברים כך, והגם שאכן רובם לא ביארו כדבריו, אולם אין בזה כדי לדחות דעת רבינו הר"ש, שאינם חולקים בדין. ועל כן אמרתי אשוב ובס"ד אשנה פרק זה.

א. אם שייך לפדות את הבלוע:

עמדתי ואתבונן על דינו של רבעי שנבלע בכלי, מה דינו. הנה כבר הבאנו בעץ השדה בסו"פ יד, את דעת הר"ש על המשנה במע"ש (פ"ב מ"א): 'נפל לתוכו דבש ותבלין והשביחו, השבח לפי חשבון. דגים שנתבשלו עם קפלוטות של מעשר שני והשביחו, השבח לפי חשבון'. וכותב הר"ש בביאורו על המשנה שא"א לפדות כשיש רק טעם, ומקורו מדברי הברייתא המובאת בסוף ההלכה שם לפי גירסתו: 'תבשיל של מע"ש שנתבל בתבלין של חולין, השבח לפי חשבון. ושל חולין שנתבל בתבלין של מע"ש אל יצא מע"ש שלו לפדיון'. ולשיטתו הרישא והסיפא הם באוקימתא אחת, ואעפ"כ יש הבדל בין הרישא לסיפא, שבסיפא שהמע"ש נתן טעם בחולין א"א לפדות. וז"ל שם: 'והיכא דמעשר משביח את החולין כגון תבשיל של חולין שנתבשל בתבלין של מעשר אין לו תקנה לפדיון כרתני אל יצא מעשר לפדיון דלא שייך פדיון בדבר שאין בו ממש וצריך להוליכו לירושלים דכיון שהמעשר נתן טעם בחולין אסור לאוכלו בגבולין' ע"כ.

העולה מדבריו, שבזמנינו שא"א להוליכו לירושלים צריך להוציאו מן הכלי באחד מדרכי ההכשרה המתאימים לכל כלי ואופן בליעתו. וכן נראה מביאור הגר"א בביאורו על הירושלמי (שם) שמבאר כשיטת הר"ש.

ומצאתי שהאחרונים הביאו את דבריו וכתבו בהם הגבלות, ראה בפירוש חסד לאברהם [לרבי אברהם בן יחיאל] על המשניות בביאורו על משנה זו שהקשה בזה"ל: 'אך קשה מה שייך בזה לפי חשבון הא בודאי גם הדגים קבלו טעם מהקפלוטות וגם על הדגים יש עליהם דין מעשר שני ואין תקנה להם בפדיון וכמ"ש בירושלמי הביאו הר"ש תבשיל של חולין שנתבשלו בתבלין של מעשר דאין לו תקנה בפדיון משום דהוי דבר שאין בו ממש ומה יפדה אלא אסור לאוכלו בגבולין' וכתב בסו"ד ליישב: 'ונראה לומר בזה כך דהא דאמרינן חולין שנתבשלו בתבלין של מעשר דאין לו תקנה בפדיון הוא דוקא באופן שהתבלין כבר נתבטלו ונפסדו כבר שאין ראויין עוד לאוכל ואי אפשר לפדות אותם דפקעה כבר קדושת מעשר מהם ולכן אין פדיון גם לטעם נמי משום דהוא דבר שאין בו ממש משא"כ הכא כיון שפודה את המעשר שני כולו א"כ גם החולין נשאר בהכשירו ומותר לאכלו חוץ לירושלים וכמ"ש במ"ד פ"ט דתרומות עיין שם דפודה אותם בזמן זרעם ופודה כל האוצר בדמי אותה סאה ולכן לא מבעיא

בדבש ותבלין דהוי לח בלח שנתערבו דודאי כן הוא אלא גם דגים שנתבשלו עם הקפלוטות דהוי דבר גוש ואפשר להפדר ממנו אפ"ה כל שפדה את המעשר פקעה גם מן הדגים נמי קדושת מעשר מן הטעם כן נראה עכ"ל. הנה אם כן עולה מדבריו שכאשר מחלל הדבר שיש בו ממש שהוא נתן את הטעם, יחד עמו מתחלל גם הטעם הבלוע, וכל זה גם בדעת הר"ש. אולם בלא"ה אם אכן נפסד המעשר שני ונשאר רק הבלוע לא שייך לחללו.

בנוסף ראה לשני נביאים שהתכוונו לדבר אחד, יעוי' מה שכתב מרן החזו"א לגבי מעשר שני (דמאי סי' ד אות טו) בהתייחסו לדברי הירוש' שר"י היה מעשר הביצה שקיבלה טעם טבל, אם כן לדעת הר"ש הנז' זה לא יועיל. וכתב דאפשר שבנידון זה גם הר"ש יסכים שניתן לפדות, מאחר שרק פרי שנקרא עליו שם מע"ש בעין ולאחר מכן התערב, שייך בו חידוש הר"ש שא"א לפדותו כשאין בו ממש, אבל אם נקרא שם מע"ש עליו כשהוא כבר אינו בעין, יועיל פדיון באותו מצב וסיים בצ"ע [גם בסי' טו אות ט נשאר בצ"ע]. ובצהה"ל במע"ש פ"ד ס"ק טז כתב בזה"ל: 'ואף על גב שכתב כאן ואפשר ומסיק בצ"ע, מ"מ במכתב כת"י פסק כן שאם בשעת קריאת שם היתה בתערובות יש לו פדיון, וכן שמעתי ממנו להקל בשעת הצורך בזה. מיהו אם נבלע אחר שנעשה מע"ש וכן בנטע רבעי שמענו שהחמיר אף בדיעבד' ע"כ.

וכן מצאתי במנחת שלמה (ח"א סי' סב אות יז) שכתב את דברי הר"ש דלא שייך פדיון בדבר שאין בו ממש, וצריך להוליכו לירושלים. והוסיף: 'ונלענ"ד דמסתבר שכל זה דוקא כשהטעם בא מתבלין שכבר חל עליהם שם מעשר שני דאז אמרינן דאע"ג שטעם כעיקר מ"מ המעשר חשיב כאבוד ואינו ברשותו ולא אלים למיתפס פדיון, משא"כ בתבשיל שתיבלו בתבלין של טבל וקרא אח"כ שם מעשר על אחד מעשרה מהתבשיל, דנראה דהיתרו כאיסורו, וכמו שהקריאת שם היתה רק על טעם כך גם הפדיון. ואפשר לפי"ז להפריש מעשר שני מעוגות ותבשילין שמתבלין בטבל ולפדותן ואין צריכים כלל להפסיד אחד מעשרה מכל התערובת, כי בהרבה מקומות בירושלמי נזכר שחששו לטעם של טבל וכן גם בפוסקים ולא נזכר כלל שצריכים להפסיד את כל האחד מעשרה שיש בו טעם מעשר שני'.

הרי לך שהיכא שמפריד המעשר שני הנמצא בתבלין שיש בו ממש, לוקח עמו גם את הבלוע, כפי שביאר החסד לאברהם הנז'. אולם אם נותר רק הבלוע, יהיה הדין תלוי, אם קרא לו שם ולא חיללו ושוב נתערב לא שייך לחללו ואין לו תקנה אלא הכשרת הכלי. משא"כ, אם כעת הוא קורא לו שם לאחר שכבר מעורב לפניו, אז היתרו כאיסורו, ומהני הפדיון.

אלא שלמרות כל האמור לגבי מעשר שני, בנטע רבעי יצטרך הדין להיות שונה לדעת הר"ש, והטעם הוא דבשלמא באופן שזה עדיין עם ממשות ומחללו וכולל את הבלוע, ניחא דמהני, אולם אין כאן מקום לחלק בין אם הוא נבלע כך או כעת קורא לו שם כמו במעש"ש, כיון שרבעי קדוש מתחילתו. ואם כן ככה"ג לדעת הר"ש לא יהיה מהני חילול כלל. ולפי זה יש לדון מה יהיה תקנתו?

ואקדים כי במהדורה קמא של ספרי עץ השדה, כתבתי שהעיקר להלכה שאפשר לחלל גם כשאין ממשות לרבעי. ובטעם הדברים כתבתי שהוא מפני שכמעט כל שאר המפרשים לא פירשו כדבריו, ולשיטתם הרישא והסיפא אינם באוקימתא אחת. ושבתי וראיתי שעדיין הגם שהם פירשו אחרת לא מצאתי מי שלא סובר כך להדיא מן הראשונים במקרה של בלוע, ואדרבה ראיתי שיש ממפרשי המשנה שהביאו את דברי הר"ש בפשטות, וכן הוא במשנה ראשונה על המשנה שם (בד"ה השבט לפי חשבון), הביא כביאור הר"ש. וכן ראיתי בספר תורת זרעים (מע"ש פ"ד מ"ד) שהביא את דברי הירושלמי וביאור הר"ש ודן בדבריהם, וז"ל: בירושלמי לעיל ברפ"ב תניא: תבשיל של חולין שנתבשל בתבלין של מע"ש אל יצא מע"ש לפדיון. וכתב הר"ש דלא שייך פדיון בדבר שאין בו ממש. ולכאורה קשה, הא טעם כעיקר הוי דאורייתא, וא"כ הרי יש כאן מע"ש, ולמה לא יועיל ב"י פדיון. אך לפי הנתבאר, דעיקר דינא דפדיון מע"ש הוא מדין קנין כסף, מבואר הוא היטב הא דלא מהני פדיון בטעם כעיקר, משום דינא דטעם

בדין רבעי שנבלע בכלי אם אפשר לפדותו • מאמרים הלכתיים

כעיקר לא נאמר אלא לענין איסורים, אבל לא שייך זה כלל לקנייני ממון, דלענין קנין הוי אין בו ממש. הרי לך שכך תפס בפשיטות כדעת הר"ש וטרח ליישב מסוגיא של טעם כעיקר.

וכן ראיתי בשו"ת מהרא"ש (לתלמיד הגר"ש קלוגר ס"ס ה), שהביא דבריו להלכה בפשיטות. וכן ראיתי כתוב לרבי יוסף ענגיל בפירושו גליוני הש"ס על ירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) שכתב שם שעפ"י הירושלמי שם דברכת הנהנין היא פדיון, מובנת סוגיית ברכת הריח המבואר בבבלי במכילתין (דמ"ג ע"ב) מניין שמברכין על הריח שנא' כל הנשמה תהלל כו'. והקשה למה צריך פסוק, מאי שנא ריח משאר הנאות עוה"ז דטעונין ברכה? והשיב דמאחר שהברכה עניינה פדיון, אם כן לפי המבואר בר"ש (הנז') שהיכא דמעשר משביח את החולין כגון תבשיל של חולין שנתבשל בתבלין של מעשר אין לו תקנה לפדיון כו' דלא שייך פדיון בדבר שאין בו ממש כו' אם כן ע"כ ריח דג"כ אין בו ממש ה"א דלא שייך ב' ברכת הנהנין דעניינה פדיון דאין פדיון לדבר שאין בו ממש וע"כ צריך מקרא בפ"ע לריח דטעון ברכה ודו"ק. עכ"ד. [וראה עוד בשו"ת בן פורת להגר"י ענגל מה שהשיב לאחיו רבי יצחק על האי דינא של הר"ש מהסוגיא בפסחים דע"ה ע"ב לגבי קרבן פסח שסכו בשמן של מע"ש, שמוכח שמחוץ לירושלים אפשר לפדות, והקשה שהרי זה בלוע. והשיב לו אחיו רבי יוסף ענגיל שצ"ל שיש שמן בעין שם. ומוכרח דס"ל שדברי הר"ש להלכה בלא פקפוק, ולא הזכיר אפילו דלחולקים ניחא, לא השואל ולא המשיב, שלכאורה לא ראו בזה צד שחולק].

וזאת עוד מצאתי בשעורי ר' משולם דוד סולובייצ'יק עמ"ס מנחות (דף ע עמוד א) שמבאר דעת אביו הרב מבריסק וצ"ל לגבי כל היוצא מפרי טבל אית ביה איסור אכילה ואי אפשר לתקנו (לא להפריש מינה וביה ולא לתקנו ממקום אחר), והביא דברי החולקים וטענותיהם וכתב ליישב דבריהם. ובתו"ד הביא שאביו וצ"ל הראה דמצינו במקום נוסף כעין זה, וזה סוגיא דידן מדברי הר"ש דלא שייך פדיון בדבר שאין בו ממש, וצריך להוליכו לירושלים, וביאר דהיינו הגם שטעם מע"ש דינו כמע"ש, וצריך להוליכו לירושלים, מ"מ לענין פדיון לא סגי ביה, דלפדיון בעינן פרי ממש, עכ"ד. אלא שהוסיף שמ"מ לא נתבאר שם לענין הפרשת תרומ"מ, איך הדין לענין הפרשה על טעם, בכגון שבשיל תבשיל של חולין בתבלין טבל אם שייך הפרשה על זה. ועוד נראה, דדינא דטעם המבואר שם לא דמי לדינא דיוצא, ומסברא נראה דדין 'טעם' עדיף על 'יוצא', ודו"ק. וראה עוד שם מה שהביא מדברי התור"י, וכתב שכל זה ראייה אלימתא לדעתו של מרן וצ"ל בדין יוצא. יעו"ש.

אמנם הרב מראה פנים דחה מכל וכל פירוש הר"ש עד אשר כתב עלי: 'ומלבד כמה וכמה דוחקים שצריכין אנו לסבול לפי פ'י' הזה ולא ניתן להאריך והחונן דעת שנתן בלבנו להבין לכל הסדר הזה להמשנה ולהתוספתא ולהגמרא הוא ינחנו תמיד בדרך האמת והישר ואין לנו עסק לפרש כ"א על קו האמת והנכון' עכ"ז לא ברירא לי דבדינא פליג על הר"ש, ואדרבה מכל דבריו נראה דפליג בבאור ומציאות הדברים, ולא לגוף ההלכה.

ובספר קהילות יעקב (דורע"ס סי' יח אות ג) הביא דברי הר"ש, והדגיש שכל דבריו הוא לפי גירסתו בסוגיא 'אל יצא מע"ש לפדיון'. אולם לפי גירסת הספרים שלנו 'לא יצא מע"ש מידי פדיונו' משמע שאינו מסתלק ואדרבה צריך לפדותו, ולפ"ז מהני פדיון. וציין שם שכך גרס הרש"ס [וראה שם בהגהות וצייונים שבמהד' עוז והדר מה שהביאו מכת"י מינכן, שזה ממש דברי הר"ש]. וציין שכן גרס הגר"א שם על הירושלמי, דמשמע שצריך פדיון [אמנם הגם שגרס הגר"א 'לא יצא' מכל מקום בדבריו שם כתב 'משום שאינו בעין, והרי הוא בקדושת מע"ש, מדקאמר לא יצא משמע שצריך פדיון'. הנה לכאורה להיפך בדבריו משמע כהר"ש שצריך פדיון רק א"א שאינו בעין. ושור' שכבר העיר זאת על דברי הקה"י בספר דרך אמונה (מע"ש פ"ד ס"ק טז). וראה עוד בהמשך דברי הקה"י שם על דברי הגר"א, ודוק].

ובאמת שגירסת הר"ש היא הגירסא בתוספתא (מע"ש פ"א ה"י) שם כתוב לוג יין שנפל לתוכו לוג דבש והרי בו ב' לוגין השבח לפי חשבון תבשיל של מעשר שני שתבלו בתבלין של חולין השבח לפי חשבון

ושל חולין שתבלו בתבלין של מעשר שני אל יוציא מעשר שני שלו לפדיון ע"כ. ומבאר המנחת ביכורים שם 'אל יוציא: כיון דאין בהם ממש לא שייך פדיון אלא מעלן לירושלים ואסור לאכול החולין חוץ לירושלים כיון שתבלין מע"ש נותנים טעם בהתבשיל. וזה אם כן כדברי הר"ש.

ובהמשך דבריו עוד הביא הקה"י מדברי האור שמח (מע"ש פ"ג הי"ד) שמביא הירושלמי, וכותב שהגירסא המחזורת הוא כמו שלפנינו דלא כהר"ש, ופירושו, שהמעשר הוא התבלין נפדה כשיעור שבח שהשבח התבשיל, ע"ד דריו"ח והיא שיהא שם הותר מידה, ע"ד דר"ל כו' שבחו ניכר, פירוש דאם לא הותר מידה, או אין טעם שבחו ניכר, הרי אילו היה התבשיל של מעשר והתבלין של חולין לא היה נחשב לחשבון החולין כלל, א"כ הוא הדין להיפוך, שהתבשיל של חולין והתבלין הוא מעשר, אף שאוסר התבשיל מלאוכלו בתורת חולין, כדין כל המתבל, מכל מקום זכות ממון אין כאן למעשר שיחול עליו פדיון המעשר ויתפוס ממנו, והוי כאין בו שוה פרוטה, שאינו תופס פדיונו, ועל כרחין דמיירי שטעם שבחו ניכר, דאז זכות ממון יש להמעשר, ותופס פדיונו. וסיים שגם לגירסת הר"ש בע"כ יש לומר ששבחו אינו ניכר, כי אם הוא ניכר, אז הוא שווה ממון, ואפשר לפדותו.

על כל פנים בבליעת כלים שעפ"י הוא אינו שווה ממון, מצטרף גם האור שמח, לבאר שגם לפי הגירסא שלפנינו, עדיין אם אינו ממון הוי כאינו שווה פרוטה ואינו תופס פדיונו.

אם כן למעשה לא מצאנו מי שלהדיא פליג על דברי הר"ש, וגם מה שהביא הקה"י מהרש"ס ומהגר"א, אין הדברים ניכרים מדברי הגר"א אלא אדרבה להיפך דס"ל כהר"ש. ומהרש"ס אין הכרח, וגם מדברי המראה פנים שדחה לחלוטין דברי הר"ש אין הכרח לגוף הדין של בליעה דאפשר לפדותו.

כל זה לאפוקי טענה אלימתא אחת, שרבינו הרמב"ם השמיט דין חשוב, ואפשר דאם כן לא ס"ל דין זה להלכה, וכך כתב בקה"י שם והביא הדברים גם בדרך אמונה (באות טו הנד). ומהלך הדברים בקה"י אכן משמע מדבריו שהפשיטות לא כהר"ש, וגם בד"א הביא את הנז' לעיל כיש חולקין, ואין הכרח לזה כלל וכנז'.

ובקה"י (הנד' סוף אות ב) כתב עוד בזה"ל: והנראה בזה דאע"פ דלהר"ש ז"ל א"א לפדות טעם בלוע, מ"מ ז"א אלא כשבא לפדות רק את הטעם בלבד אבל כשהוא פודהו בצירוף דבר שיש בו ממש נתפס הפדיון על הכל, דוגמת אויר חצירו דא"א למוכרו משום דהוי דבר שא"ב ממש, ומ"מ כשמוכר את גוף החצר קנה הלוקח גם את האויר, יעו"ש. ומלשונו נראה דהיינו בכל גוונא יכול לפדות כל מעשר שני שהוא בעין, ואפילו לא הוא נתן את הטעם, ובחילולו יכוון גם על הבלוע, ואין צריך שיחלל בדווקא את הגוש שהוא זה שנתן את הטעם. כי באופן זה השני כבר ראינו לעיל שאפשר מן הדגים על הטעם שנבלע בקפלוטות, למרות שהוא בלוע, וכמבואר בדברי החסד לאברהם הנז'. אלא שמהוכחה של חצר נראה דאיירי על של עצמו, וראיתי שהביא בלשון זה גם בדרך אמונה (ס"ק יא): ועוד נראה שמה שא"א לפדות טעם הוא כשבא לפדות רק את הטעם בלבד אבל כשהוא פודהו בצירוף דבר שיש בו ממש נתפס הפדיון על הכל. ומביא בציון ההלכה (ס"ק יח) שהמקור זה דבריו אביו הקה"י. והוסיף ומצאית בס' פתחא זוטא חלה סי' שכ"ד סק"ג שכ' ג"כ שאם פודה את התבלין עצמן ומכין לפטור גם את הטעם שנתנו בהתבשיל מהני. ע"כ. אלא שגם מקרה זה הוא בטעם שבלע מהתבלין שיש בו ממש שאותו הוא פודה כעת, ועוד יש להתיישב בזה.

והנה הלכה למעשה למרות שבדרך אמונה, נקט שיש חולקים, וסתימת הרמב"ם לכאורה מוכיחה שלא ס"ל כהר"ש, מכל מקום למעשה כתב (שם בס"ק יא) שיש לחוש לדעת הר"ש, ולכן כיון שאי אפשר לפדותו צריך לקברו בזה"ל. אולם הוסיף בזה תנאים ממה שהזכרנו לעיל, שדוקא בקרא עליו שם מע"ש ואח"כ נתערב בחולין אין לו פדיון, אבל כשקרא עליו שם בתערובות יש לו פדיון [ובהערה הזכיר מש"כ לעיל שלמרות שבספר נשאר החזו"א בצ"ע, מ"מ כך הורה למעשה. להוציא אם נבלע אחר שעשה מע"ש. ולהוציא נטע רבעי וכפי שכתבנו לעיל]. ועוד הוסיף והביא משם אביו (בתשובה שם באות ה)

בדין רבעי שנבלע בכלי אם אפשר לפדותו • מאמרים הלכתיים

שאם נבלע משקין של מע"ש בחולין באופן שאפשר לסוחטו ולהוציא ממנו זה נחשב דבר שיש בו ממש ואפשר לפדותו גם להר"ש [וכבר הבאנו בעץ השדה פי"ד סעי' מד ובהערה 44 שם, את דברי האבנ"מ (שו"ת שבסוף הספר בס"ז) דפליג על האי דינא, ואת דברי האחיזעור (י"ד סי' יב סק"ד) דפליג עליה דמהני, ואת דברי התור"י בע"ז (עד ע"ב במהר"ת) וכתבנו לדון בדבריו, והבאנו שם שלמעשה הסכימו עם האחיזעור דבכה"ג מהני פדיון, בחדס לאברהם הנז' לעיל, ובשו"ת מנח"ש הנז' לעיל, יעוי' שם]. ועוד סיים בדרך אמונה שם עוד הגבלה על הדין הזה, 'נראה שמה שא"א לפדות טעם הוא כשבא לפדות רק את הטעם בלבד אבל כשהוא פודהו בצירוף דבר שיש בו ממש נתפס הפדיון על הכל'. ע"כ. וגם זה מדבריו אביו, ונקט שם כלשונו ממש, וראה בסוד"ה הקודם מש"כ בזה.

ועוד מצאתי שכתב להגר"ב צ' פלמן זצוק"ל בספרו שיעורי שלמי תודה (תפילה וענינים, יורה דעה אות רכג) בזה"ל: מעשר שני הבלוע בכלים ובא לחללו בפשוטו נחלקו הראשונים דהר"ש במע"ש פ"ב מ"א כתב דלא מהני לחלל בלוע והרמב"ם לא הביא דין זה ומשמע שמיקל ושמעתי מהגר"ק דמרן החזו"א הורה בזה למעשה לקולא [ובחזו"א בספר דמאי ס"ד ט"ו דן דאפי' להר"ש דכתב דלא מהני מ"מ אם קורא שם על מע"ש בלוע מהני לחללו ושמעתי פעם שעל כגון זה היקל החזו"א למעשה]. ואיני יודע אם השמועה מהגר"ק שהקולא היא לחלוטין, ובסוגריים דיבר על הלכה למעשה.

הנה הלכה למעשה כפי שמתברר לאחר העיון, שאדרבה דעת הר"ש היא זו שכתובה להדיא, ואחריו הסכימו עמו עוד מרבתינו הפוסקים והמפרשים שהביאו הדברים כפשוטם להלכה, ולמעשה לא מצינו מי שלהדיא פליג על עיקר הדין, הגם שעל הביאור בסוגיא מצאנו ביאורים אחרים, ואדרבה ראינו שגם מי שגרס בסוגיא דלא כהר"ש, מכל מקום כתב להלכה כהר"ש, והוא ביאור הגר"א על הסוגיא בירושלמי שם, ועוד מפרשים נוספים וכמבואר לעיל. והגם שהשמטת הרמב"ם היא אכן טענה אלימתא, מכל מקום, להלכה נראה שיש להורות כדעת הר"ש וכפי שהביאו את דבריו הפוסקים והמפרשים, שלמעשה אי אפשר לפדות בלוע, או מחמת שאין בו ממש, כלומר אינו חשוב ואם כן כל דברי הר"ש כשאין שבחו ניכר, כי אם שבחו ניכר הוא חשוב, ואפשר דמהני, ולמעשה כן כתב האור שמח שלדעת הר"ש אם שבחו וטעמו ניכר, יועיל פדיון, וכנז' לעיל [אמנם מדברי האבני מילואים (שו"ת שבסוף הספר בס"ז ה"ב בעץ השדה פי"ד הערה 44) נראה שאיירי גם כששבחו וטעמו ניכר. וכנראה האבנ"מ גם למד כך. ויעוי' בספר זהב התרומה עמ"ס מעשר שני פ"ב מ"א, מה שתמה על ביאור הר"ש בזה]. אולם אפשר שאם זה מצד שוויות ממון, צריך שיהיה הכלי מחמת הבליעה דבר ששווה ממון, וצ"ע אם קיים שוויות כזו, ואפשר דלעיתים אדרבה יש צורך במאכל בטעם וללא ממשות, ואפשר שיש בזה שווי ממון, אולם אם אינו ניכר ואינו שווה ממון, ודאי דלא מהני בו פדיון לדעת הר"ש להוציא בתנאים מסויימים כפי אשר כתבנום לעיל, וכן נראה עיקר להלכה לחוש לדעתו.

א. והנה אחר כותבי דברים אלו למעלת ידידנו הדגול הגרמ"ל שליט"א הוא הפנה אותי לדבריו בספרו ים אמונה (סי' כד) שם כתב שגם לחולקים על דעת הר"ש, וס"ל שאפשר לפדות הבלוע, היינו בדווקא שזה שווה ממון, רק שנחלקו כיון שאין בו ממש, אם שייך פדיון או לאו. אולם אם אינו שווה ממון, לכו"ע אי אפשר לפדות. כלומר כאשר התבטל הותיר טעם ששבחו ניכר או הותיר מידה [שזה מחלוקת ר"י ור"ל בירושלמי הנז' לעיל], ואז יש שווי, אולם אין בו ממש. אולם אם רק יש בליעת טעם, ואפילו אם זה חזק, לא נראה ששבחו ניכר, ואם כן איך שייך לפדות, הרי הטעם אינו שווה דמים אפילו לחולקים על הר"ש, ומה שאינו שווה א"א לפדות. אמנם ציין שמדברי החזו"א שהזכרנו לעיל שהתיר לפדות בלוע כשקרא שם כשהוא כבר בלוע, מוכח דלא ס"ל הכי, וכתב שאולי שם היה שבחו ניכר, ומ"מ בבלוע בכלים צ"ע, איך ניתן לפדות. עכת"ז. אולם רק זאת אעיר, שלהדיא באור שמח שכל דברי הר"ש היינו באין שבחו ניכר, ומוכרח שכשבחו ניכר, כן מהני פדיון לר"ש. וראה עוד בלשון מרן בעל הקה"י בתשובתו למרן הגרי"א שנתפרסם בקול התורה (י"ט, עמ' ז' למטה) שכתב אם לא נחלק בין טעם שבאכלים לטעם שבלוע בקדרה. הרי שהדבר לא פשוט לא כלל שיש חילוק ביניהם. [אמנם כתב הדברים בדעת הגר"א, אבל לא נראה שתפס חילוק זה כלל]. וזאת כן מצאתי בספר צבא הלוי לגרצ"א שטיינברג עמ"ס חולין (ס"ו) שדן על הפרשת תרומ"ה על הבלוע בקדרה, והביא מדברי הגרד"ל שליט"א שאף שמפרשים תרומ"ה על בלוע אבל דנו אם היה בלוע מעשר שני בכלי שא"א לחללו כיון שאין בו שום שויות ואף שמע"ש שאין בו שו"פ אפשר לחללו על מטבע שיש בה כבר מע"ש אבל מע"ש שאין בו שום שויות אפשר דל"ש לחללו דל"ש שיתפוס דמיו. הרי לך שדן על הפרשת בלוע גם בכלים. והי' מעשה שבישלו תות שדה ובזמן הבישול נזכרו שלא הפרישו תרומ"ה והפרישו

ב. מהי התקנה לכלים שנבלע בהם מעשר שני:

הנה להבדיל ממעשר שני, שבדרך כלל, הבעיה תהיה פחות מצויה, כיון שכפי שאמרנו לעיל, הבעיה לפדות תהיה אם אדם הפריש תרומות ומעשרות וקרא שם למעשר שני, אך לא פדה אותו, ואז בישל בסיר שקיבל טעם של מעשר שני, ואין מקרה זה מצוי שכן כל המפריש כבר מחלל בפרט בימינו שמשתמשים בנוסח ההפרשה המודפס מפריש מהטעם, משא"כ בנטע רבעי שהוא קודש כבר במחובר, אם כן כל בישול משאיר את הבעיה אחר כך של הבלוע. ובשלמא אם יבוא לפדות את הפירות יכול הוא לפדות גם את הבלוע, אולם אם מהפירות לא נותר כלום, ורק הבלוע נותר, צריך להגעיל את הכלי, כדי להוציא את הקדושה ממנו, ולפי כללי הכשרה באם הכלי הוא מחרס אין לו תקנה אלא שבירה.

והנה בסיר שבישל בו טבל, ראה מה שכתב בשו"ת מנח"ש (ח"א סי' סב אות ח) לגבי סיר שבלע טבל שאם לא עבר מעל"ע יש חובת הפרשה על הבלוע, שעם ההפרשה של הטבל מכיון גם עליו, או שמגעילו ומפריש טעם הטבל ממנו. אולם אם עבר מעל"ע כתב להתיר ללא הגעלה. דהואיל ואיסור טבל הוא רק משום חובת הפרשה וכיון דאוכל שנפסל מאכילת אדם פקע מיניה לגמרי איסור טבל, לכן אף דבשאר איסורים גזרו רבנן על אינו בן יומו אטו בן יומו הכא שרי. משא"כ באם הסיר בלע תרומה, דינו ככל איסורים שנבלעו וגזרו בו אטו בן יומו, וצריך הכשרה. ואם הוא כלי חרס אין לו תקנה. עכת"ד.

ובאמת מה שכתב במנחת שלמה שם שיש חובת הגעלה בבלע תרומה, והוסיף שאם הוא כלי חרס אין לו תקנה, הנה הגם שציין שם שכ"כ הראב"ד בהל' תרומות (פס"ו ה"ט) מכל מקום אין זה דעת רבינו הרמב"ם שכתב שם קדרה שבישל בה תרומה לא יבשל בה חולין, ואם בישל בנותן טעם, ואם שטף הקדרה במים או ביינ ה"ז מותר לבשל בה, בישל במקצת הכלי אין צריך לשטף את כולו אלא שוטף מקום הבישול בלבד. ועל זה השיג הראב"ד וכתב וז"ל: הפליג ושטף שלא מצינו שטיפה אלא בצונן ודרך העברה וזה צריך הגעלה בחמין ואח"כ שטיפה בצונן משמעתא דרבנן פרק דם חטאת ודוקא קדרה של נחשת אבל של חרס אין לה תקנה.

והאריכו בזה הנושאי כלים לבאר דעת הרמב"ם, אולם היא מבוארת להדיא בתשובות הרמב"ם במה שהשיב לחכמי לוינל והביאו את לשונו המהר"י קורקוס והכסף משנה על הרמב"ם שם, שכתב שאת מקור הדין למד מהמשנה השנויה בסוף תרומות המערה כד שהיה בו שמן והטיף שלש טיפין נותן לתוכה חולין הרכינה ומיצה הרי זה תרומה וזה הוא פרושה המערה שהיה בו שמן או יין של תרומה עד שתתרוקן ופסק כל הנצוק והתחילה ההמשכה לנטף טיפה אחר טיפה דיו ונותן לתוכה חולין מיד ואין הצחצוחין הנשארים בכד מדמעין ואם הרכינו על צדה אחר שנטפו הג' טפין עד שנמשכו הצחצוחין שבכד ונתמצו למקום אחד אותו הנמצא תרומה וממשנה זו דקדקתי שאין הקדרה שנתבשל בה תרומה צריכה הגעלה אלא שטיפה בלבד מק"ו ומה אם היין או השמן הנשאר בדופני הכד אינו מרמע אף על פי שאלו הרכין הכד על צידו המתמצה ממנו תרומה וכל הצחצוחין הנשארים שם הן עצמן תרומה ק"ו לקדרה שבלעה תרומה בחרסיה שיעלה על דעת שיצא אותו הנבלע וידמע שזה הנבלע בחרסיה אין בו ממש ולא הוא מן התרומה אלא המים שנתבשל בהם התרומה הן הנבלעין בקדרה ואין לאותו היוצא לא טעם ולא ממש ולפיכך אני אומר שאין הקדרה צריכה אלא רחיצה בלבד ולא הצרכתי רחיצה אלא מפני שהוא ע"י האור להחמיר אבל ליתן בה חולין ע"י צונן אינה צריכה רחיצה כמו המערה מכד לכד זהו דעתי בדבר זה ומפני הלכה זו לא הצרכתי הגעלה לתרומה עכ"ל. והיה מקום לומר דהיינו דווקא היכא דאין טעם, אולם היכא דיש טעם בבלוע, יהיה דינו כשאר איסורים, ובאמת הרדב"ז

תרו"מ באמצע הבישול ושוב דנו שחל מע"ש ואח"כ חל הפדיון אבל עד שחל הפדיון הרי בלעה הקדרה ותלי' בהנ"ל אם יש פדיון על מע"ש שנבלע בדופני קדירה, והגרד"ל אמר להשאל על ההפרשה [יעו"ש שאמר בשם החזו"א שכשנשאלים על הפרשת תרו"מ אין אומרים מותר לך הרי אין נעשה היתר אלא חזר לטבולו אלא אומרים אין כאן תרו"מ]. [ומנהגיני להוסיף אחר מותר לך והפרשותיך בטלות, וממילא אין כאן תרו"מ ודוק. ש.ז.ר.]. עכ"פ לא חתך בסכינא חריפא שכלים חמור יותר לכו"ע.

בדין רבעי שנבלע בכלי אם אפשר לפדותו ♦ מאמרים הלכתיים

כתב שלדעת הרמב"ם אין חילוק בין כלי נחשת לכלי חרס לענין זה דהא נתמעטה תרומה מדין קדשים ושאר איסורין. וכל תרומה שאין הכהנים מקפידים עליה מחמת מיעוט אינה אוסרת הילכך בשטיפה סגי אבל אם בישל בה ונתנה טעם בתבשיל איגלאי מילתא למפרע שהיה שם שיעור גדול מן התרומה ונאסר התבשיל. והוסיף ששמע שיש תשובה של הרמב"ם, ואני לא ראיתי תשובתו ז"ל וקיימתי מסברא דטעמא דמתני' הוא מאחר שנסף ג' טפין דבר מועט נשאר ולא קפדי בהכי אבל אם הרכינה ומיצה הרי זו תרומה והכא נמי **אם עבר ובישל בה ונתנה טעם בקדרה אסורה** דכל כי האי טעמא קפדי כהני. ע"כ. אולם באמת בתשובת הרמב"ם ובסתימת הלשון בהלכה, משמע דבכל תרומה איירי, וס"ל שכל תרומה הבלועה, אין בה ממש כדי לדמע, ולכן מותר בשטיפה בלבד.

והמהרי" קורקוס אחר אשר ביאר דעת הרמב"ם כתב לבאר דעת הראב"ד שלא יקשה ההוכחות שהוא הביא שם על הסוגיא בזבחים, וכתב בתוך דבריו שהראב"ד מפרש לה בתרומת חו"ל, או בתרומה בזמן הזה שהיא דרבנן. והביא להדיא מהירושלמי דהוא דמגורה תני ר' חלפתא בן שאול **קדרה שבשל בה תרומה מגעילה ג' פעמים בחמין ודי אמר רב ביבון ואין למדין ממנה לענין נבלה** א"ר יוסי קשיתה קומי רבה תרומה במיתה ונבלה בלאו ואתמר הכי אמר ליה כמ"ד קבלו עליהם את התרומה פי' ואינה מן התורה אלא מדרבנן הרי שמה שהקלו בתרומה שיספיק לקדרה של חרס בהגעלה ג' פעמים היינו למ"ד דרבנן אבל שנקל בלא הגעלה אפילו דשל נחשת אין לנו והרי זה כדברי הראב"ד.

גם בספר מרכבת המשנה (העלמא) על הרמב"ם כאן האריך לבאר הסוגיות מהיכן למד רבינו הרמב"ם את דבריו, וסיכם דאדרבה פסיקא ליה להש"ס דתרומה א"צ הגעלה דשאני בלוע דקדשים שמנונית בשר הוא דאסור משא"כ בלוע דתרומה דהוא מי פירות שרי כנ"ל ולא אסרה התורה אלא תרומה בעין. וכו'. ולזה משני דלא ממעט קרא אלא משטיפה יתירתא דסגי במריקה או בשטיפה ומשו"ה כתב רבינו אם שטף סתם ר"ל בחמין או בצונן ומינה דאין חילוק בין כלי מתכות לכלי חרס ותו לא מידי.

ובספר כתר המלך על הרמב"ם כאן הביא דברי הירושלמי בתרומות, שם שנינו, תני רבי חלפתא בן שאול קדירה שבישל בה תרומה מגעילה בחמין ג' פעמים ודי, א"ר בא ואין למדין ממנה לענין נבילה, א"ר יוסי קשיתה קומי ר' בא תרומה בעון מיתה ונבילה בלא תעשה ואת אמר הכין א"ל כמאן דאמר מאיליהן קבלו עליהן את המעשרות. וכתב דס"ל לרמב"ם כגירסת הרא"ה בבדק הבית שם בתורת הבית שער ד שלא מזכיר בחמין ולא כדברי הרשב"א ז"ל בחמין. והר"מ מפרש ליה דמגעילה ג"פ הוא בצונן, דאי בחמין למה לי ג' פעמים דלא מצינו בשום מקום דנבעי הגעלה בחמין יותר מפעם א', אבל בצונן הא שפיר מצינו כמו שכתב רבינו לעיל בהל' מאכלות אסורות פי"א הי"ח לענין כוס של יין נסך דבעינן נמי הדחה ג' פעמים. אלא שכמבואר בירושלמי שם זהו רק בתרומה שהיא דרבנן, וכיון שכך דעת הרמב"ם שתרומה בזה"ז היא דרבנן, אם כן מצאנו היתר זה בתרומה דרבנן דדי בשטיפה בצונן ג' פעמים. והגם שכתב הרמב"ם לשוננו בסתמא, צ"ל שלזה כיון, והביא דוגמא לזה ממקום אחר. יעוי"ש.

והנה על הסוגיא בבבא בתרא (דף פז ע"ב) הביא השיטמ"ק את דיעות הראשונים בהאי דינא דהרכינה ומיצה הרי היא של תרומה. והביא דברי הירושלמי הנז', ומש"כ הרמב"ן לבאר שיש לומר דהתם היינו טעמא משום דכיון דבטול איסורן מדרבנן הוא לא רצו להטריח יותר מדאי ולפיכך התירו לתת לתוכה חולין ולבטלה לאחר שהטיפ שלש טיפין נותן לתוכה חולין. ומיהו הא דשרינן בתרומה מכי הטיפ שלש טיפין נותן לתוכה דוקא בצונן לפי שכיון שהוא דבר מועט אי אפשר לחולין שנתנו בה שלא יהא בהם כדי לבטל אבל בקדרה שבלעה על ידי האור אי תרומה דאורייתא הוא הכשרה כשאר איסורין במריקה ושטיפה ואם של חרס היא לשבירה והכי איתא בפרק דם חטאת ואי תרומה מדרבנן היא הקילו בה בשל חרס להגעילה שלש פעמים אף על פי שאין אומרים כן בשאר איסורין ומסיים הרמב"ן ואומר אני שאין למדין ממנה אפילו לשאר איסורין דרבנן ואין צריך לומר לסתם יינם לפי שהוא חמור יותר מאיסורי תורה בשיעורין. ומאידיך הביא לדעת הרשב"א שכן למדין לכל שאר איסורים שמדבריהם אף על פי שיש להם עיקר בדאורייתא. והביא גם את דברי הרא"ה שסובר דלא



מיבעיא באיסורין דרבנן שיש להם עיקר בדאורייתא שאין למדין ממנה אלא אפילו כשאין להם עיקר לא סגי להו בהגעלה שלש פעמים. ובתרומה היקלו מתוך שהוא איסור שאינו שוה בכל מקום.

ובהמשך הביא לשון הרשב"א שהביא דברי הרמב"ן, הנז' שמה שנשאר בדפני הכלי דבר מועט הוא ומותר לבטלו לכתחלה ברוב חולין וכן ענין המשנה שם שכך שנינו שם מגורה שפינה ממנה חטי תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין וכן חבית של שמן שנשפכה כו' המערה מכד לכד ונטף שלש טיפין נותן לתוכה חוליו הרכינה ומיצה הרי היא של תרומה, אלמא קל הוא שהקלו לבטלו ברוב לפי שלא הטריחו יותר מדאי אבל כלי שבשל בה תרומה ליכא לבטולי לפי שלא ידענו שיעורא דטובא בלעה וטובא פלטה וזה נכון. והרי אמרו קדרה שבשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל בנותן טעם וזה שלא כדעת הרמב"ם ז"ל שדימה דין מבשל חולין בקדרה שבשל בה תרומה לאותה של מגורה שפינה ממנו חטי תרומה וכמו שהשיב לחכמי לונגל ואינה.

ובהלכות הכשר כלים (סי' קכא) הביא הטור את דברי בעל העיטור שכתב שבקדרה שלא בת יומא, שאיסורא מדרבנן אפילו בכלי חרס מגעילה שלש פעמים ודיו. והיא ראייה לדבריו מהירושלמי הנז'. והביא שכ"כ הרשב"א אלא שהגביל זאת רק לאיסורי דרבנן שאין להם שורש מהתורה כגון תרומה וחלת חו"ל בזה"ז שאין להם עיקר מהתורה, וכן בישולי נכרים. אבל שאר איסורים של דבריהם החמירו בהם כשל תורה וראוי לחוש שלא להקל בהם.

ובדרישה על הטור (שם סי' ק) כתב על דברי הראשונים שחיישינן שמא יפשע ולכן רב אמי שבר פינכא דאימלח בה בישרא, וכותב הדרישה, וצ"ע מאי פשיעה שייך בזה יטבלנו שלש פעמים במים רותחין זה אחר זה ולא ישהה הכלי. ובזה יש לומר דהאי שלש פעמים דקאמר רצה לומר שיחמם לכל פעם מים בפני עצמו כדי שיעשה זכר שכלי חרס דינו חמור שגם בקדרה שאינה בת יומא צריכה שלש מים להגעלתם. ועוד צ"ע מאי ראייה מיניה מההיא פינכא דילמא דההיא פינכא בת יומא הוה ובעל העיטור לא התיר אלא באינו בן יומו ואין משהין כלי לכתחלה בן יומו הנאסר מלהגעילו עד שתהא אינו בן יומו להתירו בהגעלה.

נמצינו למדים הלכה למעשה, שלדעת רבינו הרמב"ם אם בישל תרומה בכלי, אין צורך בהגעלה להוציא את הבלוע, אלא אפילו בישל בחמין, די בשטיפה כדי להתיר השימוש בכלי. ודין כלי חרס או שאר מתכות שווים בזה. ויש מי שכתב בדעת הרמב"ם שהיינו דווקא בתרומה שהיא בזה"ז דרבנן, אולם שאר נו"כ לא כתבו לחלק, אלא טרחו ליישב דעת הרמב"ם דס"ל שתרומה לא אוסרת בליעתה, יעו"י שם. ומאידך, דעת הראב"ד שבלוע חייב הגעלה, וכלי חרס שבירה. ובירושלמי מוכח שכלי חרס די בהגעלה בתרו"מ בזה"ז שהם מדרבנן, אלא שאמרו להגעיל ג' פעמים, כדי לזכור חומרת כלי חרס. וכדעת הירושלמי, כ"כ הרמב"ן, הרשב"א, הר"ן ועוד.

ומצאנו להלכה שפסק מרן השו"ע בהלכות בישולי עכו"ם (סימן קיג סט"ז) כלים שבשל בהם העובד כוכבים לפנינו דברים שיש בהם משום בישולי עובדי כוכבים, צריכים הכשר. ויש אומרים שאינם צריכים. ואף לדברי המצריכים הכשר, אם הוא כלי חרס מגעילו שלש פעמים, ודיו, מפני שאין לאיסור זה עיקר מדאורייתא. והביא בבאיור הגר"א שמקורו מהירושלמי בתרומות, ומדברי הראשונים הנז', אלא שכל זה באיסור דרבנן שאין לו עיקר מהתורה, כמו תרומה וחלת בזה"ז ובישול עכו"ם, יעו"י ש. [ועמש"כ הגר"א בשם הרשב"א ראה להלן בסוף דברינו].

ביד אברהם על השו"ע שם, הביא דברי באר הגולה על השו"ע כאן שמקורו מהרשב"א ותמה על דבריו שהנמוקי יוסף (בי"ב דמ"ד ע"ב) כתב בשם הרשב"א בתורת הבית דאפילו בדבר שאין לו עיקר מן התורה לא התירו אלא בתרומה דרבנן שהוא איסור שאינו שוה בכל מקום. וכן הוא שם בשם הרמב"ן שכתב שאין למדין מתרומה לשאר איסורים דרבנן. וציין לעיין בקרבן העדה [שירי קרבן] בפירוש ירושלמי

בדין רבעי שנבלע בכלי אם אפשר לפדותו • מאמרים הלכתיים

פסחים (פ"ג הלכה א ד"ה ובלבד) שהביא דברי הירושלמי בפסחים שם, אמר רב הכי גבי חמץ בפסח לבשל שאינו מינו בכלי חרס מועלת הגעלה שלש פעמים, ואף שאית ליה עיקר מן התורה. ע"כ.

והנה מה שכתב בשם הרמב"ן דבריו אמת מללו, אולם הרשב"א כתב להדיא שאדרבה דלא כהרמב"ן אלא דלמדין לכל איסורי דרבנן וז"ל בתורת הבית הארוך (בית ד שער דף לו עמוד א) **ונראה שהוא הדין לכל שאר איסורין של דבריהם**, ואפשר שלא הקילו אלא בתרומה בזמן הזה שאין לה עיקר בדאורייתא כמאן דאמר מאיליהן קיבלו את המעשרות והוא הדין לכל שאר איסורין של דבריהם שאין להן עיקר בדאורייתא אבל שאר איסורין אפילו של דבריהם אם יש בהן עיקר בדאורייתא אין מקילין בהן כבתרומה. **והראשון נראה לי עיקר**. הרי שדעת הרשב"א ברורה וכתובה, ומה שהקשה בהמשך על רב אמי מדוע שיבר, כבר יישב זאת הרשב"א שם, יעו"ש. וכעין זה יש להקשות על ביאור הגר"א הנז' שכתב בשם הרשב"א שרק באין לו עיקר מהתורה, שרי להגעיל ג"פ, ואדרבה להדיא ברשב"א להיפך, והוא גופיה שאל מדברי רב אמי, כמבואר שם. והשתא ראיתי שכבר בחשק שלמה העיר על דברי הגר"א הללו וסיים שדברי הגר"א הללו צריכים עיון.

והנה על טעם הדברים דבכלי חרס בעינן ג פעמים, ראינו לעיל בדרישה שבתחילה הביא בשם רבו שלא שתלוי ההכשר בשלש פעמים אלא תפס שיטת הירושלמי שמצריך לכל הגעלה שלש פעמים עכ"ל. אולם הדרישה כתב לבאר שג' פעמים היינו ג' כלים כלומר שמחמם לכל פעם מים חדשים, ולא די בהגעלה ג פעמים, באותם מים חמים, וזה כדי להזכיר לו חומרת כלי חרס. וכך אפשר לבאר מש"כ בספר חסד לאלפים (הל' חלה סעי' ב) וצריך לזהר כשנפלה חלה בתבשיל רותח ואין בקדרה לבטל החלה, התבשיל ימכר לכהן והכלי צריך הכשר, ואם כלי חרס הוא, ישבר. ויש אומרים דאין אנו נותנין לכהן עכשיו, ויש לסמוך להקל במילתא דרבנן לבטל ברוב. ואפילו בכלי חרס מהני הגעלה ג"כ, בחלת חוצה לארץ. ע"כ. וכוונתו ג' כלים, שזה כפי המבואר לעיל דבעינן ג' כלים עם מים חדשים, ולא די בג' פעמים [ראה בהערת המגיה שם שאפשר להגיה ג"פ כפשטות לשון הש"ך, הגם שבבאר היטב למהר"ט דייק לדינא מהכתוב ג"כ]. וכן ראיתי שכתב בספר דרך אמונה (תרומוות פט"ו ס"ק קלב) שצריך כל פעם מים חדשים, ומקורו מהמקדש מעט (ס"י שכב סו"ס א {כצ"ל}), אלא ששם לא גילה מקורו, אלא ציטט שכן כתב בדעת קדושים, ובחפשי מעט לא מצאתי אלא שכתב שצריך מים נקיים. וראה להלן מה שהבאנו מדברי מרן החזו"א, ואפשר שזה כוונתו כאן נקיים, וממילא מכאן מקורו.

אולם קצת יש לתמוה שדין חשוב זה לא הוזכר לא בירושלמי, ולא בעיטור ולא באחד מן הראשונים. גם נושאי הכלים סביב בשו"ע כתבו ג פעמים (ראה ש"ך ס"י שכב ס"ק ד) לגבי חלה, ועוד. ובאמת שמצאתי בגליון המהרש"א (על השו"ע בס"י קיג ס"ק ט) שביאר שהטעם שמגעיל שלש פעמים לפי מה שכתב הר"ן סוף עבודה זרה (לט, ב) והב"ד הבי"י לקמן סימן קכ"א (בד"ה הגעיל כלי הצריך ליבון) לגבי כלי שתשמישו על ידי האור דלא סגי ליה בהגעלה שמא יפלוט יותר בחמין שניים, ומשמעות דברי הר"ן דהטעם משום דאין כל החמין שוים, ואפשר שחמין אלו שהגעיל בהן לא היו כל כך חמין. ואם כן יש לומר דבהגעיל שלש פעמים הוחזק לכל מיני החמין. והוא טעם וסברא על פי ההלכה, אלא שאם לטעם זה, אפשר גם באותו כלי ג פעמים עם אותם מים, רק כמובן שצריך שיהיו רותחים כל העת, וכדין כל הגעלת כלים, רק שכל הגעלה נוספת הוא מוציא עוד מהבליעה. ויש עוד צד לומר ולדקדק בלשונו, שכדי להחזיק בשלש פעמים לכל מיני החמין יש להחליפן, שתהיה חזקה בכל סוגי חמין שונים. וצל"ע.

ועוד סברא אחרת מצאתי שכתב מרן החזו"א (יו"ד ס"י מד) אחר שהביא דברי הטור (ס"י קכא) בשם בעל העיטור שבקדירה של חרס שאינה בן יומה מגעילה ג"פ, ומבאר החזו"א שמרתית בתוכה ג"פ מים, וצריך להחליף המים בכל פעם, אבל אם יחזיר מי ההגעלה פעם שני' לא עדיף מהאריך זמן הבישול דאפי' יבשל כל היום לא חשיבא רק פעם אחת כי מי הגעלה מזדהמין מהבלע ומתישין כחן מלמרק ולנקות את הקדירה והלכך צריך להחליף המים ג"פ, וכן אין להגעיל כלי אחר במי הגעלה, וכן אם מגעיל כלי בתוך כלי, הקטן בתוך הגדול, כיון שהגעיל כלי אחד אין להגעיל עוד כלי, כי כבר נעשו

המים מי הגעלה, ואינן עולין למנין ג"פ [ובסוגרים הביא דברי הדרישה שהוא משום פירסום שאין הגעלה לכלי חרס וכתב שהדבר תמוה שהרי אם אינו מחליף את המים אין על זה שם ג"פ].

והנה אחר שכך הכרעת רבותינו האחרונים, ולדעת החזו"א משמע דלא מהני אף בדיעבד, הגם שהתמיהה לא תסור מדוע לא נכתב מדבר זה כלל בראשונים להדיא, וצ"ע. ומכל מקום בדיעבד לענ"ד נראה שכן מהני, גם מהשמטת הראשונים, וגם ששאר אחרונים ובפרט הדרישה בשם רבו וגם לטעמו שלו, שמ"מ כהגעלה זה מהני, ובפרט בכלי שאינו בן יומו, ואכמ"ל.

והנה הגאון רבי צבי פסח פראנק זצוק"ל בספרו מקראי קודש (פסח, ח"א סי' פ אות ו וראה גם אות ה) כתב תשובה כדלהלן: 'נשאלתי ממשגיח באניה ששם משתמשים בצלחות של כלי חרסינה ובעת מחסור כעת אין בעלי האניה רוצים בשום אופן להחליפם בחדשים תשובה אם אי אפשר בשום אופן להשפיע עליהם להחליפם בחדשים ולא יהיו לנוסעים צלחות אחרות של פסח ואם אין דרכם לשאוב מן הקדרה בשעה שהיא על האש וליתן לתוך הצלחות יש להתיר בשעת הדחק כזה ע"י כך שמליל י"ג בניסן לא ישתמשו במדגן מחמשת המינים ובליל י"ד בניסן תיכף אחרי ארוחת הערב יגעילו אותם במים מרותחים שלש פעמים זה אחר זה'. עכ"ל. ובפשוטו נראה שאפשר זה אחר זה כפשוטו במים מרותחים, ולא צריך כלים נפרדים, אולם אין הכרח מהלשון. ובאמת שבביאור הררי קודש על הספר (מאת הגר"י כהן נכד המחבר זצוק"ל) כתב, יש לעיין אם כוונת מרן בזא"ז באותם המים או שצריך להחליף המים, משום שראיתי בחזון איש יור"ד סי' מ"ד ס"ק ג' שכתב דלהמתירין בהגעלת ג' פעמים צריך בכל פעם להרתים מים חדשים, אבל אם יחזיר מי הגעלה פעם שניה אינו אלא כמאריך את זמן הבישול ולא נחשב אלא כפעם אחת, וכמו שמצינו בשו"ע יור"ד קלה בדין מילוי ועירו. אמנם בדרישה יור"ד סימן קכא כתב ג"כ שצריך להחליף המים ג"פ אבל כתב שם הטעם כדי לפרסם דבעלמא אין הגעלה לכ"ח עיי"ש. ובספר הגעלת כלים (פ"ג הערה קד), כתב שלמעשה אם לא יכול בשלש כלים, עדיף שיגעילו באותו כלי ג"פ וכפי הנראה מהדרישה, וציין למקראי קודש, ולמש"כ בהררי קודש, וסיים שאפשר שזה כוונתו, יעוי"ש.

הלכה למעשה, חזינן שמרן השו"ע פסק להתיר בבישולי גויים, וביאר שטעמו הוא משום שאין לו עיקר מן התורה, ובבית יוסף לימד אותנו את מקורו מדברי הרשב"א. ובדומה לזה כתב הש"ך לגבי תרומת חלה, ונכנז לעיל. וזה כדעת רוב הראשונים, עכ"פ באיסורים דרבנן שאין להם מקור מן התורה. ולפי"ז יש לומר שבתרומה וחלה בזה"ז שהם מדרבנן, לדעת הרמב"ם לכל הביאורים, יהיה פטור מהכשרה בכלל, אלא בהדחה ואפילו בן יומו ואפילו בלע בחמין. ולדעת שאר הראשונים, לפי ביאור הירושלמי בתרומות, אפשר להכשיר גם כלי חרס אלא שיש לעשות זאת ג' פעמים ובאופן שביארנו לעיל.

והנה השתא ראיתי למש"כ הגאון רבי משה בראנדסדארפער (היכל הוראה ג עמ' 236) שם כתב להקל במעשה שהיה בחו"ל שקנו פירות מארץ ישראל שלא הפרישו מהם תרומה, והקונה הפריש וטרם הספיק לחלל, אשתו כבר בישלה בקדירה של חרס. וכיון שהשאלה הייתה לאחר מעל"ע, הטעם כבר פגום ולא שווה פרוטה אז א"א לחלל כי הוא פחות משווה פרוטה, אז הצעתו להקל להגעילו שלש פעמים, כמו שאביו בעל הקנה בושם (ח"א סי' נז) היקל בזה בשעת הצורך היכא דיש עוד צדדים.

והנה צפיתי בתשובת מור אביו הגאון זצ"ל, וראיתי ששם האריך בהאי דינא של עוף שנתבשל בלא מליחה ונאכל בכלי חרס, והאריך לדון, דכיון שדם שבישלו דרבנן, הגם שיש לו עיקר מן התורה, מכל מקום היכא דיש עוד צדדים להיתר יש לסמוך ע"ז גם באיסור שיש לו עיקר בדאורייתא, וכמו שהביא הדרכי תשובה (סימן קכ"א ס"ק ע"ד) מגדולי האחרונים שהקילו בכגון דא, יעוי"ש. והנה תשובתו זו כתבה לבעל חשב האפוד, שהוא זצ"ל השיב לו והובאה התשובה בחשב האפוד (ח"ב סי' מב). ובתוך דבריו כתב שלמעשה דברי בעל העיטור נשארו להלכה רק בבישולי עכו"ם, וז"ל שם: 'והנה לא ראיתי אצל רבנן קשישאי שהורו למעשה להתיר כלי חרס אחר הגעלה ג' פעמים, ובדאי בכלים של בישול עכו"ם הוראה זו ברורה היא בשו"ע סוס"י קי"ג, אבל לא ראיתי אצל זקני הוראה שירחיבו הוראה זו

בדין רבעי שנבלע בכלי אם אפשר לפדותו • מאמרים הלכתיים

לשאר דוכתי. ומטעם זה אינני רגיל בהוראה זו, ותמיד אנינא בלבי שאם יש צדדים להקל יותר טוב להקל בלי הגעלה לגמרי ורק להשהות מעל"ע מלהקל להגעיל ג' פעמים, פן יבאו לטעות ולומר דיש הגעלה לכלי חרס תמיד. ועתה ראיתי בדרכי תשובה אשר ציין כת"ה בסי' קכ"א אות ע"ד שהעתיק משו"ת שער אשר בעובדא שרצה השואל להתיר כלי חרס שבישל בהם בשר משחיטת שו"ב שאבד חזקת כשרותו ע"י הגעלה ג' פעמים בצירוף כמה סניפים, והשיב דעתה בעוה"ר שהם רבים עמי הארץ שאם נתיר בזה הכלי חרס ע"י הגעלה ג' פ' יש לחוש שבכל פעם שיארע איסור בכלי חרס יאמרו שדי להם בהגעלה ג' פ' ולא ידעו שהרב לא אמר זאת אלא בהכלים של עובדא כזו שאין האיסור ברור ע"כ נכון יותר להתיר הכלים בהפ"מ בלא הגעלה עכ"ל. והנאני מאד שמצאתי שמחשבה זו כבר עלתה בלב גדולים, ומיהו משום זה לא נחמיר בכלי חרס של בישול עכו"ם כי ודאי הוראת בעל העיטור במקומה עומדת אבל לא להרחיב הדברים. קשים הדברים. עכ"ד. ובאמת שהדברים קשים מאד. שהרי מקור של ההיתר הוא בתרומה, ולא בבישול נכרי. ועל זה הסכימו כל הראשונים הנז' לעיל. ולגבי תרומה יש לנו מעשה רב שכך נהג רבי יחיאל הגדול כמובא בכפתור ופרח (פ"ה המובא להלן) ופלא שהתעלם מכל דברי רבותינו אלו. וכאמור מצאנו פוסקים שציינו זאת לגבי פסח, ועוד אופנים של הפ"מ, וכ"כ לגבי תרומה בדרך אמונה על הרמב"ם (תרומות פט"ו ס"ק קלב), יעו"ש. וכן הוא להדיא בשי"ך על הלכות חלה וכנזכר לעיל. וראה עוד בשו"ת אגרות מלכים (סי' יט) ובכמה סגנונות נכתבה התשובה שם, ודוק. והשתא ראיתי בתשובת מרן בעל יבי"א (ח"ז יו"ד סי' י) שהביא דברי השערי אשר הנז' שאין להתיר בזה"ז בג' פעמים מחשש לתקלה. וכתב על דבריו בזה"ל: והחששא שכתב מהר"י ערב הנ"ל אינה מחוורת, שאין לגזור גזרות מדעתינו, וגם האחרונים לא חששו כלל לזה.

ג. אם יש תקנה לכלים שבלע בהם רבעי:

הנה שני חילוקים גדולים יש לנו בין מעשר שני לנטע רבעי, כאשר במעשר שני החלות עושה מי שקורא את השם, וכאן מצאנו פתח גדול, אם הוא יפריש לאחר שזה מבושל, ואז יוכל גם לחלל כמבואר לעיל באות א. אולם בנטע רבעי לא שייך כי הרי הוא קדוש מאליו, וממילא אם בישל לא יוכל לפדותו לפי הר"ש ורוה"פ. אלא אם כן פודה את מה שיש בו ממש עם הבלוע וכפי המבואר לעיל.

חילוק נוסף שאם בדרבנן מצאנו היתרים או לדעת הרמב"ם בתרומה, וה"ה במעשר שני. אולם רבעי שנוהג בזמן הזה מן התורה וכן נראה הכרעת רוב הפוסקים [ראה מש"כ בספר עץ השדה פרק יג סעי' ב], אם כן לא שייך כל הקולות הללו, ואם לא שייך פדייה יש להכשיר, ואם לא שייך להכשיר כגון כלי חרס לשבור.

והרוצה להתיר גם בכלי חרס בן יומו לעשות הגעלה שלש פעמים, וגם לעשות חילול על הבלוע, ויהיה מהני ממ"נ, אם כדעת הר"ש דלא מהני פדיון לבלוע, שמא הלכה כפוסקים שנט"ר הוא דרבנן, ומהני הגעלה ג' פעמים. ואם תאמר שזה מדאורייתא, שמא הלכה כדעת הפוסקים שהתירו פדיון בבלוע. ויש להתיישב בזה עוד.

אמנם זאת ברור דאפשר לעשות, להמתין שיהיה אינו בן יומו [ובזה יהיה שרי לכתחילה, כי אין לו דרך אחרת בכלי חרס אי נימא דאין לו פדיון²], והיכא שאינו בן יומו יוכל הוא להגעיל ג' פעמים, וכך לא

ב. ובדרישה (סי' קכא) שאל על ההוכחה של הרשב"א בתוהב"א מהסוגיא בחולין שמלחו על פינכא ושבר אותו רב אמי, וכותב הדרישה 'ועוד צ"ע מאי ראיא מיניה מההיא פינכא דילמא דההיא פינכא בת יומא הוה ובעל העיטור לא התיר אלא באינו בן יומו ואין משהין כלי לכתחלה בן יומו הנאסר מלהגעילו עד שתהא אינו בן יומו להתירו בהגעלה'. ובאמת שאין הדברים ברורים כלל מש"כ שלא התיר אלא באינו בן יומו, שהרי זה תלוי במה המדובר, שבבישולי גויים אפילו בבן יומו שרי, וכך כתב והוכיח בספר ערך השולחן (סי' קיג ס"ק כב). ובאמת שכ"ז תלוי אי בעינן שישים בבישולי עכו"ם, ואי לא ודאי שאין כל טעמא להזיק דהכי יהיה בן יומו כי אין חשש שמא לא יהיה שישים ולכן ממתנים רק אחר 24 שעות, וכמבואר בטור בסי' קכא. ובהאי דינא אי בישול גויים צריך שישים או די ברוב נחלקו הראשונים והאחרונים ודעת מרן השו"ע לא הוכרעה והאריך בזה בספר שולחן מלכים בשער י פרק ג, יעו"ש.

יצטרך שבירה. וזה בהתבסס על דברי בעל העיטור, שגם באיסור תורה אפשר אם אינו בן יומו. וכ"כ למעשה הכפתור ופרח (פ"ה) שמה"ר ברוך ז"ל אמר אלי בירושלים שרבינו יחיאל הגדול ז"ל פסק הא דרבי חלפתא והא בקדרה של חרס עסקינן ואפילו הכי סגי לה בהגעלה שלשה פעמים במים חמים מה שאין כן בנבלה. יעוי"ש ממעשה רב שציין שם.

העולה מכל האמור:

- א. דעת הר"ש ועוד רבים מן המפרשים והפוסקים דלא מהני פדיון לבלוע. והרמב"ם השמיט דין זה. ויש שכתבו שיש חולקים על דין זה, ולמעשה נראה דיש לחוש לדעת הר"ש ששפתיו ברור מללו שלא לפדות הבלוע.
- ב. אם נותר דבר שיש בו ממש, יכול לפדות עמו גם את הבלוע. ויש מי שמשמע מדבריו שלא דווקא אם נשאר ממה שיצר את הבליעה, אלא כל חילול של דבר שיש בו ממש, יכול לצרף אליו את הבלוע.
- ג. אם קרא שם למעשר שני לאחר שהוא בלוע, יכול לחללו למרות שהוא בלוע.
- ד. מיץ או שאר תוצאות מן הסחיטה חשיב ממשות ולא בלוע, ויכול לחלל, וכך העיקר להלכה שאפשר לחללו, ודלא כמי שחלק וכתב שדינו כדין בלוע שאי אפשר לחללו.
- ה. נטע רבעי קדוש מתחילתו, וממילא כל בישול של רבעי, נחשב שבלע כבר קודש, ואין אפשרות לחללו אלא אם מחלל גם דבר שיש בו ממשות עמו.
- ו. אם יש בלוע בכלים ולא שייך לחללו, לדעת הרמב"ם בתרומה אין צורך בהגעלה אף אם בלע בחמין, אלא הדחה ושטיפה בלבד. ויש אומרים שכל דין זה רק בתרומה שהיא דרבנן בזמן הזה. [וכמובן שלדעת הרמב"ם שאין צורך בהכשרה, אז גם אי אפשר לקרוא שם תרומה על הבלוע בקדרה]. אולם הראב"ד ורוב הראשונים חולקים בזה על הרמב"ם ומחייבים הכשרה. ועל כן למעשה יש להכשיר את הכלי ולהוציא הקדושה מהבליעה בכלי. וגם בכלי שאינו בן יומו.
- ז. בנטע רבעי שהוא מן התורה לרוב הפוסקים, ודאי שיש להחמיר בזה יותר מן התרומה שלהלכה היא רק מדרבנן בזמן הזה.
- ח. בכלי חרס אי אפשר להגעילו, ואין לו תקנה אלא שבירה. אולם אם הוא אינו בן יומו, העיקר להלכה שאפשר להגעילו ג פעמים, ולהכשירו בכך. והגם שהיתר הזה נאמר רק באיסורי דרבנן שאין להם עיקר מהתורה, כגון תרומה, חלה, וק"ו בישולי עכו"ם וכו'. מכל מקום כל שאינו בן יומו אפשר להקל גם אם עיקרו מהתורה. בצירוף כמה צדדים נוספים, כגון צירוף הדיעות, שנט"ר אינו מהתורה גם בזה"ז, וצירוף הדיעות שאפשר לחלל גם בלוע. ובצירוף שיש מי שהתיר גם ביש לו עיקר מן התורה.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג משה יהודה לנראו שליט"א

מרבני המכון

גידולי בית באיסור כלאים ושאר מצוות התלויות בארץ

הקדמה: יסוד משותף במצוות התלויות בארץ הוא שהם גידולי קרקע. אלא שמצאנו שיש הבדלים בין המצוות האם הגידולים צומחים במקום שמוגדר כבית, לבין אופן שהגידולים בשדה פתוח, ואפילו שבשני האופנים גדלים הגידולים באדמה טבעית. יש מצוות ואיסורים שחיוכם או איסורם אינו אלא בגידולי שדה, אבל הגדל בבית אינו בכלל ואף שגדל בקרקע, ויש שדינם בגידולי הבית כבשדה, ויש שספק אם דינם שווה בגידולי הבית כבשדה, ויש שמרבנן החמירו שדינם כשדה^א.

במאמר זה נסכם באלו מהמצוות והאיסורים גידולי בית כשדה מדאורייתא, מה אינו כבית, הספיקות בזה, ומה הדין מדרבנן. בנוסף, מה דינם כאשר הגידולים הנ"ל גדלים בבית בעציץ שאינו נקוב.



מקור הדין:

בירושלמי (ערלה פ"א סוף ה' ב) מובא: "רבי יוחנן בשם רבי ינאי - אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה, ופטור מן המעשרות, דכתיב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה. ובשביעית צריכה, דכתיב ושבתה הארץ שבת לה", וכתוב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור".

וביאר פני משה (וכ"פ שאר המפרשים שם): "אילן שנטעו בתוך הבית. לענין ערלה חייב דלא כתיב שדה בערלה אלא הארץ, ונטעתם בכל מקום אשר יהיה נטוע בארץ, אבל לענין מעשרות פטור דכתיב ביה היוצא השדה, ולא היוצא בתוך הבית. ובשביעית צריכה - ולענין שביעית מספקא לן וצריכה למיבעי, משום דכתוב אחד אומר ושבתה הארץ, משמע דבכל מקום שהוא בארץ נוהג בו שביעית, וכתוב אחד אומר שדך לא תזרע וגו' דמשמע דוקא אם הוא בשדך ולא בתוך הבית. ומסתברא דמספיקא לחומרא".

מבואר בירושלמי שבאיסורים שכתוב בהם "שדך", התמעט הגדל בבית, ובאותם שלא כתוב שדה אלא ארץ וכדו', גם הגדל בתוך בית חייב [כשהוא גדל באדמה ולא במנותק ממנה].

גם בבבלי (מנחות פד:) נראה כך. ז"ל הגמ': "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה"; אין לי אלא בשדה, מנין לרבות שבגג ושבחורבה ושבשביעית? ת"ל: 'בכורי כל אשר בארצם'. הרי שהמילה שדה ממצטת חורבה, שזהו בית [וכן פירש הישועות מלכו, ודלא כתוה"א. ראה להלן]. אלא שבבכורים חזר והתרבה מ"כל אשר בארצם".

לפיכך, **בערלה** בעץ הגדל בבית איסורה מן התורה, כמבואר בירוש'. ובעציץ שאינו נקוב אסור מדרבנן [ובעץ וחרס דאורייתא (רמב"ם פ"י ה"ח), ובמנח"ש (ח"א סי' עא אות ז) מביא שיש מי שדן שגם במתכות דאו', וחולק].



א. הגדרת בית הינה מקום מקורה, ויש מצריכים גם מחיצות. הנידון מהי הגדרת בית ודינו מצוי כיום במיוחד בחממות גידול, שפשט השימוש בהם בגידולים רבים. במאמר זה לא נדון מהי הגדרת בית, ומה דין חממה. דינים אלו התבררו בהרחבה ע"י רבינו הגרש"ז רווח שליט"א בספרו חלקת השדה ח"א סי' ו', והביא את שיטות הפוסקים וההלכה למעשה.

שביעית:

כאמור, מסתפק הירושלמי בגידולי שביעית בבית. להלכה נקט הפאת השלחן (בהלכותיו סו"ס"י כ סכ"ד) שבוזה"ז ששביעית אינה אלא מדרבנן, הגדל בבית אין נוהגים בו קדושת שביעית, שהוא ספק דרבנן. וראה בס' חלקת השדה (ח"א סי' ג) שדן בהרחבה והביא את השיטות השונות בזה להלכה.

בחזו"א (כלאים סי' כב ס"א, וסי' כו ס"ד) מבאר שהפאה"ש סובר שעל הצד ששביעית אינה נוהגת בבית, אין גם איסור מדרבנן [בשונה ממעשר שלדעת הרמב"ם חייב מדרבנן], שאם אסור מדרבנן לא היה ספיקו לקולא, אלא ככל דיני שביעית דרבנן שנוהגות גם בזה"ז. ואף שלענין מעשר להרמב"ם מדרבנן אסור, אין זה מחייב שגם בשביעית ייאסר, שאפשר שהחמירו במעשר והקילו בשביעית משום חיי נפש.

החזו"א חולק על הפאה"ש וסובר שא"א להתיר את הגדל בבית מפני שבוזה"ז שביעית דרבנן, וספיקו לקולא, זה אינו, שמאחר שהוא ספק שמקורו בדאורייתא ל"א ספק דרבנן לקולא.

אמנם כ' החזו"א שהגדל בשביעית בבית בעציץ שאינו נקוב, יש לו על מי לסמוך [כלומר מאחר שמצורת קולא בעציץ שא"נ ניתן לסמוך על פסק הפאה"ש. כנראה שלולי הפאה"ש לא היה סומך להתיר משום שאפשר שמ"מ איסור דרבנן יש גם בשביעית, כדלעיל], מאחר שלא מצינו מקור מפורש לאיסור דרבנן בעציץ שאינו נקוב בשביעית. ואף שבודאי אין להקל כלל בשביעית בעציץ שאינו נקוב בחוץ, ובסתם רהיטת הש"ס והפוסקים שהחמירו מדרבנן בכל עציץ שאינו נקוב כנקוב, אולם נוהגים הפוסקים לצרף בספיקות בכה"ג שלא התפרש בש"ס מפורש.

[וע"ש שדן בכמה ראיות מהש"ס שעש"נ אסור {וא"כ מפורש איסורו בש"ס וא"א לסמוך ע"ז להקל}, ובהם הירוש' בדמאי סופ"ה על המשנה שהתורם מהגדל בעציץ נקוב על שאינו נקוב ולהיפך, תרומה ויחזור ויתורם, וכו' ואמר ע"ז ר"ז שעציץ עשו אותו ספק, לפי הגר"א ור"ה הכוונה שעש"נ תיקנו חז"ל שדינו כספק חיוב גמור. והק' הגמ' א"כ מדוע א"כ עש"נ אינו מקדש בכרם? והנה לכאורה מגמ' זו שהביאה ראייה מכלאים מוכח שגזירת עש"נ שווה בכל דיני הקרקע. וא"כ מפורש דין עש"נ גם בשביעית? וגם לפי הגר"א נשאר כך בתירוץ הגמ' שפירש שתי' שמדובר בחז"ל, אבל בארץ מקדש מספק. ומוכח שכן הדין בכל איסורים. אלא שהחזו"א סובר שלא זה תירצה הגמ', אלא שגם בארץ אינו מקדש משום שאינו חיוב דרבנן גמור ורק עשאוהו כספק, אך לא לאסור בכלאים, ולפי זה אין ראייה לשביעית, שיתכן שגם בשביעית הקלו בכלאים מפני חיי נפש.

גם מהגמ' (מנחות ע.) שהביאה ראייה לאיסור עש"נ בכלאים ממעשר אין ראייה גמורה שגם שביעית אסורה בעש"נ, שאפשר שכלאי זרעים ותרומ' דומים, אבל בשביעית הקלו מפני חיי נפש {קצת דחוק, שבגמ' פשיטא שם שכמו שבמעשר כך בכלאים ואין חידוש בזה, משמע שבכל א"נ כנקוב}, והא ראייה, שלא הוכיחו כן מכלאי הכרם שמפורש איסורו בעש"נ. וע"ש עוד שדחה ראייתו].

א"כ, בבית בעש"נ בשביעית בזה"ז - מלשון החזו"א משמע שהקל רק בדיעבד, אבל כבר הביא הגר"ר קלמן כהנא וצ"ל (בהליכות שדה 72) שב"סדר השביעית" [שכ' הגר"ז שפירא תלמיד החזו"א עפ"י החזו"א והיה למראה עיניו], כתוב שמותר, ואמנם בשנת החזו"א האחרונה שונה הנוסח ונכתב "אפשר להקל", מ"מ הגר"ק כ"מ מביא שהחזו"א הורה להתיר, וכן השמועה בשם הגר"ר דב לגדו שליט"א שהחזו"א התיר [משמע לכתחילה]. וראה בהרחבה בכל זה בס' חלקת השדה (שם סי' ד ואילך).

[ומכאן המקור לנידון זריעה ועבודה בחממות שמגדלים בהם בעציצים שאינם נקובים בשביעית, וראה בחלקת השדה (שם סי' ד-ו) שמברר בהרחבה מהי הגדרת בית בחממות, ומתי הוא עש"נ, ודין עציצים ומשטחים שמעל מ' סאה שדינם כקרקע. וכמו כן מברר (שם סי' ז) שבאותם שמותר בשביעית אלא שחייבים מדבריהם במעשר, יפריש מע"ע.

גידולי בית באיסור כלאים ושאר מצוות התלויות בארץ • מאמרים הלכתיים

ובחלקת השדה (שם סי' ה) מביא שדעת האור לציון להחמיר בעש"נ בבית. והגר"ש וואזנר והגר"ש"א, אף שמעיקר הדין ולהלכה נקטו שמותר בעש"נ בבית, מ"מ לא היה נוח להו בתעשיה הגדולה הזו של חממות, ע"ש בהרחבה. וראה עוד מנח"ש (סי' מ ד"ה וראיתי וסי' מא ד).

בחיוב תרו"מ

לעומת זאת לגבי מעשר שנאמר בו "שדך", הגדל בבית, מדאורייתא פטור ממעשר. ומ"מ כ' הרמב"ם (מעשר פ"א ה"י) שחייב במעשר מדרבנן, והראב"ד סובר שאין חיוב כלל [יש לציין שמדברי התוס' (כ"מ פח. ד"ה בעל הבית) עולה שאילן הגדל בבית חייב במעשרות מדאורייתא. וכבר העירו בזה בתורת הארץ (ח"ב פ"ה אות ב), חכ"א (שע"צ פ"ב ה"ה ביני"א ב), חזו"א (מעשרות ז, ה), ואחרונים נוספים].

הגדל בעציץ שאינו נקוב בחוץ חייב במעשרות מדרבנן, כמבואר במשנה (רמאי פ"ה מ"י), וכן ביומא פג: ובמנחות (ע), ובירוש' חלה פ"ב לגבי ספינה גוששת, וכ"פ הרמב"ם (תרומות פ"ה הטו, סז).

לפיכך, במעשר בבית מפרישים בלי ברכה אף כשגדל בקרקע, שהרי להראב"ד אין אפילו חיוב דרבנן, וסב"ל. ובעציץ שאינו נקוב בחוץ מפרישים בברכה, שהוא חיוב מדרבנן. וכבר הרחיב בדין זה רבינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א (בחלקת השדה ח"ג תרו"מ סי' ד, ובקצירת השדה ח"א פ"ד), ושם התבאר בהרחבה מהי הגדרת עציץ נקוב ושאינו נקוב בירק ובאילן, והגדרת בית, ועוד. ע"ש.

נותר לנו לברר מה דין הגדל בעציץ שאינו נקוב בבית, האם פטור מהפרשה, וכמו בשביעית.

מדברי החזו"א הנ"ל עולה שאף שהקל בשביעית בעש"נ בבית בזה"ז, אין להקל במעשר בבית בזה"ז, שלא הקל בשביעית בבית אלא בצירוף מש"כ שעל הצד שמותר אין אפילו איסור דרבנן, וא"כ אינו אלא ספק איסור בזה"ז, ובנוסף שלא מצאנו איסור מפורש בעש"נ בשביעית. אבל במעשר שהוא ודאי איסור דרבנן להרמב"ם, וגם מפורש איסור עש"נ לא היקל.

אמנם הגר"ש רייכנברג שליט"א הסתפק שמה גם להרמב"ם שגזרו בבית במעשר הוא דווקא בקרקע, אבל בעש"נ כלל לא אסרו מדרבנן, ז"ל: "יש להעיר שהיה מקום לומר שגם לפי הרמב"ם בעציץ שאינו נקוב בבית לא גזרו [והרמב"ם מדבר על הגדל בקרקע הבית שבזמנם הבתים לא היו מרוצפים], וכמו שכותב החזו"א שביעית כב, א לענין שביעית: "והיכי שהעציץ בבית, את"ל דזורע בבית דרבנן, י"ל דבעציץ שאינו נקוב לא גזרו כיון דגם בזורע אינו אלא דרבנן". מצד אחד רואים שהחזו"א הקיל רק מדוחק, אך שם זה משום שזהו רק ספק אם בית פטור בשביעית. מאידך י"ל כיון שחייבו תרו"מ בעציץ שאינו נקוב, אע"פ שאינו שדה וגם אין הדרך לגדל בו, ממילא אינו שונה בגלל שהוא בבית, וצ"ע."

ומ"מ לדינא יש להפריש מכל הגדל בבית בלי ברכה. ויש להקפיד גם בבית ובחממות שלא להפריש מהגדל בעש"נ [כגון כשיש משטח מנתק] על הגדל בעציץ נקוב, הן משום שהוא תרי דרבנן על אחד, ובפרט לפי מש"כ שיש צד שבעש"נ בבית אינו אף דרבנן. ובודאי שאין להפריש מהגדל בבית ובחממות אפילו באדמה, על הגדל מחוץ לבית אף בעש"נ ומשטח מנותק.

כלאים

הנה לפי הכלל שהתבאר בירושלמי הנ"ל [שאיסור שנאמר בו "שדך" אינו נוהג בבית מדאורייתא, וכשכתוב "ארצך" נוהג גם בבית], מתבקש שאין איסור כלאים בגדל בבית, שהרי כתוב בו "שדך", כדלהלן. אלא שמצינו מהאחרונים שסוברים שאסור בכלאים מדאורייתא. כמו כן י"ס שמדרבנן אסור. ויש לדון בדין זה ובראיותיהם, ואם יש הבדל בין סוגי הכלאים בזה.

שלושת אופני איסור כלאים השייכים למצוות גידולי הקרקע: כלאי זרעים, כלאי הכרם, והרכבות של גידולים זב"ז, נלמדים משני פסוקים בתורה:

א. איסור כלאי הכרם נלמד מהפסוק: "לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם" (דברים פכ"ב פסוק ט).

ב. הן איסור כלאי זרעים, והן איסור הרכבת גידולים זב"ז נלמדים מפס' אחד (ויקרא פי"ט פסוק יט): "את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך", כמבואר בגמ' (קידושין לט., ירושלמי כלאים פ"א ה"ז), וכ"פ הרמב"ם (כלאים פ"א ה"ה), והטושו"ע (ס"י רצה ס"א), ז"ל: "כלאי האילנות, הרי הם בכלל מה שנאמר 'שדך לא תזרע כלאים'...". ואמנם דיניהם שונים, שהרכבה אסורה אף בחו"ל, ויש אוסרים גם לבן נח, בשונה מכלאי זרעים, וכפי שדורשת הגמ' (קידושין שם, וסנהדרין נו:, ס., הובא והתבאר בהרחבה בתנבות שדה גליון 182).

בכלאי זרעים מפורש בכתוב "שדך", שלהאמור בירושלמי ממעט גידולי בית מהאיסור, וא"כ לכאורה צ"ל כלאי זרעים בבית כמעשר שאינו מדאורייתא. אבל מדרבנן שמא אסור כמעשר, וכפי שהשוותה הגמ' (מנחות ע.) בעש"ב בין מעשר לכלאי זרעים.

מאידך, איסור הרכבה, הגם שנלמד מפס' זה, מבואר בגמ' בקידושין הנ"ל, שנוהג גם בחו"ל, מפני שנלמד מתחילת הפס' "את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים, הוקש לבהמה שנוהג גם בחו"ל". ומקשה הגמ': "ואלא הכתיב 'שדך'?" ההוא, למעוטי זרעים שבח"ל". הרי שאף שנלמדים מפס' אחד, מ"מ נדרשים בשתי דרכים, ו"שדך" לא נדרש על כלאי הרכבה, ויהיה אסור לכאורה גם בבית כשם שאסור בחו"ל, וכשם שהרבעה אסורה באלו.

והנה בכלאי הכרם לא כתוב "שדך", אלא "כרמך", ויש לדון אם מתמעטים מזה כלאי הכרם שבבית או לא. שמא כשם שבכלאי זרעים נאמר "שדך", ה"ה "כרמך", ואולי דינו כגידולי בית בשביעית שהסתפק הירושלמי?

באחרונים דנו בכמה ראיות לדין זה:

א. הגמ' בעירובין (צג.) דנה אם מצינו מחיצה שגורמת לאיסור, והביאה ראייה מברייטא, ז"ל: "בית שחציו מקורה וחציו אינו מקורה, גפנים כאן - מותר לזרוע כאן [משום שפי תקרה יורד וסותם, והוי מחיצה בין הכרם לזרעים]. ואילו השוה את קרויו - אסור...". הרי שכשכל הגג מקורה אסור לזרוע כלאים תחתיו. ומכאן הוכיחו שלענין כלאים הגדל בבית חייב [שהרי מוכח מיניה וביה שמדובר בבית בהגדרתו, אלא שחציו אינו מקורה].

בחזו"א (שביעית כו, ד) מביא שהשואל שם הוכיח מסוגיא זו שיש איסור מדרבנן בכלאים בבית, ודלא כהראב"ד שסובר שבתרו"מ אין אפילו איסור דרבנן בבית. ואין לתרץ שדווקא בכלאי הכרם אסור ומדאורייתא משום ש"כרמך" משמעו גם בבית, משא"כ כלאי זרעים שכ' "שדך", זה אינו, שמהירוש' מוכח שדין כלה"כ וכל"ז שווה, שא"כ, מה הק' בירושלמי (כלאים פ"ח ה"א) על ר' יאשיה שסובר שכלאי הכרם הוא רק בזרוע חיסה ושעורה וחרצן ביחד, א"כ למה הוצרך הלאו בכלאי הכרם, הא בלא"ה אסור משום כלאי זרעים, והרי יכלו לתרץ בפשיטות שכלאי זרעים אינו נוהג בבית, ובכלאי הכרם התחדש שנוהג. ומדלא תירצו כך מוכח ששווה כלאי הכרם לכלאי זרעים, וע"כ שבשניהם האיסור הוא מדרבנן [שסובר שכל"ז ודאי דרבנן, דכתיב "שדך"].

גם בתורת הארץ (שם אות כ) הוכיח מהירוש' שדין כל"ז וכלה"כ שווים בבית, אלא שמאחר שפשיטא לו שבכלאי זרעים פטור בבית, א"כ מוכח שגם כלה"כ אינו נוהג בבית. וע"ש שדן בהרחבה בראיה זו ובראיות אחרות, ומ"מ בהלכה שם כ' שצ"ע בזה אם איסורו דאורייתא או מדרבנן.

אלא שהחזו"א שם עונה שאדרבא מוכח שגם כלאי זרעים בבית מדאורייתא [צ"ב כוונתו. כנראה סובר שכלה"כ פשוט שהוא דאורייתא בבית, וכמו שכ' קודם שלשון כרם מתייחס רק לקיבוץ הגפנים, ואף כשהוא בבית נקרא "כרמך". וא"כ מהשוואת הירוש' כלאי זרעים לכלה"כ מוכח שגם

גידולי בית באיסור כלאים ושאר מצוות התלויות בארץ • מאמרים הלכתיים

כל"ז דאורייתא בבית]. ומוסיף שבלא"ה "אין ללמוד דרשות חכמים זמ"ז, וי"ל דכלאים בעירוב קפיד רחמנא ולא אימעט בית" [כוונתו שאף שהירוש' אמר כלל שכל שכ' "שדך" ממעט בית, א"א ללמוד מזה לכלאים].

ולענ"ד לו"מ דבריו צ"ע, דברי הירוש' (בערלה) ברורים ש"שדך" ממעט בית, ומדוע לא ללמוד שכך הדין בכלאי זרעים, שאינו נוהג בבית. ועירוב דקפיד רחמנא אינו אלא בשדה ולא בבית, כשם שאינו בעציץ שאינו נקוב? ועל הראיה מהירוש' (בכלאים הנ"ל) שמוכח ממנו שכלה"כ וכלאי זרעים שווים, לכאורה ניתן לומר שגם כלה"כ התמעטו מבית שלשון "כרמך" משמעו בשדה ולא בבית [וכדעת הצ"פ, להלן].

ועוד, גם אם פשוט לחזו"א ש"כרמך" אינו ממעט בית, מ"מ כלאי זרעים שמפורש בהם "שדך" התמעט בית [וכירושלמי בערלה]. ועצם הוכחתם מהירוש' בכלאים אינה מוכרחת, שבירוש' שם אליבא דר' יאשיה שסובר שכלאי הכרם איסורם כשיש עימם כלאי זרעים [חיסה שעורה וחרצן במפולת יד], ולכן הבינה הגמ' בקושיא שם שלדידיה אף אם משמעות "כרמך" כולל בבית, מ"מ לא יהיה דין כלה"כ בבית מאחר שכלאי זרעים לא נוהג שם, וע"כ שאלה למאי איצטריך לאו דכלה"כ, אבל להחולקים על ר' יאשיה יתכן שדינם שונה.

וראה עוד בס' שערי זיו (להגר"י וינוגרד) זרעים סי' א מש"כ לתרץ קושיא זו.

ב. ראיה נוספת שכלאים בבית אסורים הביאו האחרונים (תורת הארץ שם אות כ, מעדני ארץ פ"א ה"א אות ז) מהמשנה (כלאים פ"ה מ"ד. ופסקה הרמב"ם פ"ז הכ"ג): "הבית שבכרם זורעין בתוכו", וביארו המפרשים שהחידוש הוא שאפילו כשבית מוקף בכרם, מחיצותיו מבדילות, ומותר לזרוע שם. וק' שאם בית התמעט מכלאים, מותר אפילו לזרוע בתוכו כלאים, ואף ללא היתר מחיצות המבדילות.

במעדני ארץ (שם) מביא ראיה זו בשם הגר"א קוק זצ"ל שסבר שבית התמעט מכלאים, והק' ע"ז מהמשנה הנ"ל. וע"ש שדן אם ניתן לומר שכאשר צד אחד מהכלאים נמצא מחוץ לגג, אסור משום כלאים. ואמנם דוחה ת"י זה מסברא ומראיות שבמקום שצד אחד אינו באיסור אין בו כלאים, כמובא בגמ' (ב"ק נה.) שכשהחיתים בארץ והשעורים בחו"ל אין כלאים [ובכל אופן תירוצ זה לא היה מתרץ את הראיה מעירובין הנ"ל, שכן מבואר שם שבהשוואה קירווי אסור, אף שכולו תחת גג].

ומ"מ ראיה זו ניתן לדחות שהחידוש במשנה הוא שאין אפילו איסור דרבנן, ודלא כבית שאסור מדרבנן [לכה"פ לפי הרמב"ם].

ועוד נלענ"ד לדחות, שאף אם כלאים בבית מותרים, המשנה משמיעה רבותא שאפילו בבית שנמצא באמצע כרם לא בטל שם בית ומחיצות ממנו, כפי שפירשו המפרשים שם, ז"ל הרא"ש שם: "תמיה לי מאי קמ"ל, אפילו אצל גדר סומכין זרעים מכאן וגפן מכאן, כ"ש בבית מוקף מחיצות? ואי אמרינן דמקום שהוא מוקף גדר מד' רוחות ועומד באמצע הכרם ומקיפו הכרם דהוי כגת ואסור, ולא דמי לשומרה, דהתם הזרעים גבוהים מן הגפן, ואין אויר הכרם מקיפו, אתי שפיר, דאע"ג דבגדר אסור בבית מותר". א"כ נפרש שגם לגבי שם בית היתה הו"א שאינו קרוי בית בכרם, וקמ"ל שכן.

והנה בתורת הארץ (שם) הוסיף להוכיח מדברי הירוש' שם שהוסיף שאם הבית פחות מג"ס נחשב סתום והוי כלאים, וק' דמ"מ אין זה "שדך". וע"כ דן לת' שבכלה"כ שכ' כרמך גם בבית אסור, ולפי זה שונה דין כלאי זרעים מכלאי הכרם. אמנם מוסיף להסתפק שמא איסורו רק מדרבנן. ונשאר בצ"ע, ע"ש בהרחבה.

ולכאורה יש לתרץ שבפחות מג"ס כשם שלמחיצות אין דין מחיצות, כך אין לזה שם מקום בפנ"ע ובטל לכרם, ואינו ממועט משדה.

ג. עוד הביא החזו"א בסו"ד ראייה שכלאי זרעים נוהג בבית ממה שהקשו הראשונים (חולין ס.) על ספק הגמ' "הרכיב שני דשאים זה על גב זה מהו", והקשו הראשונים שמשנה מפורשת היא (כלאים פ"א מ"ח) שירק בירק אסור בהרכבה. ותי' בכמה אופנים, שיתכן שאיסור המשנה רק משום כלאי זרעים, וספק הגמ' באופנים שאין בהם איסור כל"ז אלא רק הרכבה, כגון בחו"ל. מדוע לא תירצו שנפ"מ בבית שכל"ז לא נוהג, והרכבה נוהגת אף בבית. ובע"כ שגם כל"ז נוהג בבית ומדאורייתא. ע"כ.

הנה פשוט לחזו"א שאיסור הרכבה אסור גם בנטיעה בבית [כפי שהתבאר לעיל עפ"י הגמ' (קידושין שס) ש"שדך" האמור בפס' נדרש רק על כלאי זרעים שאינו נוהג בחו"ל, ולא על הרכבה, וא"כ ה"ה לגידולי בית]. אמנם התורת הארץ (שם אות יח) מצדד שכיון שמפסוק זה נלמד איסור הרכבה, א"כ התמעט בית מהרכבה, ומה שבגמ' בקידושין מבואר ש"שדך" למעוטי חו"ל ממעט רק כלאי זרעים ולא הרכבה, יש לחלק בין המילה שדה שממנה ממעטים בית, לבין הריבוי "שדך" שנלמד ממנה ארץ ישראל שניתנה לנו משמים, למעוטי חו"ל, ובהרכבה אין מיעוט זה, אבל שדה הממעט בית נדרש גם בהרכבה. אמנם התוה"א נשאר בסו"ד בצ"ע.

ד. מאידך, ראייה שאין כלאי זרעים בבית, מהירוש' כלאים פ"א ה"ט שנחלקו ריו"ח ורשב"ל בשני מינים הזרועים בחורבה, לר"י פטור ולר"ל חייב, וביאר הישועות מלכו שלר"י פטור משום שכ' "שדך", כדמוכח בגמ' (מנחות פד.: הובא לעיל) שממעט חורבה מ"שדך". אלא שמעיר שהרמב"ם בהלכותיו השמיט דין זה. יתכן שסבר שאין הלכה כך. ע"ש.

ה. ראייה נוספת. ב"הר צבי" (זרעים ב סי' לא) מביא את דברי הגמ' (ע"ז לח:) איך היו עושים "המטליא", היו מצמיחים במים כמה זרעים יחד. וקשה דהוי כלאים לפי מה שביאר שם שהגדל במים דינו כגדל בעציץ נקוב. ומתוך שדמוכר בגדל בבית, ובכלאי זרעים שכתוב בהם שדך אינו דאורייתא. אלא שמק' שמ"מ מדרבנן צ"ל אסור לדעת הרמב"ם, כשיטתו לגבי תרו"מ. ע"ש.

להלכה נחלקו האחרונים:

הגאון הרוגוצ'ובי בצפנת פענח (כלאים פ"ה הט"ז) כותב מפורש שכלאים כמעשר שבגדל בבית פטור, שאין עליו לא שם שדה ולא שם כרם. ומבואר שסובר שאף כלאי הכרם אינו מדא'. אמנם נראה שגם לדבריו אסור בבית מדרבנן לפי דעת הרמב"ם הנ"ל, כשם שמחייב מעשר בגדל בבית, וכפי שהשוותה הגמ' (מנחות ע.) דין כלאים למעשר לענין עציץ נקוב.

גם ב"הר צבי" המובא לעיל סובר שכלאי זרעים הגדלים בבית אינם אסורים מדאורייתא מאחר שכתוב בהם "שדך" [אמנם לא דן שם על כלה"כ כלל]. ומוסיף שמ"מ מדרבנן צ"ל אסור לדעת הרמב"ם, כשיטתו לגבי תרו"מ.

גם דעת הישועות מלכו (הוב"ל) נוטה שריו"ח שסובר שהזרע בחורבה פטור הוא משום שכלאי זרעים בבית פטור, אלא שדן שמאחר שהרמב"ם לא הביא להלכה דין זה, אפשר שסובר שגם בבית חייב. ע"ש. ובתורת הארץ (שם) סובר שכלאי זרעים אינו אסור מדאורייתא בבית, אבל בכלה"כ מוכח [כמובא לעיל] שנוהג גם בבית, וצ"ל ש"כרמך" אינו ממעט בית. או י"ל שגם בכלה"כ אינו אלא מדרבנן. ונשאר בצ"ע.

מאידך, החזו"א במסקנתו נוטה שכל כלאים נוהג בבית מדאורייתא. ובדרך אמונה (תחילת הלכות כלאים) כ' זאת כדין מוחלט, ובשעה"צ כ' מקורו בשם הישועות מלכו ובשם החזו"א.

גם במעדני ארץ מעלה מכח הראיות שכלאים נוהג גם בבית, ומבאר ב' טעמים מ"ט אע"פ שכ' שדך, בכלאים לא נמעט מזה בית. וכע"ז כ' בשערי זיו (זרעים סי' א, להרב יישעיה וינוגרד זצ"ל).

גידולי בית באיסור כלאים ושאר מצוות התלויות בארץ • מאמרים הלכתיים

ולענין הרכבה, בתורת הארץ נוטה שגם הרכבת גידולים אינה מדאורייתא בבית, ואילו מהחזו"א מדויק שפשוט לו שגם בבית אסור.

כאמור לעיל, כלאים בעציץ שאינו נקוב אסור מדרבנן. אלא שנחלקו מפרשי הירוש' האם בכלאי הכרם בעש"נ נאסרים הגידולים כמו בכלאים דאורייתא, שבירושלמי בדמאי סופ"ה מובא שעציץ שאינו נקוב עשו אותו מדרבנן כספק. והק' דא"כ בכלאי הכרם יאסור, ובברייתא כ' שעש"נ אינו מקדש בכרם. ולפי הרש"ס וכע"ז בפני משה בתירוצו השני וכן לפי הגר"א עולה שתי' הגמ' שבאר"י מקדש. אמנם לפי פנ"מ בתי"א וכן לפי החזו"א עציץ שאינו נקוב אינו מקדש כרם אפילו בארץ.

והנה אף שבשביעית מקילין בעש"נ בבית, מ"מ בכלאים אין להתיר בכה"ג, שהרי לא התירו בשביעית אלא משום שבזה"ז דרבנן, משא"כ כלאים שלרוה"פ הוא דאורייתא, ועוד, שכאמור לעיל גם הגדל בבית י"א שאסור משום כלאים. ומכל מקום בצירוף עוד היתרים אפשר להקל בעציץ שאינו נקוב בתוך בית לענין כלאים, וכמו שהתרנו במשטח זריעה לתלמידים שכל עציץ בפני עצמו ואין חיבור שורשים. אולם אין מרחק ביניהם [ראה חלקת השדה כך ד כלאים סי' א].

מתנו"ע בבית:

בתוס' הרי"ד (להרידב"ז מסלוצק וצפת, בסוף פירושו למס' מעשרות, ד"ה והשתא) דן מדוע לא הסתפק הירוש' בערלה שם אם נוהג דין מתנות עניים בבית, שהרי בשכחה ובפאה כ' "שדך", וה"ה לקט, ומאידך כ' בהם "קציר ארצכם", וא"כ צ"ל דינו כשביעית, שהגדל בבית הוא בספק חיוב. ומצדד לומר שהפטור בבית אינו אלא כשהמילה "שדך" באה למעט, אך כשבאה לרבות לא התמעט בית, וכ"ה במתנות עניים, ע"ש. אמנם הרב בעל תורת הארץ (שם סק"ב) דן בהרכבה, ונשאר בספק בדין זה. ועוד מסתפק שם על הצד שגידולי בית אינם חייבים מדאורייתא במתנות עניים, האם חייבים מדרבנן. ונשאר בספק. ובמעדני ארץ (שם) דן בשאלת הרידב"ז בתוס' רי"ד שלו, ונוקט לפי סברותיו שאכן נוהג בבית, ושדה לא בא למעט בית. ע"ש. וצ"ע לדינא [ובמקו"א כתבנו מתי נאמר דין ספק לקט לקט, כלומר שבספיקות במתנו"ע יש לנהוג לחומרא, אם הוא דווקא במקום שיש חזקת חיוב, ועוד].

ביכורים מגידולי הבית:

האחרונים נחלקו אם גידולי בית חייבים בביכורים, וכולם הוכיחו דבריהם מהגמ' במנחות (פד:). בתורת הארץ (שם ס"י) כ' שאין מביאים מגידולי בית, ואם הביא לא קדשו. ומקורו מהגמ' שם: "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה". אין לי אלא שתזרע, עלו מאליהן מנין? תלמוד לומר: בשדה". כיצד ניתן ללמוד מהמילה "בשדה" לרבות עלו מאליהם, מדוע לא דרשו ממילה זו למעט גידולי בית. אלא בע"כ שהבבלי אינו סובר כהירוש', ומ"שדך" לא התמעט בית. אלא שהרמב"ם נקט להלכה כהירוש', ודורש שדה בתרו"מ למעט בית. ומ"מ לענין ביכורים צ"ל פשוט שפטור מפני שגידולי בית אינם מהמובחר. ולכן הגמ' לא מיעטה בית מ"שדך", שבלא"ה א"א להביא משם, שאינם מהמובחר. עכ"ד.

ואילו הישועות מלכו (כלאים פ"א סוף ה"א) הביא המשך דברי הגמ' שם שגידולי בית חייבים בביכורים, ששאלו: "אין לי אלא בשדה, מנין לרבות שבחורבה... ת"ל: בכורי כל אשר בארצם". הרי שיש לימוד מיוחד שגם הגדל בבית חייב, שהרי חורבה היא בית, ולולי הריבוי הנ"ל היה בית מתמעט מ"שדך", וכדברי הירוש' [היפך דברי התוה"א בשיטת הבבלי]. ולשיטתו פשוט שמביאים, ואף צריך להביא ביכורים מגידולי בית.

הפרשה בזה"ז מהרע על היפה

כתב מרן השולחן ערוך (סימן שלא סעיף נב): 'אין תורמין אלא מן היפה. ונראה לי דהשתא דלאיבוד אזלא מפני הטומאה, אין להקפיד בכך. ומיהו במעשר הניתן ללוי ולעני, יש להקפיד'. ע"כ.

יש להסתפק במי שמפריש מעשר עני ומעשר ראשון באופן שמקיים את מצות הנתינה על ידי פירעון הלוואה, כעין המבואר במס' גיטין (דף ל). המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן מחלקן, וכמו שעושים ב'בית המעשר' שע"י המכון למצוות התלויות בארץ בהפרשת מעשר ראשון ומעשר עני, האם בכה"ג חייב להפריש דווקא מן היפה או שאין צורך להקפיד בכך.

והנה הטעם לומר שא"צ להקפיד בכך הוא מחמת שאין בכך תועלת ללוי ולעני, שהרי בסופו של דבר הישראל משתמש בפירות לפירעון חובו שהלווה להם, ואינם מקבלים בפועל מעשר זה, גם מבחינת הערכת שווי הפירות, אין הבדל אם מפרישים מן היפה או מן הרע, שכן קובעים שער מסוים לפירעון ההלוואה שאינו משתנה לפי איכות הפירות. וכדאיתא שם "פוסק עמו כשער הזול" ואף פחות משער הזול, א"כ אין טעם להקפיד להפריש דוקא מן היפה.

ונראה שספק זה תלוי במה שיש לחקור בגדר הדין ד'מן היפה' האם הוא משום תועלת הכהן או שהוא משום כבוד וחשיבות המצוה, ולכאורה היה מקום לתלות ספק זה במחלוקת רבנן ורבי יהודה במשנה (תרומות פ"ב מ"ד): כל מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים, ר' יהודה אומר אין תורם אלא מן היפה, ע"כ. הרי שלת"ק אם אין כאן כהן יתרום מן המתקיים אע"פ שאינו יפה והיינו משום תועלת הכהן, ולרבי יהודה אף שלתועלת הכהן עדיף שיתרום מן המתקיים מ"מ צריך לתרום מן היפה משום כבוד המצוה. אמנם יש לדחות דלכו"ע אין זה אלא משום חשיבות וכבוד המצוה, אלא שלת"ק המתקיים הוא היפה כיון יש לו את מעלת המתקיים, וכן ביאר הקרית ספר על הרמב"ם (תרומות פ"ה ה"א), וז"ל, ובמקום שאין כהן תורם מן המתקיים עד שיבא לידי כהן דהא הוי 'חלב' לדידיה, דאי תורם ממה שאינו מתקיים הא פסיד, עכ"ל.

והנה השו"ע כתב דבזמנינו א"צ להקפיד ולתרום מן היפה בתרומה ותרומת מעשר שהרי הולך לאיבוד, ומוכח שאין זה משום כבוד המצוה אלא לתועלת הכהן ובזמנינו שאין כאן כהן שמקבל א"צ להקפיד בזה, ולפ"ז המפריש בדרך פירעון הלוואה אינו צריך להפריש מן היפה. וראה בדרך אמונה (תרומות פ"ה, ציון ההלכה אות יט) שכתב דהוא הדין לנוהגים כדעת החזו"א שאינם נותנים את המעשר ראשון ללוי [ודלא כדעת מרן השו"ע שהובא לעיל], אין צריך להקפיד ולתת המעשר ראשון מן היפה. ומבואר דנקט הגר"ח קנייבסקי זצ"ל כל הסיבה שצריך מן היפה הוא משום תועלת הנתינה ומי שאינו נותן אין לו להקפיד על היפה ואין זה משום כבוד וחשיבות המצוה.

אמנם ראה בביאור הגר"א דפירש טעם השו"ע מטעם אחר, דעל מה שכתב מרן השו"ע דבזמן הזה אין להקפיד, כתב הגר"א (ס"ק צה) וז"ל, דכל מה שתורם הוי מהרע, ע"כ. והיינו דלעולם היה מן הראוי להפריש בזמנינו שאין לנו נתינה לכהן והולך לאיבוד, ג"כ מן היפה, אלא שחסר בהיכי תמצא לכך, דכיון שהולך לאיבוד נחשב אף היפה כדבר רע, ולזה אין טעם להפריש מן היפה, ומוכח מדבריו שאין הנתינה לכהן סיבת הדין ד'מן היפה' אלא כבוד המצוה בלחוד היא, ונראה דלדעת הגר"א אף מי שאינו נותן ללוי מחמת דס"ל המע"ה, ג"כ צריך להקפיד לקרוא שם על היפה משום כבוד המצוה.

ולכאורה יש להוכיח מהגמ' (ברכות לט:) דדין מן היפה אינו משום תועלת הנתינה אלא משום מעלת המצוה, שהרי שם בגמ' נחלקו האם שלם עדיף או גדול עדיף בדיני קדימה בברכות, והביאו ראיה ממחלוקת חכמים ורבי יהודה האם עדיף לתת חצי בצל גדול או בצל קטן שלם, ואח"כ דחתה הגמ' פירוש זה במחלוקתם, ע"ש. והנה אם נימא שדין מן היפה הוא לתועלת הכהן, מה היתה ההו"א לדמות דין קדימה בברכות שהוא לכל הדברות משום מעלת המצוה, לדין מן היפה, והלא כל דין מן היפה הוא מה שיש בו תועלת הכהן ואילו דין קדימה בברכות הוא חשיבות עצמית, ומזה שהביאו ראיה מדינים אלו מזה לזה, מוכח שהכל ענין אחד הוא לתת כבוד וחשיבות למצוה ולתרום מן היפה ולהקדימו בברכה, ולהכי יש להוכיח מדין מן היפה לדין קדימה בברכות.

העולה מן הדברים:

מפשטות השו"ע נראה דכל החיוב לתת מהיפה הוא לתועלת הכהן ובזמנינו שהכל הולך לאיבוד אין ענין להקפיד בכך, ולפ"ז גם הנותנים בדרך פירעון חוב אינו צריך להקפיד לתת מן היפה, אבל לפירוש הגר"א, וכן נראה ממה שהביא מורינו הגרש"ז ריוח שליט"א בספר קצירת השדה (פי"ב ס"כ) דאף הכהן עצמו צריך לתת להפריש מן היפה מפירותיו אף שנוטל התרו"מ לעצמו וכן אינו מועיל שימחול כהן על זה, לפ"ז נראה דבכל גווני צריך לתת מן היפה.

ובר מן דין י"ל, דכיון שאף בדרך פירעון חוב, הרי זה נעשה בשני שלבים, ראשית מפרישים התרומה ומקנה אותה לכהן ואח"כ שכבר זכה בהן הכהן או הלוי או משום מכירי כהונה או ע"י זיכוי, נוטלם הישראל לעצמו, א"כ כיון שבשלב הראשון הכהן זוכה בהם, אי אפשר לדון על השלב השני שנוטל אותם הישראל, כדבר שלא יבוא ליד הכהן, שהרי סוף סוף באו ליד הכהן זוכה בהם, ונמצא שלכל הצדדים בין מטעם תועלת הנתינה ובין מטעם כבוד המצוה, צריך להקפיד באופן ההפרשה על ידי המלוה את העני' שהחלק המיועד למעשר ראשון או מעשר עני יהיה מן המובחר והיפה וכעיקר דין השו"ע.

שיעור הפרשת חלה למעשה

מכתב זה נשלח בהוראת רבנו מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז זצוק"ל, לבג"ק נכדו של הגר"ח נאה זצ"ל בבירור שיעור הפרשת חלה למעשה. מרן ראש הישיבה עבר על תשובה זאת והוסיף הערות, כדלהלן.

בס"ד ערב שבת קודש פר' נצבים-וילך, כ"ד אלול הרחמים התשע"ז לפ"ג.

יעלה ויבא לכבוד הרה"ג בג"ק רבי יהושע נאה נר"ו

אחדשה"ט!

יקרת מכתבו אשר שלח למו"ר ועט"ר מרן ראש הישיבה יחשל"א [זצוק"ל] הגיע לנכון, בו האריך לקיים מילי דאבות דברי מר זקנו הגר"ח נאה זצ"ל בשיעורי תורה ממה שהקשה מו"ר נר"ו על דבריו בביאור הגאון מהר"ח פלאג'י זצ"ל, ונמסר לידי להשיבו דבר בס"ד.

ובראשית דברי ראיתי לנכון להבהיר שלמעשה אין כל מחלוקת בין מרן עט"ר מו"ר נר"ו לבין זקנו הגאון בעל שיעורי תורה זצ"ל, ולתרוייהו יש להפריש חלה בתק"ך דרהם כדעת הרמב"ם וזמן (להשע"ת 1.666 ק"ג, ולמו"ר לפי מה שגילו לאחרונה שהדרהם אינו עולה על שלוש גרס, יוצא 1.560 ק"ג. וכדעת מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בספריו האחרונים. וראה באורך במאמרו של מו"ר בקובץ ויען שמואל חלק י"ח סי' י"ט). כך שמה שכתב שהאריך במכתבו כיון שמו"ר מתקשה בקושיא זו ארבעים שנה, ולא זו בלבד אלא היה תקופה בה פסק מו"ר כהרב בן איש חי. אין זה מדויק כלל, ואין קשר בין קושיא זו לבין מה שפסק מו"ר בעבר כהבא"ח, שזה היה בחו"ל ששם נמשכו אחרי הבא"ח בזה, אבל בעלותו לאה"ק ועיין בנושא זה, דעתו כהרמב"ם ומרן הש"ע, וכמו שפירסם בירחון אור תורה (סבת התשל"ח) וכן דעתו מאז ועד עתה.

ובעיקר הבנת מו"ר בהבנת הגר"ח פלאג'י שכוונתו על משקל הקמח ולא על משקל המים, אין הוא יחיד בהבנה זו, אלא כן הבינו בדבריו הגאון בן איש חי והגר"נ כדורי (שהעתיק מו"ר דבריו מכת"י באו"ת שם).

ועתה אבאר דברי מו"ר, שלכאורה אם כהבנת הרב שיעורי תורה, א"כ הו"ל להרח"ף לפרושי דאיירי במים, מה שאין מבואר כן בלשונו כלל, אף שלשונו שם באר"ש טובה ורחבה, ועל מי סמך שנדע זאת. ועוד, שמקורו מתשובת הגאונים ואינהו איירי בקמח וכלשונם "עיסת חלה". ובסוף מכתבו נרגש מזה כת"ר ותמה והרי שיעור חלה יש למדוד כשהוא קמח ולא עיסה. לזה אולי יש לומר שהגאונים לא בדקו וראו שיש בזה שינוי, ועוד אפשר לפרש לשונם קמח של עיסת חלה, שהרי עיסת חלה עיקרה זה קמח (עם תוספת מים). אבל ודאי שאין לפרש שעיסת חלה הכוונה למים בלבד. ומה גם שראינו להגאונים במקומות אחרים שסוברים לשער לפי משקל כמבואר בספר שיעורי תורה גופיה לעיל מיניה בשם רב יהודאי גאון ורב סעדיה גאון. [וכן בין כתיבה למסירה, הראיתי דבריו למו"ר, ומיד אמר, והרי ודאי שעיסת חלה אין הכוונה למים. ושזה פשוט וברור].

ומה שכתב שנעלם מעיני מו"ר "משנה תורה מפורש", בפ"ה מהל' חו"מ הי"ב שכתב: וכמה שיעור חלה כמו שלוש וארבעים ביצים וחומש ביצה כגוף הביצה הבינונית לא כמשקלה. ע"כ. באמת שדברי הרמב"ם אלו זכורני שהזכירם מו"ר בכמה דוכתין, ואחר מעט חיפוש ראיתי שהזכירם במאמרו באו"ת (תמוז התשס"ט סי' ק"ה). ע"ש. אלא שזה אינו פלא אם לא ראו דבריו בזה הגר"ח פ' והבא"ח, אחר שדברי הרמב"ם אלו בפינה נדחה בהל' חמץ ומצה בענין שאין לשיין בפסח יותר משיעור חלה אגב

שיעור הפרשת חלה למעשה ♦ מאמרים הלכתיים

הדברים שם בקצרה.^א ואילו בהל' בכורים ששם עיקר הלכות חלה באורך לא הזכיר הרמב"ם אלא שהשיעור תק"ך דרהם בלי להסביר שהולכים לפי הנפח ולא לפי המשקל, וכל שכן שלא האריך שם כמו בפיה"מ (פ"ב חלה ופ"א דמדות) שהמשער במשקל יצא לו שיעור אחר לחלוטין וטעותו גלוי מאד וכו'. אבל לכאורה קשה איך לא ראו דבריו בפיה"מ דהוי סוגיא בדוכתה, ועל זה הליץ טוב עליהם מו"ר ע"פ מה שמצינו לגדולי האחרונים שלא כל כך השגיחו בפיה"מ. וכן ראיתי בליל שבת כי-תבוא שהסביר זאת מו"ר לגיסי הגרא"ב מאדאר ששאלו על כך מהרמב"ם בהל' חו"מ.

ובהיותי בזה מצאתי און לי בהבנת הגר"ח פלאגי' כדברי מו"ר, דעינא דשפיר חזי להרח"ף גופיה בספרו רוח חיים (יו"ד סוף סי' שכ"ט) שציין לעיין בספר נכ"י [נוהג כצאן יוסף] דח"י ע"ג בחשבון שיעור של החלה. ופתחתי ספר נוהג כצאן יוסף, ושם כתב בזה"ל: וכבר שיערו האחרונים דשיעור חלה הוא שני לטראות וחצי קמח. ואחר כך כתב שיתכן ושיעור זה בקמח דגן אבל בחטין יש ליקח יותר. ע"ש. הרי ששיעור זה בקמח. ונצדק קדש מו"ר גר"ו. [ולעומת זה ראיתי בשו"ת קול אליהו טופיק ח"א (חאו"ח סי' ל') שרצה לדחוק בכוונת הבא"ח שכוונתו לתשע"ז דרהם מים. ע"ש. ואיני יודע אם אפשר לדחוק זאת, אחר שהבא"ח שנה משנתו פעמיים (שנה א' פר' צו סי"ט ושנה ב' פר' שמיני הל' חלה סי"א) והדגיש בלשונו שהשיעור קמח. ובפרט דמסתמך ואזיל על דברי הרח"ף בחיים לראש הנ"ל. אם כי לדינא ודאי שצדקו דברי הרב קול אליהו בזה]. ומ"מ לדינא אין כל נפק"מ בין מו"ר להרב שיעורי תורה, וכל זה רק לפלפולא בעלמא בהבנת גדולי האחרונים.

בברכת תז"ל רנ"ו
ע"ה אדיר הכהן ס"ט

א. וכשעבר מו"ר על המכתב קודם שליחתו הוסיף כאן בזה"ל:

וכיו"ב לא ראה מרן בהלכות קרבן פסח פ"ה ה"ט שמפורש דעת הרמב"ם שיש מהלך ט"ו מילין מזריחת השמש עד חצות היום בניסן, וא"כ מהלך מיל 24 דקות. ומרן נמשך אחר התה"ד ששיעור מיל 18 דקות, כי מצא אסמכתא לזה בפיה"מ ריש ברכות. ולא שת לבו הטהור לעיין בהלכות קרבן פסח. נאמ"ן ס"ט

בירך על הענבים ולאחר מכן סחט יין

שאלה: בירך על אשכול ענבים בפה"ע, לאחר שאכל חצי אשכול סחט את חצי האשכול השני ועשאו יין, האם צריך לברך עליו בפה"ג או שנפטר בברכת בפה"ע שבירך על חציו הראשון של האשכול?

תשובה: בשו"ע בסי' קס"ח סעיף ו' מבואר דאם בירך על פת הבאה בכיסנין בורא מיני מזונות באופן שלא קבע עליו סעודה, ואח"כ רוצה לאכול שיעור של קביעות סעודה, דהדין הוא שאם יש במה שלפניו והלאה שיעור קביעות סעודה צריך ליטול ידיו ולברך המוציא, [ע"ד משל, אם חמישה רוגלך הם שיעור של קביעות סעודה והיה דעתו לאכול רק ארבעה ולאחר שאכל שלושה רוצה לאכול מכאן ולהבא עוד חמישה, אזי אותו הרוגלך הרביעי שאותו עדיין לא אכל מצטרף לשיעור הקביעות סעודה].

ומבואר שהשתנתה ברכתה של הפת ממזונות להמוציא ומחויב לחזור ולברך עליה המוציא, וא"כ ה"ה כאן נימא הכי שהשתנתה ברכתו של חצי האשכול השני מבפ"ע לבפ"ג וצריך לחזור ולברך עליו בפ"ג.

אלא שבהגהות רעק"א (שם, נד' במהד' פרידמן) מבואר להיפך דכ' שם וז"ל: נראה לענ"ד דלאו מילתא דפסיקא דמי שהיה לפניו כזית פת הבאה בכיסנין ובירך בורא מיני מזונות ואחר שאכל חצי זית גמר בדעתו להביא לו יותר פת הבאה בכיסנין ולאכול שיעור קביעות בזה כשגומר לאכול חצי זית הנשאר אין לברך עליו המוציא דהא כבר בירך על החתיכה בורא מיני מזונות ולו יהא שהוא פת גמור אם יברך בורא מיני מזונות יצא, אבל אם אוכל תחילה האחר שהביאו לו אח"כ מברך עליו המוציא. עכ"ל.

ומדבריו למדנו שה"ה בנידון דידן שהעץ נהפך להגפן דבדיעבד מי שבירך על יין בפ"ע יצא [כמבואר בסי' ר"ח סק"ע במשנ"ב], ועי' כה"ח (שם) שחלק ע"ד רעק"א הנ"ל וכתב גדולה מזו דגם ברוצה לאכול קביעות מכאן ולהבא אי"צ לחזור לברך המוציא דהא אם בירך על הפת מזונות יצא. ודבריו אינם מובנים דהנ"מ בבירך על הפת ממש מזונות יצא אבל כאן דהוא דרך גררא אינו יכול לפטור במזונות את מה שהתחייב בברכת המוציא.

ואולם אכתי בנד"ד יש לדון מצד אחר, שכיון שהיין עדיין לא היה בעולם בשעת הברכה הראשונה לא נפטר בברכת העץ הראשונה, ויש לדון בבירך על יין ממש ודעתו לפטור את היין שיעשה מהענבים, מי מיפטריה או לא, וזה יהיה תלוי במחלוקת הכה"ח והחזו"ע האם יכול לפטור בברכה אוכל שעדיין איננו מוכן.

תשובות הלכה למעשה שהשיבו ראש המכון ורבני בית ההוראה שליט"א

(נלקט מתוך שאלות רבות שנשאלים הרבנים מידי יום ביומו בקו ההלכה ובשו"ת און ליין)

קו ההלכה והכשרות 03-7528999

ימים א-ה בין השעות 09:30 ועד 23:00 יום ו בין השעות 09:30 ועד 13:00



מורינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א

זרעים:

שתילת עצי הדר שאין ידוע מקורם

שאלה: עירית ת"א מחלקת היום עצי פרי הדר לשתילה בחצרות הבנינים. העצים בני שנה וחצי לדבריהם. האם יש בעיה לשותלם מפני חשש מורכב וכו'?

תשובה: לא הסברתם מה מקור העצים אם עקירה משתילה שלהם או חלוקה מעצים שנלקחו ממשתלה, והחשיבות העיקרית לשאלה זו היא מנין שנות ערלה. לגבי כלאי אילן, בעיקרון גם בפירות הדר יש הרכבה על כנות שהן מאות מין ויש שאינו מינו. אולם כיון שיש אומרים שפירות הדר להוציא הרחוקים ביותר, מין אחד הם, על כן נהגו להורות בזה, שאסור ליהודי להרכיב, וגם לשתול באדמה [גם עם גוש], אלא על ידי נכרי. אולם שתיל שכבר באדמה, יהיה מותר לקיים גם על ידי יהודי. חשוב לציין שבקנייה מלכתחילה יש להשתדל לקנות מין על מינו.

קיימת משתלה הנמצאת בצומת בני ראם שמשתדלת מאד בענין זה שכל השתילים הנמצאים שם יהיו ללא חשש כלאים. וראוי לקנות רק משם, כל סוג עץ שיש בו חשש להרכבה.

צמח ופרי 'מורינגה'

שאלה: שלום וברכה הרב, נשאלתי על 'מורינגה', מה דינה לגבי מעשר וערלה?

תשובה: לא ציינת בשאלתך על אילו מחלקי המורינגה את שואל, אז אענה על כל הסוגים, [בהרחבה כתבתי בזה בס"ד בשו"ת חלקת השדה ח"ה ערלה סי' א].

א. עלי המורינגה המשווקים כמות שהם או לאחר טחינה, אין לחוש בהם כלל לערלה ומותרים הם באכילה לכתחילה.

ב. גם שאר חלקי העץ כגון קליפת הגזע, הפקעות וכו', אין לחוש בהם לערלה.

ג. בפירות המורינגה, המשווקים טריים או יבשים, או כשמן המופק מפירות המורינגה, כיון שהם נותנים את פריים תוך שנה מזריעתם בגרעין, הרי שיש להחשיבו כירק וכדעת רבותינו גדולי הפוסקים: הרדב"ז, המהר"ש גרמיזאן, המהר"י חביליו, שו"ת מעט מים, הבן איש חי, הגר"י ניסים זצ"ל, מרן הראש"ל הגרע"י זצוק"ל, מו"ר הגר"ש משאש זצ"ל, הגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל ועוד. וכך אנו נוהגים ומורים הלכה למעשה.

ד. אולם לדעת רבינו החזו"א שלא סמך על טעם זה אלא בצירוף אם אינו נותן פריו יותר משלש [או ארבע שנים, ראה בספר עץ השדה פרק ג], הרי שצמח זה נותן יותר מארבע שנים, והנעשה מפירות

צמח זה לדעתו, יש לחוש לערלה. אולם כתבנו צד להתיר כיון שאין אכילתו מצוייה אלא לשמירת הבריאות, וכלשון הרדב"ז שבמקרה כזה פטור מערלה. אולם שמענו שאכילתו מצוייה במקומות הגידול, ובפרט ששמענו וראינו כתוב אשר במדינות נחשלות זה נשתל בכמויות גדולות כדי שישמש כמזון בדומה לקטניות לאוכלוסייה המרובה במדינותיהם, ואם כן אלו הנתונים, יש להגדירו כפרי עץ מאכל. אולם גם לדעת החזו"א כל הנעשה משאר חלקי העץ לכו"ע מותר באכילה ואין לחוש לערלה.

הפרשה נכונה של מעשר שני/עני מפרי האבוקדו

שאלה: ערב טוב, היה לי 1450 ג' אבוקדו של טבל, הפרשתי תו"מ וחללתי את המע"ש על מטבע של שקל, א. האם החילול חל (יש לי עדיין את הפירות - את הצד של המע"ש): הפרוטה היא פרוטה חדשה, אינה פרוטה חמורה. ב. האם יהיה אפשר לחלל אח"כ על הפרוטה הזו עוד מע"ש גם של שאר מינים (-) אף של מינים החייבים מה"ת, או עכ"פ על פרוטה אחרת שבשקל). אשמח לתשובתכם בהקדם. תודה רבה.

תשובה: מחיר ממוצע לק"ג אבוקדו היום זה 10 ₪. $1450 = 14.5$ ₪ חילול מעשר שני 9 אחוז מכלל התוצרת: 1.305 ₪ כך שאין בעיה עם הפרוטה שהיא כיום [1 ינואר בסך 24 אג']. אלא שטעות אחת גדולה טעית, אין מעשר שני באבוקדו, כל הפירות עדיין מעשר עני. אז כל מה שעשית אין לזה משמעות. פשוט להפריד בצד 130.5 גרם. ולקרוא לו שם של מעשר עני [ובתנאי שאיננו הצד שכבר קבעת לו שם של מעשר ראשון [כמו שכתבת ששמת בצד את המעשר שני], ולתת אותו פיזית לעניים. או להתקשר כעת לבית המעשר [03-9030580] ולעשות מנוי גם על מעשר ראשון ללוי שאתה חייב לתת לו פיזית 145 גרם. וגם לעני שאתה חייב לתת לו 130 גרם. ובאמצעות הלוואה מראש יש לך הסכם, שאתה משאיר הפירות אצלך והם מתקזזים מההלוואה.

הנוסח הנכון להפרשה בתקופת המעבר ממעשר עני למעשר שני

שאלה: שלום כבוד הרב, יש לי שאלה לגבי נוסח הפרשת תרומות ומעשרות מפירות הדר בחצרי הפרטית. מצד אחד השנה הנוכחית היא השנה הרביעית מעשר שני, מצד שני הפירות הבשילו לפני ט"ו שבט ואז שייכים לשנה הקודמת של מעשר עני.

תשובה: שלום, למעשה, בפירות הסטטוס משתנה רק לאחר טו בשבט. שאז כל הפירות שיחנשו לאחר טו בשבט יהיו מעשר שני. וכל האחרים ימשיכו מעשר עני. מאידך אתרוג למרות שהוא פרי והתאריך שלו טו בשבט, השלב שלו היא לקיטה, ולכן כל שיילקטו אותו לאחר טו בשבט כבר יהיה מעשר שני. ופירות הדר, יש מי שהשווה לאתרוג ויש מי שדן אותם כשאר פירות, אז נכון להחמיר וכל מה שילקטו לאחר טו בשבט יפרישו מספק ויאמרו אם צריך שני ואם צריך עני, כמו שכתוב בנוסח. אבל בוודאי כעת שאנחנו לפני טו בשבט, כל הפירות ללא יוצא מן הכלל, עדיין מעשר עני.

כסף מעשר ראשון

שאלה: שלום כבוד הרב, לפני תקופה הגיע אלי ידיד שהוא לוי, ואמר לי אתה אברך הא לך 50 ₪ שקיבלתי, ומעשה שהיה שמאן דהו נכנס לבית הכנסת ואמר לי אתה לוי, יש לי 50 ש"ח שאני שומר מזמן של מעשר שני, והלך לדרכו. והוא בא אלי כאברך והביא לי. ובינתיים שהסתפקתי מה אעשה עם זה, שהלא אם זה מעשר שני, המעות קודש, התערבב לי ה 50 עם שני שטרות אחרים של 50 ₪ וכעת אני עם 150 שח מסופקים. מה עלי לעשות.

תשובה: הגם שההגיון אומר שזה מעשר ראשון, ועל כן נותן ללוי. מכל מקום, יש לחוש למה שאמר בפיו. ולמעשה יותר נראה שאפשר לחלל גם על שטרות, ואין כאן המקום להאריך. ויותר הייתי חושש שמא זה שטר גדול והניח אותו לכמה שנים וכבר זמן הביעור ועבר ואי אפשר לחלל יותר. אולם למעשה כיון שהתערבב חד בתרי, אז גם אם עבר זמן הביעור, הוא בטל בשני השטרות האחרים. ובנוסף יחלל את כל הקדושה הנמצאת באחד מהשטרות הנמצאים כאן, על מטבע, וזאת

על הצד שלא עבר ביעור, וממילא יש לו מתירין, ועדיין הקדושה בו כדי להתחלל. ולכאורה לאחר שתי פעולות אלו. אפשר להשתמש בכל שלושת השטרות.



אורח חיים:

לעלות לתורה פעמיים

שאלה: שלום כבוד הרב, המשנה ברורה כותב שלכתחילה לא יעלה אדם פעמיים באותו ספר תורה ואני זוכר ששמעתי מהרב ביאור על זה, כי אני מתקשה בזה להבין למה יש כזאת הלכה.

תשובה: בסוגיא ביומא (דף ע"א) ובסוטה (דמ"א ע"א) יש שני טעמים בהאי דינא שאין לקרוא חד גברא בשני ספרים, האם משום פגמו של ראשון, או משום ברכה שאינה צריכה [לרש"י שם מפני שהוא צריך לחזור ולברך. ובתוס' רבינו פרץ ביאר ביומא שם, מפני גזירת הנכנסים חייבוהו לברך משום שיראו שגולל וקורא בלא ברכה, ויאמרו דשרי לקרוא בלא ברכה]. ואם כן לטעם הראשון לא שייכא באותו ספר ולטעם השני שייך גם באותו ספר. ולמעשה נראה מהשו"ע שרק לטעם הראשון חשש, אולם יש מהראשונים שהביאו להלכה הטעם השני [ראה תשב"ץ (ח"ב סי' ע) ועוד]. ולכן לכתחילה לא עולים לאותו ספר גם כן. אלא בשעת הצורך דנו הפוסקים לכהן שנאלץ לעלות לכהן כי אין אחר, ויש לו יארציט וצריך לעלות גם מפטיר ויעוי' בפוסקים מש"כ בזה.

ברכת שהחיינו על לימון

שאלה: הביאו לי לימון מתוק, האם אני מברך עליו ברכת שהחיינו?

תשובה: להבדיל מלימון חמוץ שנמצא כל השנה ואין מברכים עליו שהחיינו, הלימון המתוק שונה הוא גם ראוי לאכילה, וגם נמצא עונה קצרה, וגם שונה בצורתו ומברכין עליו ברכת שהחיינו. [לידיעה, הלימון המתוק הנקרא בערבית לימון חילאו איננו הלימון או הליים הידוע, הוא יותר נראה כמו תפוז פחוס יותר. ואין בו חמיצות ואדרבה יש בו מתיקות. אולם אם משאירים אותו פתוח מתרבה בו המרידות. והוא מצוי חודשיים עד שלושה בתחילת החורף].



יורה דעה:

כשרות עוף מין 'אווז המצרי'

שאלה: הרב, יש לי אווזים שהבנתי שהזן נקרא יאורית מצרית, זה אווז המצרי, הרב מכיר את האווז הזה? אני רוצה לאכול אותו ואשמח לדעת אם הוא כשר?

תשובה: ראשית, הגם שאכן הוא נקרא ומוכר בשם 'אווז המצרי' הוא לא שייך ביולוגית לאווזים, אלא תת משפחה של הברווזים [שמו המדעי הוא Alopochen aegyptiaca והוא סוג נפרד מהאווזים שהם משפחת Anser] עוף זה הוא מצוללני המים. סימני העוף הכשר של אצבע יתירה, זפק [הגם שבמקרה של עוף זה כמו שאר האווזים הוא דמוי זפק, ולא הזפק הרגיל], קורקבן נקלף ואינו דורס [ולשון הטור סי' פב: קבלנו מאבותינו שכל עוף שחוטמו רחב בידוע שאינו דורס, ובב"י הביא שכ"כ עוד רבים מהראשונים] - קיימים בעוף זה כבשאר אווזים וברווזים המוכרים.

מבחינת מסורת וחומר הלכתי בכתובים, לא מצאתי כי אם למה שכתב הגר"ח כהן בספרו שו"ת אבני חן כרך ב (סי' צ אות יג) שם כתב שהוא כשר [להוציא את היאורית השחורה שאין לשחוט שלמעשה גם באווזים כאשר המקור כולו שחור, לא מתירים וכן כשהרגליים שחורות, ראה שפ"ד סי' פב ס"ק ז. ועוד באחרונים].

כשרות דג 'מרלין'

שאלה: שלום רב האם תוכל לעזור לי בנושא של כשרות דג מרלין (Marlin). המידע בנושא זה מבלבל: ברשימות OU הוא כשר, במקומות אחרים - לא, למרות שיש לו סנפירים וקשקשים.

תשובה: המיוחד בדג זה הם קשקשיו בהיות הדג בוגר, קשקשיו אינם עגולים ושוכבים אחד על מישנוה כשאר הדגים, אלא צורתם חדין כצורת מחט, הקשקשים הם קטנואידים שצורת שפתם של הקשקשים שונה בכך שהן משוננות, ויש מסוג קשקשים אלו שצורתם הכללית שווה לקשקשים הרגילים, ויש שצורתם אליפסה ולא עגולה בקצוות, וזה המצוי בדגים אלו שצורת הקשקשים ארוכה וחדה והם משוננים ומסרקיים. בנוסף, גם הצבע של הקשקשים הוא לבן אטום ולא שקוף. עיקר הדיון ההלכתי שיש בו ממש על דג זה, נסוב על הצורה המיוחדת של הקשקשים [כי צבע הקשקש, והחרב שבפיו אין בזה דיון כלל, שכן דגים רבים הם כעין זה, והם כשרים בלי כל ספק].

ובתולעת שני חלק ב (בפרק העוסק בסימני טהרה), הארכתי על דג זה ותימצות הדברים שדעתם של הגאון הרי"ש אלישיב זצוק"ל, להתיר דג זה. וכן פורסם בשם הגר"ש וואזנר זצוק"ל, וכן דעתו של מרן עט"ר הגרע"י זצוק"ל כפי ששמעתי מבנו הגר"א יוסף שליט"א. וכן דעתם של עוד כמה מגדולי הדור. אולם כאשר הבאתי דג זה לפני מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א, הוא נשאר בספק על דג זה מחמת שהוא חשש מדברי הגאון הצמח צדק שקשקשים שצורתן חדה כמחט אינם הקשקשים האמורים בתורה. ויש להחמיר בזה עד שיימצא סימוכין ויתידות חזקות לפשוט את אשר נשאר בספק.

אלא שכתבתי שם, שלכאורה דברי הצ"צ איירי על דג שמוכר לנו היום ושם אכן הם חדים כמחט וכמסמרים כלשוננו, ולא רכים כדג שלפנינו. ועוד שדג זה בצעירותו קשקשיו עגולים, ובבגרותו הקשקשים חלקם נושרים וחלקם מתחלפים למסרקיים - כפי הנראה לפנינו. ואם כן לכאורה יש להתיר ללא כל חשש את הדג זה. [ואמנם לזה השיב לי מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א, שאפשר שהקשקשים לא השלימו צורתם והצורה הראשונית שלהם היא שלב לצורה הסופית של הקשקש, ואולינן בתר צורתו הסופית שהיא הצורה האמיתית].

כשרותם של תוספי מזון שונים

שאלה: מה דין התוספים המצורפים מטה מבחינת כשרות.

תשובה: על סוגים רבים שאלת, אולם כיון שחשוב לך מאד לבריאות כפי שהמליצו לך מביני ענין, אסביר לך על כל סוג תוסף, ואכתוב אם יש חשש כשרותי לגביהם, לפי מיטב ידיעתי בס"ד.

1. **ברברין** - [Berberine Plus with Bitter Melon & Milk Thistle] - המוצר הוא בעצם שילוב של ברברין [המופק משרשים וקליפות של צמחים] ושילוב של מילון וגדילן, שגם הם צמחיים, אלא שהתוסף מכיל בתוכו גם מגנזיום סיטאראט וגם ג'לטין, והחברה ששלחת [Swanson] במקרה הזה לא מציינת שזה צמחי כמו שהיא רגילה בתוספים אחרים, ומסתבר שזה מן החי לפחות הג'לטין. ואמנם אפשר להקל בג'לטין ובפרט בבליעה ולצורך רפואי, אולם אם אין חובה להשתמש במוצר זה, יש תחלפים שאתה ציינת שמותיהם להלן.

2. **מגספור** - בתוסף ששלחת, להבדיל ממגספור, מכיל רק זן אחד של חיידקים. בכל אופן אולי הסיטאראט היה מקום לחשוש, למרות שכיום הרוב צמחי, ובנוסף על האריזה כתוב צמחי, וחברה כזו תהיה מאד זהירה, ועוד הכמות מזערית ביותר וכמעט תמיד בטלה בשישים, כך שבשעת הצורך אפשר להשתמש במוצר.

3. **גלא** - שמן בוראג' - זה מיצוי בכבישה קרה של זרעי בוראג' כל שאר המוצרים צמחיים, ויש התחייבות יצרן על כך, לגבי הגליצירין, שם קיימת בעיית כשרות, אולם כיום הרוב הוא צמחי, ועוד

שיש התחייבות הייצרן, ונראה שאפשר לסמוך על זה במקרה שלנו, באם יש צורך להשתמש בתוסף זה.

4. **כסף קולאיד** - מוצר ללא חשש זה חלקיקים זעירים של מתכת הכסף, שמושרה במים, וזה כל המוצר שלפיד, כך שברכיבים אין כל בעיית כשרות.

5. **אבץ קרנוזין** - אמנם זה מינרל אבץ שאין בו חשש, אולם הקרנוזין שהוא תרכובת של שתי חומצות אמינו, יכול מאד להיות מן החי ששם הוא הרבה יותר עשיר [מרקמת השריר של העוף או הבהר]. בנוסף יש קפסולה שיתכן מג'לטין, ומגנזיום סיטארט שהוא חומר סיכה ויתכן מן החי. חשוב לציין שהחברה שאתה ציינת את שאלתך Nutricost מציינת בהדגשה גדולה עם חותם מיוחד מארה"ב שהכל צמחי, כולל כל המוצרים הרשומים לעיל, ולכאורה היה מקום להשתמש בשעת צורך רפואי בתוסף זה, ובפרט שהוא בליעה. ובכל אופן מומלץ לבדוק אם יש תחליף עם הכשר.

6. **ברברין אחר** - מה ששלחת עוד מוצר ברברין אחר של חברת Paradise Herbs - זה אכן ברברין טהור [שמופק משורשים וקליפות של צמחים]. הכמוסה היא צמחית. ואין לה חומרי מילוי נוספים. ונראה ללא חשש כשרותי.

שום וסוכר בפדיון הבן

שאלה: האם יש מקור למנהג לחלק שום וסוכר דווקא בפדיון הבן?

תשובה: כמה טעמים נאמרו בזה, אולם זאת יש להקדים כי אין המקורות קדומים, ובספר "שערי פדות" אף זלזל במנהג זה. אולם רבים מרבותינו האחרונים הזכירו מנהג זה, וכמה טעמים נאמרו בזה:

א. שום משמש כנגד עין הרע, ואף מבריא את החיצונים. וסוכר הוא סימן טוב.

ב. שום וסוכר באופיים הם גם דבר המשתמר לזמן, וגם בכוחם ליתן טעם בתבשילים אחרים [ראה בסעי' הבא].

ג. כיון שמקובל בפי הבריות שהאוכל מסעודת פדיון הבן נחשב כאילו צם פ"ד תעניות [אמנם בשדי חמד (מערכת הסמ"ך כלל ב"ד) כתב שלא מצא מקור לכך אלא דבר זה הוא שיחה נאה בפי הבריות, אך בפועל ענין זה הובא בכמה מספרי רבותינו הקדושים, [ויש שכתבו שזה מתקן את העבירות שהם "כאילו" - כגון על עבירת כעס שנאמר: "כאילו עובד עבודה זרה"]. והנה על מנת שיהיה אפשר לחלק גם לאנשים שאינם יכולים להשתתף בסעודת הפדיון, לכן מחלקים דברי אוכל שהיו מצויים בזמנם והיו משתמרים לאורך זמן וכל אחד יכל לקחת חלק מסעודה זו שערכה רב.

ד. בהמשך לטעם האמור, נהגו דווקא בשום וסוכר שהם לצורך טעם ותיבול, וכך כל אחד מהנוטלים, בביתו היה מתבל עם זה את המאכלים שהיו עושים לכל בני הבית, וכך כל בני הבית היו גם זוכים לאכול מסעודה חשובה זו.



הרה"ג משה יהודה לנדא שליט"א

הרכבת עצי סרק

שאלה: אנחנו רוצים להרכיב שיח סרק שאינו מוציא פירות על גזע עץ אחר, האם מותר?

תשובה: אין מרכיבים עץ סרק על עץ מאכל, וכן להיפך, בין בארץ ישראל ובין בחו"ל. סרק על סרק שאינו מינו מותר. ויש שכתבו שנכון להיזהר גם בזה.

מקורות: בתוספתא, מובאת בירושלמי כלאים פ"א ה"ז: תני אין מרכיבין עץ סרק על גבי עץ מאכל, ולא עץ מאכל על גבי עץ מאכל, מין בשאינו מינו, מניין, ת"ל 'את חקותי תשמור'. וכן פסקו



בטושו"ע סי' רצ"ה ס"ג, ולא הובא חולק לזה. ואמנם הרמב"ם השמיט ולא כ' דין זה, ויש שדייקו (רדב"ז פ"ב ה"ט, משנה ראשונה על כלאים פ"א ה"ז) שלא ס"ל כך להלכה, ומותר, אולם מסתימת הטור והב"י והשו"ע ורמ"א שלא הביאו בזה חולק נראה שסוברים שהרמב"ם לא חולק בזה.

הרכבת סרק על סרק - מדויק מהברייתא הנ"ל שמותר, וכן נקטו הפוסקים. ועיקר הטעם משום שכל עצי הסרק כמין אחד הם. אמנם כ' הסמ"ק, הביאו הב"י והרמ"א (שם ס"ו) ש"הואיל ואין רוב העולם מכירין רוב המינין, טוב ליזהר מכולן". ובחת"ס (שו"ת ח"ב יוד סי' רפז) כ': אבל לע"ד דשומר נפשו ירחק מהם ויחשוש לאידך גירסא דגם אילני סרק לא יבריכם זע"ז, ומכ"ש לפי הטעם שכ' רמב"ן שאין לך עשב שאין לו מזל למעלה שאומר לו גדל, והמערב המינים מבלבל כוחות שלמעלה.

ונוסיף, כמה גדולים דברי חכמים שחששו בזה, שכבר מצינו כמה צמחים ואילנות שרגילים להתייחס אליהם כעצי סרק, ויש מקום לדונם כעצי פרי.

שו"ת שש משזר - חלק ד

שאלות ותשובות, מאמרים ובידורי דינים על חלק א"ח, יו"ד, אה"ע וחז"מ
מאת מורינו הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א - יו"ד המכון ורב קהילת 'משכן התורה' אלעד

בשורה משמחת מבית המדרש של 'המכון למצוות התלויות בארץ' לכל שוחרי תורה והלכה, על ספר תורני הלכתי חדש אשר יצא לאור עולם, 'שו"ת שש משזר - חלק ד' מאת מורינו ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א. שאלות ותשובות מאמרים ובידורים ע"פ סדר השו"ע בחלק אורח חיים, יורה דעה, אבן העזר וחז"מ, ובסופו תוכן עניינים מפורט.

הספר החדש מונה כ-350 עמודים, מכיל בתוכו 36 סימנים של שאלות ותשובות, מאמרים ובידורי דינים, בסגנון הלימוד והכתיבה הייחודי של מורינו הרב שליט"א אשר משלב את הלימוד העיוני הישיבתי בעומק הסוגיה יחד עם בהירות ובקיאיות יוצאת דופן, בשיילוב ההבנה והנסיון של הפרקטיקה ההלכתית המעשית. המאמרים ההלכתיים הינם תשובות שהרהמ"ח שליט"א השיב לשואלים הרבים בארץ ובעולם, המבקשים לידע את דבר ה' זו הלכה בשאר חלקי השו"ע שאינם מצוות התלויות בארץ [את התשובות לנושאים במצוות התלויות בארץ אלו ריכו הגאון המחבר שליט"א בסדרת השו"ת 'חלקת השדה' ה' כרכים].

סימני הספר עוסקים במגוון נושאים הלכתיים מרתקים, הן הנוגעים למעשה בחיי היום יום, כגון: הכשר כלים מחומרים חדשים כגון שיש LAMINM [למינס] 'ברכת הנהנין על מוצר הנקרא מולר-רייז', אם מותר לשים תבלינים על כבד קודם צלייתו ועוד. והן תשובות הלכתיות על פני מעגל השנה היהודי, וכגון על נקודות שחורות על הפיטס האתרוג או על הדלקת נרות חנוכה ליוצא מביתו במוצ"ש להתארח אצל אחרים ועוד ועוד תשובות רבות ומרתקות בכל מגוון תחומי החיים.

במסגרת מדור זה כמובן שאין בידינו לסקור את התשובות הרבות אשר דפדוף בין דפי הספר מעורר השתאות על המקום הנרחב שהניחו מן שמאי אל הרב המחבר להתגדר בו. אך את הנושא הבא יודו כולם שמורינו שליט"א היו מרא דשמעתא בו, 'בדין יוצא מן הטמא' אשר בספר החדש תופס העיסוק הנרחב בזה מקום של כבוד, כאשר מורינו הרב שליט"א הניף את ידו בכתיבת מערכה מקיפה אשר גם ת"ח מופלגים עומדים משתהים על יצירה זו. מאה עמודים אשר מחולקים לעשרים תתי נושאים העומדים כל אחד בפני עצמו (לדוגמא: מי חלב לעניין חלבי ואבר מזהב, דונג דבורים, כשרות השלאק) ובכללם הנושא המדובר על בשר וחלב מתורבתים ועוד.

ספר זה מצטרף לספריו הרבים של מורינו הרב המחבר שליט"א במגוון תחומים הלכתיים המשלבים עיון בשורש הדברים עד מסקנות הלכתיות מעשיות ובפרט בשאלות הנוגעות לעניינים שונים שלא לובנו עד כה כנדרש, והניחו להרהמ"ח מקום להתגדר בו, הן אם מדובר בתורת זרעים, והן בנושא הכאוב של חרקים במזון, ואף בשאר חלקי השו"ע וכפי שנראה בעליל בספר זה.

הספר נערך ע"י צוות רבני 'המחלקה התורנית' שע"י המכון, וכולל בסופו תוכן עניינים מפורט המסכם את תמצית כל סימן וסימן, כדרכו של הרב המחבר שליט"א וכפי שראה אצל רבותיו צוק"ל ושליט"א.

יהי רצון שיזכה מורינו הרב שליט"א להאריך ימים על ממלכתו להשיב למבקשי תורה את דבר ה' זו הלכה, להוסיף ולכתוב עוד תשובות ובידורים רבות בשנים, להמשיך במלאכת הקודש של הרבצת תורה וחקר ההלכה ימים רבים בטוב ובנעימים, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא. אמן כ"ר.

ט"ו בשבט מלבלב

המכון למצוות התלויות בארץ חוגג ל"ב שנים
ביריד ספרים עם הנחות ע-נ-ק!

מספרי ראש המכון הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

סדרת 'השדה'

מקורות והלכה, היסטוריה וציונים, באופן יסודי ומעמיק, בפרקטיקה עכשווית להלכה למעשה בכל ענין וענין



עין השדה
דפי קדלה ופנא רבקי



הקב"ה חשיב בקיבוץ
דפי תוספות ומשפחות



תבואת השדה
דפי המפתח



שכיתת השדה
דפי שבעות

סדרת 'תולעת שני'

הסדרה המוטמנטאלית עם מאות תמונות צבע על עילם הודקים במזון וחדרכים להסרתם מן המזון



תולעת שני חלק ד'
דקים בדגים הקטנים ומזון משובר



תולעת שני חלק ב'
דקים בפרות וביקות ופנא חמשה



תולעת שני חלק א'
טפילים בדגים ובצפזפים



תולעת שני חלק ג'
דקים במזון ומקרה אנטומולוגית



ישמח ישראל - ב' כרכים
דדשים ודדשים



שרת חלקת השדה - חכ
תשובות בהלכה על שני דעים



שרת שש משור - ד' כרכים
תשובות בהלכה על ד' חלקי שיע

לעד מגון ספרי המכון ניתן להתרשם באתר - עד 30 אחוז הנחה לגל היריד

תזכורת לקראת ט"ו בשבט תשפ"ז

מתחלפת שנת המעשר
למעשר שני - גם בפירות
זה הזמן להצטרף כמעתי
לבית המעשר

וכך תוכלו לעשר בקלות ובהודור
בלי צורך לייחד מטבע
להצטרפות חייגו:

03-9030580



בית המעשר
חז"ל רבינו חיים ורבינו יצחק
חברות ומעשרות בדרך תוכנית וחקיקה



להזמנות: 03-9030580
shop.hamachon.co.il

ניתן להשיג גם במשרדי המכון ברח' ר' עקיבא 4 אלעד
המחירים אינם כוללים משלוח • המבצע בתוקף עד ירח ניסן תשפ"ז



אופן הבדיקה והשימוש בתוצרת חקלאית המצויה בט"ו בשבט

שם המוצר	אופן הבדיקה והשימוש	שם המוצר	אופן הבדיקה והשימוש
אבוקדו	בחוקת נקי	חמוציות מיובשות	חייב בדיקה, כמו "צימוקים"
אבטיח	בחוקת נקי	חריבים	חוצים לשנים ובודקים ויואלית
אגוז ברזיל	בחוקת נקי	לדר באריות סגורות	בחוקת נקי
אגוז לח עם קליפה	חייב בדיקה ויואלית	לדר באריות פתוחות	יש לבדוק ויואלית
אגוז מלך עם קליפה	חייב בדיקה ויואלית	מלון	בחוקת נקי
אגוז מקדמיה	בחוקת נקי	סגנו מיובש	לבדוק ויואלית
אגוז פקאן מסוכך	בחוקת נקי	משמש מיובש	חוצים לשנים ובודקים ממול מקור אור
אגוז פקאן מקולף	חייב בדיקה ויואלית	ענבים	להשרות במים עם חומר ולשטוף היטב תחת ברו
אגוז פקאן עם קליפה	בחוקת נקי	ערמונים	לפחוח ולבדוק
אגוז עגור	בחוקת נקי	פוסלה/פומלית	ראה לעיל "אשכולית"
אגוז קוקוס	בחוקת נקי	פגל/אסנה	חייב בדיקה יסודית והבדיקה קשה
אגוז קשיו	חייב בדיקה ויואלית	פיסטוקים	חייב בדיקה ויואלית לאחר פתיחה
אגוזים ושקדים קצוצים	חייב בדיקה ויואלית	פפאיה - טרי/שימורים/מיובש	בחוקת נקי, את המיובש לבדוק ויואלית
אגס	בחוקת נקי	צימוקים	חייב בדיקה - להשרות 10% במים חמים ל-10 דקות, אם צפים חרקים יש לזרוק הכל, באם כל המדגם נקי אפשר להשתמש
אוכמניות	חייב שטיפה, באם הפרי רך חייב בדיקה	קבוקים	לפחוח ולבדוק מדגמית
אננס בשימורים	בחוקת נקי	קיווי טרי או מיובש	בחוקת נקי, את המיובש לבדוק ויואלית
אננס טרי	להוריד המסקנים בקילוף	קלמנטנה	ראה לעיל "אשכולית"
אננס מיובש	חייב בדיקה ויואלית	רימון	חייב בדיקה ויואלית לאחר הפתיחה
אפרסמון	להסיר העלה ולשטוף	שדף מיובש	לאחר פתיחה חייב בדיקה ממול מקור אור
אשכולית	זהירות מכניסות על קליפה, באם הפרי רך מדי יש לבדוק פנימית	שימורי פירות	בר"כ בחוקת נקי
אתרוג מסוכך	בחוקת נקי	שקדים מקולפים	חייב בדיקה ויואלית
בגנים מצופים שוקולד	לפחוח ולבדוק מדגמית	שקדים עם קליפה קשה	חייב בדיקה ויואלית לאחר פתיחה
בגנים מקולפים	חייב בדיקה ויואלית	תאנים	טרי ממידול מטופל היטב - לחצות, לקפל כלפי חץ ולבדוק ויואלית. טרי לא מטופל ויבש - צריך בדיקה יסודית וקשה מאד
בגנים עם קליפה	בר"כ בחוקת נקי	תות עץ	חייב בדיקה יסודית
בגנח טריה	בחוקת נקי	תות שדה	לבחור השלימים להוריד הפרת להשרות כ-2 דקות במים וחומר ולערכב ביד, להוציא מהחומר, ולשטוף כל תות תחת ברו מים עם מברשת.
בגנח ציפס	בחוקת נקי	חמר לח	בחוקת נקי
בגני ברי	חייב בדיקה, כמו "צימוקים"	חמר מיובש	לחצות להסיר העלעל ולבדוק יסודי
ביאבה	לפרוס לפלחים ולבדוק	חפה	ראה לעיל "אשכולית"
גריניי אבטיח	לפחוח ולבדוק מדגמית	חפה סיד מסוכך	בחוקת נקי
גריניי דלעת	בחוקת נקי	חפוח עץ - טרי / מיובש	בחוקת נקי
גריניי חמוצית	לפחוח ולבדוק כל אחד		
דובדבנים בסירופ - חמוץ	חייב בדיקה ויואלית		
דובדבנים בסירופ - מתוק	חייב בדיקה ויואלית		
דובדבנים מסוככים	יש לבדוק מדגמית		
דומים	בדיקה ויואלית, וכשיש חשד יש לפחוח		
חבושים	לפרוס לפלחים ולבדוק		
חמוציות - טרי/מסוכך	בחוקת נקי		

נלקט מסדרת הספרים 'תולעת שני' שנכתבה ע"י ראש המכון הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א

© כל הזכויות שמורות להמכון למצוות התלויות בארץ 03-9030580 • לחבכים נוספים היכנסו לאתר המכון: www.hamachon.co.il

